

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

NEOLİBERALİZM VE ÜNİVERSİTELERİN YAPISAL
DÖNÜŞÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. VEYSEL ERAT

MAYIS 2024
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

NEOLİBERALİZM VE ÜNİVERSİTELERİN YAPISAL
DÖNÜŞÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EFSUN AKYILDIZ DEMİR

ORCID: 0000-0003-4476-8030

DANIŞMAN
DOÇ. DR. VEYSEL ERAT

MAYIS 2024

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Neoliberalizm ve Üniversitelerin Yapısal Dönüşümü” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim 29/05/2024

Efsun AKYILDIZ DEMİR

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“Neoliberalizm ve Üniversitelerin Yapısal Dönüşümü” başlıklı yüksek lisans tezi
Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak
hazırlanmıştır. 29/05//2024

Tezi Hazırlayan

İmza

Efsun AKYILDIZ DEMİR

Danışman

İmza

Doç. Dr. Veysel ERAT

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı

İmza

Doç. Dr. Veysel ERAT

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Efsun AKYILDIZ DEMİR tarafından hazırlanan “Neoliberalizm ve Üniversitelerin Yapısal Dönüşümü” adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, */05/2024 tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

Danışman: Doç. Dr. Veysel ERAT
(Bitlis Eren Üniversitesi)

Üye: Prof. Dr. Hakan ÖZDEMİR
(İnönü Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU
(Bitlis Eren Üniversitesi)

İMZA

.....

.....

.....

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans / doktora tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

.... / .... / 2024

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

NEOLİBERALİZM VE ÜNİVERSİTELERİN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ

Yüksek Lisans Tezi

Efsun AKYILDIZ DEMİR

Danışman: Doç. Dr. Veysel ERAT

Mayıs 2024

ÖZET

Bu çalışmada neoliberalizmin gelişim süreci ele alınmış ve neoliberalizm bağlamında üniversite yapılarının dönemsel olarak dönüşümleri incelenmiştir.

İlk bölümde dünyada neoliberalizm kavramı ele alınmış tanımı, ilk ortaya çıkışı, gelişim süreci ve yönetsel beklentileri ile ilgili kaynaklar taranarak incelenmiştir. Ardından Türkiye bazında neoliberalizm gelişimi ele alınmıştır ve burada kamu yönetimi ile ilişkisinden, kamu yönetimine olan etkilerinden bahsedilmiştir. Yönetişim kavramının ortaya çıkışına değinilmiş ve bu bağlamda özelleştirme, yerelleşme ve küreselleşme kavramları açıklanmıştır neoliberalizme ilişkin görüşlere de bu bölümde yer verilmiştir.

İkinci bölümde hem dünyada hem de Türkiye’de yükseköğretim kavramı ele alınarak incelemesi yapılmıştır. İlk olarak üniversite kavramının Avrupa ve Amerika’daki gelişiminden bahsedilmiş daha sonra ise Türkiye’de üniversite gelişimine değinilmiştir. Türkiye’deki gelişim süreçleri reformlar bazında ele alınmış ve yükseköğretim modellerine yer verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise artık çalışmanın amacı olan neoliberalizmin üniversite yapılarına olan etkileri ve dönüşüm süreci ele alınmış ve tüm yapısal özellikler ve dönüşüm süreci bu bölümde nihayete kavuşturulmuştur.

Neoliberalizm etkisi ile yönetim kavramı ortaya çıkmış ve neoliberal politikalar ile tek başına devlet yönetimi yerine devlet ve sivil toplumun bir arada yer aldığı yönetişimin etkileri başlamıştır. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ile de neoliberal politikalar artık eğitim alanında uygulanacak duruma gelmiştir. 1980 ve 1994 yılları

arasında daha da etkin olan neoliberalizm politikaları etkisi ile 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çıkarılmış ve atama usulü benimsenmiştir. Akademide bölümler düzeni esas alınmıştır. Kurullar eliyle yönetime de son verilerek hiyerarşik bir düzen oluşturulmuştur. Bu hiyerarşik düzende ise en üstte YÖK başkanı olmak şartıyla sırasıyla Rektör, Dekan ve Bölüm Başkanı bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Kamu yönetimi, Yönetişim, Özelleştirme, Yerelleşme, Küreselleşme.

Republic of Türkiye
Bitlis Eren University Graduate School
Department of Public Administration
NEOLIBERALISM AND THE STRUCTURAL TRANSFORMATION OF
UNIVERSITIES
Master Thesis
Efsun AKYILDIZ DEMİR

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Veysel ERAT

May 2024

ABSTRACT

In this study, the development process of neoliberalism is discussed and the periodic transformations of university structures in the context of neoliberalism are examined.

In the first part, the concept of neoliberalism in the world was discussed and its definition, first emergence, development process and managerial expectations were examined by scanning the sources. Then, the development of neoliberalism in Turkey is discussed and its relationship with public administration and its effects on public administration are mentioned. The emergence of the concept of governance is mentioned and in this context, the concepts of privatization, localization and globalization are explained. Views on neoliberalism are also included in this section.

In the second part, the concept of higher education was examined both in the world and in Turkey. First, the development of the university concept in Europe and America was mentioned, and then the development of universities in Turkey was mentioned. Development processes in Turkey are discussed on the basis of reforms and higher education models are included.

In the third and last chapter, the effects of neoliberalism on university structures and the transformation process, which is the purpose of the study, are discussed and all structural features and the transformation process are finalized in this section.

With the influence of neoliberalism, the concept of governance emerged and with neoliberal policies, the effects of governance in which the state and civil society take place together instead of state administration alone began. With the General Agreement on Trade in Services, neoliberal policies have now come to be implemented in the field of education. With the influence of neoliberalism policies, which became more effective between 1980 and 1994, the Higher Education Law No. 2547 was enacted and the appointment procedure was adopted. Departmental order is taken as basis in the academy. Management by boards was ended and a hierarchical order was created. In this hierarchical order, the Rector, Dean and Department Head are at the top, respectively, with the President of YÖK being at the top.

Keywords: Neoliberalism, Public administration, Governance, Privatization, Localization, Globalization.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
NEOLİBERALİZM VE KAMU YÖNETİMİ.....	3
1.1. Dünyada Neoliberalizm ve Yönetimsel Beklentiler.....	3
1.1.1. Neoliberalizm: Tanım ve Kapsamı.....	3
1.1.2. Neoliberalizmin Dünyada Doğuşu ve Gelişimi.....	6
1.1.3. Neoliberalizme İlişkin Yaklaşımlar.....	9
1.1.3.1. Neoliberalizmi Savunan Görüşler.....	9
1.1.3.2. Neoliberalizmi Eleştiren Görüşler.....	10
1.2. Türkiye’de Neoliberalizm ve Kamu Yönetimi	11
1.2.1. Türkiye’de Neoliberalizmin Gelişimi.....	11
1.2.2. Neoliberalizmin Türkiye Kamu Yönetimine Etkileri.....	13
İKİNCİ BÖLÜM	22
DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİMİN GELİŞİMİ.....	22
2.1. Dünyada Üniversite: Kavram ve Tarihi	22
2.1.1. Üniversite Kavramı.....	22
2.1.2. Avrupa’da Üniversitelerin Gelişimi	24
2.1.3. Amerika’da Üniversitelerin Gelişimi	25
2.2. Türkiye’de Üniversitenin Gelişimi	29
2.2.1. Osmanlı Tarihinde Üniversiteler: Darülfünun’un Kuruluş ve Gelişimi	29
2.2.2. Darülfünun’dan Üniversiteye Geçiş:1933 Reformu	31
2.2.3. Özerk Üniversiteye Geçiş:1946-1981.....	33
2.2.3.1. Üniversiteler Kanunu Dönemi	33
2.2.3.2. 1973 Üniversiteler Kanunu Dönemi	34
2.2.4. YÖK Sisteminin Kuruluşu:1981-	36
2.3. Yükseköğretim Modelleri.....	41
2.3.1. Humboldt Modeli	41
2.3.2. Girişimci Model.....	42
2.3.3. Diğer Modellemeler.....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47

NEOLİBERALİZMİN TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNİN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜNE ETKİLERİ.....	47
3.1. Üniversitelerin Yapısal Özellikleri (1923-1981)	47
3.1.1. 1923-1946 Dönemi	47
3.1.1.1. Üniversite Organları ve Görevleri.....	48
3.1.1.2. Fakülte Organları ve Görevleri	49
3.1.2. 1946-1960 Dönemi	50
3.1.2.1. Üniversiteler Kanununa Göre Fakülteler	51
3.1.2.2. Üniversiteler Kanununa Göre Üniversiteler	53
3.1.2.3. 1933 ve 1946 Yasalarının Karşılaştırması	55
3.1.4. 1960-1981 Dönemi	57
3.1.4.1. 1960 Darbesi ve 115 Sayılı Kanununda Üniversitelerin Yapısı	57
3.1.4.2. 12 Mart Muhtırası ve 1750 Sayılı Kanununda Üniversitelerin Yapısı.....	62
3.1.4.3. 12 Eylül 1980 Darbesi ve 2547 Sayılı Kanununda Üniversitelerin Yapısı ..	66
3.2. Neoliberal Politikaların Üniversitelere Etkisi	70
SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR	81

KISALTMALAR

CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSU	: Uyuşmazlık Çözümünün Prosedür ve Kurallarının Anlaşması
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KAYA	: Kamu Yönetimi Araştırması
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
M.Ö.	: Milattan Önce
MBK	: Milli Birlik Komitesi
Md.	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEHTAP	: Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Ty.	: Tarih yok
ÜAK	: Üniversitelerarası Kurul
YAYKUR	: Yaygın Yükseköğretim Kurumu
YDK	: Yüksek Denetleme Kurulu
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

1970 yıllarında sosyal devlet modelinin çok ilerlediği dönemde kapitalist sistem içerisinde durgunluk döneminde hem işsizlik hem de enflasyonun birlikte yaşandığı durumlar neoliberalizmde gelişmesine ortam sağlamıştır (Erat, 2019). İlk denemelerinin Şili’de gerçekleştirildiği Neoliberal ekonomik politikalar, David Harvey, Friedrich Hayek ve Ludwig Von Mises gibi yazarların öncülüğünde gelişmiş ve Milton Friedman’ın çalışmalarıyla olgunlaşmıştır. Neoliberal dönüşüm süreci, yalnızca iktisadi göstergeler değil aynı zamanda ideolojik ve sınıfsal boyutları da bünyesinde barındıran çok yönlü bir dönüşümü içerisinde barındırmaktadır. . Neoliberalizmle birlikte sosyal politika alanında Keynes ve sosyal devlet öncesi dönemi anımsatan bir geriye gidiş söz konusu olmuştur. Neoliberalizmin Türkiye’deki gelişim süreci 1980-1994 yılları arasına denk gelmektedir. Bu dönemde burjuvazi, devletin gücü ve uluslararası kapitalist kuruluşların desteği ile birlikte tarih sahnesine özgüven ile çıkmıştır. 1980 sonrası dönemde liberal politikalar uygulanmaya başlamıştır ve gerçekleşen dönüşümlere kamu yönetimi ve yönetim anlayışları da dâhil olmuşlardır. Dönüşüm süreci küreselleşme, özelleştirme, yönetişim, yerelleşme ve idari reformlar üzerinde etkili olan bir süreçtir. Yükseköğretimde de hem neoliberalizm hem de yeni kamu yönetimi anlayışının daha da etkin hale gelmesi ile birlikte belirgin değişimler meydana gelmiştir. Neoliberalizm rekabete verdiği önemle ve kapitalist sistemde devlete yüklediği rolle diğer politikalardan ayrılmaktadır (Erat, 2019).

Bu çalışmada Neoliberalizm ve Üniversiteler ele alınmıştır. Neoliberalizmi sistemsel bir biçimde ele aldıktan sonra dünya ve Türkiye açısından etkileri incelenmiştir. Dünyada ilk neoliberalizmin ortaya çıkışı ve beklentileri ile ilgili detaylar verilmiştir. Neoliberalizmin Türkiye’de kamu yönetimine olan etkileri incelenmiş ve neoliberalizme ilişkin karşıt ve taraf görüşler ele alınmıştır.

Daha sonra neoliberalizmin Üniversite yapısına olan etkilerini konuşabilmek için ise önce detaylı bir şekilde üniversite kavramı, kökeni, tarihçesi ele alınmıştır. İlk önce dünyada üniversite gelişimi Avrupa ve Amerika temel alınarak anlatılmıştır ardından ise Türkiye’de üniversite yapısının gelişimi Darülfünunla birlikte başlayarak anlatılmıştır. Dönem dönem bütün üniversite reformları ele alınarak yapısal gelişim anlatılmış karşılaştırmalar yapılmıştır. Yükseköğretim kavramı tanımlanmış ve yükseköğretimdeki modeller ele alınmıştır.

En son ise ayrı ayrı ele alınan üniversite ve neoliberalizm kavramları harmanlanarak neoliberalizm çerçevesinde üniversite yapılarının gelişimi ele alınmış dönemsel olarak incelenmiş ve neoliberal dönüşüm etkileri ortaya konulmuştur. Burada çalışmanın amacı; literatürde eksiklikleri bulunan bir konu olan neoliberalizmin üniversite yapılarına olan etkileri ve sonuçlarını kapsamlı olarak incelemek olmuştur. Araştırmada ‘neoliberalizmin doğuşundan beri üniversite yapılarına olan etkileri nelerdir?’ sorusunun cevabı aranmıştır. Neoliberalizm her ne kadar özerk bir yapıyı savunsa da, üniversiteler için neoliberalizm politikalarını destekleyen adımlar atılmış olsa da (YÖK’ün kurulması, Bologna Süreci gibi), üniversiteler de tam anlamıyla neoliberalizmin isteklerini karşılayan yapı kurulamamış özerklik geri planda kalmıştır.

Çalışma hazırlanırken tüm bu verilere nitel araştırma yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERALİZM VE KAMU YÖNETİMİ

1.1. Dünyada Neoliberalizm ve Yönetimsel Beklentiler

1.1.1. Neoliberalizm: Tanım ve Kapsamı

Neoliberalizm özünde bir ekonomi politik sistemdir (Acar, 2017: 253). Neoliberalizm siyasi ve ekonomik alt yapının güçlü bir liberal ve kapitalist düzene sahip olmasını ve bunun sınırları anayasa ile çizilmiş olmak kaydıyla demokrasi ve refah devleti ile desteklenmesini savunan bir görüş olarak ortaya çıkmıştır (Ayer, 2021). Neoliberalizmde devlet egemenliğinde olmayan bir sermaye, piyasa koşullarına bırakılmış emek ve değer, serbest piyasa mekanizmasına havale edilmiş ekonomik faaliyetler arzulayan bir anlayış savunulmaktadır

. Burada finansal hareketleri kısıtlayan ulusal ve uluslararası düzenlemeleri kaldırmak, devlet tarafından kamusal çıkar olarak uygulanan sosyal politikalardan devleti vazgeçirmek, kendi kendine işleyen bir piyasa oluşturmak amacı güdülmekte ve dünyada kademe kademe yayılarak küreselleşme hedeflenmektedir (Acar, 2017: 253).

Literatürden farklı düşünürler neoliberalizmi şu şekillerde ele almışlardır: Pierre Bourdieu neoliberalizmi fonksiyonel devlet müdahalesi düşüncesinin ortaya çıkmasını sekteye uğratan ortaklaşa yapıları kaldıran bir sistem olarak tanımlamıştır. Bourdieu, tanımında neoliberalizmin toplum-birey, iktisat ve gelecek üzerindeki etkisine yoğunlaşmış ve sosyal gerçeklerden ekonominin uzak tutulduğunu dile getirmiştir. Neoliberalizmin özünde halis bir iktisadi sistemi gerçekleştirmeye çalıştığını dile getirmiştir. Susan George ise neoliberalizmi toplum için tehlikeli bulmuş ve Polanyi’inde dediği gibi piyasa mekanizmasının insanların kendi içinde ve çevresinde tek yönetici olmasına fırsat tanıdığını belirtmiştir ve bunun sonucunda da toplumsal çöküşün meydana geldiğini söylemiştir. Gerard Dumenil ve Dominique Levy iktisadi açıdan konuyu değerlendirmiş ve kapitalist sınıfın karının artırılmasının neoliberalizmin başlıca özelliği olduğunu belirtmişlerdir ve neoliberalizmi kapitalizmin son evresi olarak görmüşlerdir. James Crotty olumsuz makroekonomik etkiler üzerinde yoğunlaşmış ve dünya çapında ekonomik talep üzerinde bir baskı olduğunu, bunun sonucunda da sürekli olarak devam eden aşırı bir kapasitenin ortaya çıktığını dile getirmiştir. Piyasadaki ortam ve politikadaki işleyiş için ise Dag Einer Thorsten ve Amund Lie iki durum arasındaki

benzerlikleri ele almış ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Onlar neoliberallerin süreci mümkün olduğunca piyasaya bırakması gerektiğini söylemişlerdir ve gerçek politik süreçlere az iş bırakılması gerektiğini iddia etmişlerdir. David Harvey ise neoliberalizmi politik iktisat uygulamaları teorisi olarak tanımlamıştır. Dardot ve Laval neoliberalizmi çağdaş kapitalizmin küresel ve egemen aklı olarak tanımlamış ve piyasayı insanların kendilerini yönetme ilkesi olarak kabul etmişlerdir (Karahanoğulları, 2019: 430-431). Kısaca; neoliberalizm rekabet ve serbest girişimin kullanımına öncelik veren, üretimini sanayi ve ticarete dayandıran ekonomik inanç ve politika terimi olmuştur (Hürriyet, 2020).

Neoliberal dönüşüm süreci, yalnızca iktisadi göstergeler değil aynı zamanda ideolojik ve sınıfsal boyutları da bünyesinde barındıran çok yönlü bir dönüşümü içerisinde barındırmaktadır. Neoliberal yaklaşımda amaç piyasayı daha üstün hale getirmek, kamusal yararı geri plana atarak önceliği bireysel çıkara vermek, sermayeye karşılık daha esnek bir emek piyasası ortaya koymak ve işgücü maliyetlerini düşürmek olmuştur. Neoliberal politikaların temel ilkeleri şunlardır (Acar, 2017: 253-254):

- Kamu işletmelerini özelleştirmek,
- Ekonomideki merkezi devlet düzenlemelerine son vermek,
- Enflasyona karşı parasalcı önlem almak(burada eşitsizlik artar),
- Sendikalı işgücüne sıkı denetim yapmak,
- Sosyal harcama ve yatırımları azaltmak,
- Devlet olarak küçülmeye gitmek(faaliyet alanı ve personel açısından),
- Küresel finans akışlarının denetimini kaldırmak(uluslararası piyasalar gelişir),
- Vergilerde indirim yapmak.

1970'li yılların ikinci yarısından itibaren artık sosyal devlet amaçlarını yerine getirmekte yetersiz kalmış, büyüyen bütçe açıkları, enflasyon ve yoksullukta meydana gelen artışlar nedeni ile var olan toplumsal desteği de kaybetmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sosyal demokrat partilere hızla güç kaybettirirken, muhafazakâr partilerin güçlenmesine yol açmıştır. Neoliberalizmle birlikte sosyal politika alanında Keynes ve sosyal devlet öncesi dönemi anımsatan bir geriye gidiş söz konusudur (Acar, 2017: 253-254).

Çoğu kişiye göre neoliberalizm toplum menfaatini diğer değerlerin hep önünde tutmuştur (Ayer, 2021). David Harvey neoliberalizm ile ilgili olarak 1978 ve 1980

yıllarında siyasi ve ekonomik açıdan alınan kararların önemli yere sahip olduğunu, hatta geleceğin tarihçileri için bu dönemin bir dönüm noktası olacağını dile getirmiştir. Bu kararların bir kısmı şunlardır:

- (i) 1978 yılında Deng Xiaoping ekonomiyi liberalleştirerek Çin'i dünyaya açmıştır.
- (ii) 1979 yılında Paul Volcker Amerikan Merkez Bankasına para politikalarını değiştirme ve enflasyon ile savaşıma emri vermiştir.
- (iii) Margaret Thatcher 1979 yılında İngiltere'de, 1980 yılında ise Ronald Reagan ABD'de dış dünya ile etkileşimde bulunan açık ve düzensiz ekonomi politikaları uygulamaya başlamışlardır.

David Harvey; bu liderlerin aldığı kararların her birinin amacı ve gerekçesi farklı olsa da nihayetinde benzer sonuçlar doğurduğunu dile getirmiş ve deregülasyon, özelleştirme ve devletin sosyal karşılıklara dair birçok alandan geri çekilmesi gibi neoliberalizmin karşılığı olarak sayılan kavramları dünya çapında yaygınlaştırdığını belirtmiştir. David Harvey'e göre 1973 yılında ABD'nin Şili'de Salvador Allende hükümetine karşı gerçekleştirdiği askeri darbe sonucunda ilk neoliberal ekonomi politikası denemesi uygulamaya konulmuştur. Bu darbeden sonra birkaç gün içinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yanlısı bir diktatörlük kurulmuş ve başkanlığını General Augusto Pinochet üstlenmiştir (Bianet.org, 2003). Şili ekonomisinin yönetimi ise Şili'deki ekonomistlere devredilmiştir çünkü bu ekonomistler neoliberal düşünce açısından çok güçlü merkez sayılabilecek Chicago Çocukları'nın yanında öğrenim görmüşlerdir. Bu ekonomik değişimler beraberinde ikameci ekonomi yaklaşımını terk etmeyi getirmiştir. Kamu teşekkülleri ve malları özelleştirilmiş, piyasada doğal kaynaklar kullanılmaya başlanmış, sosyal güvenlik özelleştirilmiş ve bireysel alanda kullanılmış, yabancı yatırımlar açısından büyük destekler gerçekleştirilmiş, ihracat yönelimli bir büyüme tercih edilmiştir. Özelleştirilmeyen tek yer ise bakır madenleri olmuştur. David Harvey Şili'de yaşananlardan 30 yıl sonrada benzer şeylerin ABD müdahalesi ile Irak'ta yaşandığını dile getirmiştir (Çelik, 2012: 187-188).

David Harvey, Friedrich Hayek ve Ludwig von Mises'in 1940'lı yıllardaki yazılarından neoliberalizmin felsefi kökenlerine ulaşılabilirliğini ifade eder. Hayek'in öncülüğünde Mont Pelerin Topluluğunda bu fikirler yaygınlaşmaya başlamış, neoliberalizmin ekonomik ve politik programı Milton Friedman'ın çalışmaları ile olgunlaşmıştır. Bu düşünürlere göre; güçlü bir özel mülkiyet hakkı, serbest piyasa ve serbest ticaret insanların refahı için olması gereken unsurlardır. Bireysel girişimcilik,

özgürlük ve becerilerdeki gelişme ise ardından insan refahı için gerekli olan serbest piyasa ve ticareti getirecektir (Çelik, 2012: 188). Günümüzde George Soros ‘‘Açık Toplum Vakfı’’ aracılığıyla nasıl dünyaya yayıldı ise Mont Pelerin’de önce 1955 yılında Londra’da Ekonomik İlişkiler Enstitüsü(IEA) ile daha sonra 1977 yılında New York’ta Manhattan Politika Araştırmaları Enstitüsü ve 1981 yılında Atlas Ekonomik Araştırmalar Vakfı ile adını duyurmuştur. Piyasaya sınırın ve müdahalenin olmadığı bir düzen istemişlerdir ve bunu da neo-liberalizm adını verdikleri teori ile gerçekleştireceklerdir (Yalçın, 2019).

Neoliberalizm aslında her şeyin finansal hale gelmesi durumudur. Neoliberalizmde ekonomi başta olmak üzere her şeyin metalaşması, hatta günlük yaşamın dahi bir meta haline gelmesi savunulmaktadır. Metalaşma; mülkiyet haklarının, sosyal ilişkilerin vs. yasal bir sözleşme sonucunda ticarileştirilme durumudur. Neoliberalizm tüm insani ve toplumsal eylemlerin en iyi şekilde piyasa yoluyla gerçekleşeceğini dile getirir. Buna göre, her birey kendi eyleminin sorumlusu ve aynı zamanda açıklayıcısıdır. Herkesin aynı şartlarda aynı imkânlarla ve piyasa şartlarına sahip olduğu bir durumda kişisel çaba ve performans ile kişisel başarı veya başarısızlık açıklanır. Harvey ise neoliberalizmin her şeyi kişiye indirgeyen bu düşüncesini kurumsal veya sınıfsal bağlamları dışarıda bıraktığı için eleştirir. Bu düşüncelerin insan eylemlerini piyasa baskısı altına soktuğunu dile getirir. Neoliberalizmin klasik liberalizmden ayrıldığı nokta devlete yüklediği rol ile açıklanmaktadır. Klasik liberaller devleti tamamen reddederken neoliberalizmde devletin piyasa oluşumu ve piyasayı gerçekleştirme noktasında uygun kurumsal çerçeve oluşturması ve bu sınırları koruması gerektiği ifade edilmektedir. Devlet, piyasa oluşumunda tarafsız olmamalı bizzat olayların içinde olmalıdır. Piyasalar oluşuktan sonraki süreçte ise devlet müdahalesi en az düzeyde olmalı ve devlet eşitlik ve adalet adına sadece üst denetçi görevi görmelidir (Çelik, 2012: 189-191).

1.1.2. Neoliberalizmin Dünyada Doğuşu ve Gelişimi

Neoliberalizm 1940’larda ortaya çıkmış fakat 1970’lerde etkin bir değerler dizisi haline gelmiştir. Harvey bu durumu şöyle açıklamıştır: 1930’lardaki ekonomik krizlerin etkileri ve Soğuk Savaş döneminde devletlerin savaştan kaçmaları dolayısıyla Keynesçi refah devleti politikaları uygulanmıştır. 1950 ve 1960’larda bu politikalar sayesinde ekonomik büyüme devam etmiştir. Ancak 1970’lere gelindiğinde bir petrol krizi ortaya çıkmış ve kapitalist sistem bir krize girmiştir. Neoliberal politikalar ise tamda bu süreçte krizden çıkmak için tercih edilmiştir. Harvey bu politika uygulamasının tamamen

rastlantısal olduğunu düşünmüş o dönemde kimsenin bu sürece hangi politika iyi gelir diye düşünerek hareket edecek kadar bilgiye sahip olmadıklarını dile getirmiştir. Neoliberalizmin ikna gücünün insanın saygınlığı ve bireysel özgürlüğe olan vurguda olduğunu belirtmiş ve Harvey bu iki değer için batı medeniyetinin temel değerleridir diye eklemiştir. Faşizm ve Komünizm gibi otoriter yönetimlerin olduğu, her şeyin devlet menfaati için yapıldığı bir dönemde bu değerleri çok cezbedici bulmuştur. Birçok baskıcı sistem bu değerler ile çöküşe uğramıştır. Şili ve Arjantin gibi ülkelerde neoliberal politikalar daha kolay şekilde uygulamaya konulmuştur, iki ülkede de askeri darbe sonrası dayanışma ve örgütlenmeler sert bir biçimde bastırılmış, işçi ve kentsel hareketler yasaklanmıştır. Kamu harcamalarında kesintilere gidilmiş, sosyal karşılıklar azaltılmış, kamu teşekkülleri özelleştirilmiş, tarımsal sübvansiyonlar kaldırılmış ve böylece neoliberal devlet yapısı güçlenmiştir. Serbest ticaret anlaşmaları ile de neoliberal yapı pekiştirilmiştir (Çelik, 2012: 187-191).

Neoliberaler, uzlaşmacı liberal görüşün liberalizmin daha doğrusu klasik liberalizmin özünü bozduğunu ileri sürer ve savundukları düşüncelerin klasik iktisadi liberalizme bir dönüş anlamında da ele alınmaması gerektiğini vurgularlar. Neoliberalizmin gerçek liberalizmin özüne dönüş olduğunu savunurlar (Akalin & Akalin, 2009: 17).

Neoliberalizmle ilgili olarak, 1978 yılında, Deng Xiaoping dünya nüfusu açısından oldukça büyük bir kitleye sahip bir ülkede ekonominin komünistlerin elinde olduğu durumda ekonomiyi liberalleştirerek ilk ciddi adımı atmıştır. Xiaoping'in yaptığı ile Çin kapalı bir geri kalmışlıktan çıkmış, kapitalist dinamizmin açık merkezi haline gelmiştir. 1979 yılına gelindiğinde ise Paul Volcker Merkez Bankasının başına geçmiştir ve para politikası ile ilgili önemli değişiklikler yapmıştır. O zamandan beri enflasyonla ilgili verilen savaşta Merkez Bankası hep başı çekmiştir. Mayıs 1979'da Margaret Thatcher Britanya Başkanı seçilmiştir. Enflasyonist durgunluğa son vermeyi amaçlamış ve mümkün olduğunca işçi sendikalarının gücünü azaltmaya çalışmıştır. 1980 yılında Ronald Reagan ABD başkanı seçilmiş, beraberinde ise Volcker tarafından Merkez Bankası'nda yapılan değişiklikleri desteklemiş ve ABD ekonomisini canlandırmak için daha az emek gücü, sanayi, tarım ve kaynak çıkarmada serbestlik, hem içeride hem dünya çapında finans güçlerinde özgürlük politikaları için harekete geçmiştir. Bu şekilde büyük değişimler hiçbir zaman rastlantı sonucu olmaz. Oluşturulan bu yeni ekonomik oluşum küreselleşme terimi kapsamına alınmıştır. Volcker, Reagan, Thatcher ve Deng Xiaoping;

uzun süredir piyasada kullanılan az miktardaki delilleri epey uğraşlar sonucu artırmışlar ve daha fazla kanıt elde etmişlerdir. Reagan azınlık âdetini tekrar gündeme getirmiştir bu âdetin kökeni 1960'ların başında Cumhuriyetçi Parti içinde Barry Goldwater'a kadar uzanmaktaydı. Bu dönemde bir zenginlik baş göstermiş ve Japonya, Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Güney Kore gibi ülkelerde giderek artmıştır ve bunun sonucunda insanlar üzerinde oluşan hâkimiyet söz konusu olmuştur. Deng bu yükselişe karşı Çin devletinin çıkarlarını korumak ve geliştirmek için merkezi planlamayı devre dışı bırakıp halkın isteklerine yönelik talep oluşturan ve bir sosyalist ekonomik sistem olan piyasa sosyalizmini faaliyete geçirmek istemiştir. Volcker ve Thatcher da 'neoliberalizmi' daha etkin hale getirmiş, önceleri hakkında kimsenin fikri olmadığı bu doktrini iktisadi ve yönetim açısından kullanılan temel ilke haline getirmişlerdir. Neoliberalizm özel mülkiyet haklarını güçlendirerek, piyasada serbestliği ticarete serbestliği temel alarak, bireysel girişim beceri ve özgürlüklerini serbest bırakarak insan refahını artırmayı planlayan ekonomik ve politik bir düşünce akımıdır. Devlet ise bu pratiklere uygun kurumsal çerçeveyi hazırlamalı ve onu korumalıdır ve daha sonra ise piyasaya müdahalesi en alt sınırdaki olmalıdır. 1970'lerden beri neoliberalizme güçlü bir yöneliş olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bu yeni çıkan devletlerin yanında eski tarz sosyal demokrasi devletleri olan Yeni Zelanda İsveç gibi devletler, refah devletleri ve hemen hemen tüm devletler bazen baskılar sonucu bazen de gönüllü olarak neoliberal politikalara benzer bir politika benimsemiş ve kendi politikalarını buna uyarlamışlardır. Güney Afrika Apartheid rejimi sonrası neoliberalizmi kabul etmiştir, Çin de zamanla neoliberalizme yönelmiştir. Neoliberal yolun savunucuları uluslararası kurumlarda dikkate değer nüfuzla sahip konumdadır. Bu nedenle neoliberalizm kısa sürede hegemonik hale gelmiştir. Neoliberalleşme süreci beraberinde 'yaratıcı yıkımı (Schumpeter'in fırtınası) getirmiştir. Yaratıcı yıkımla beraber iktidarlar, eski kurumsal çerçevenin yanı sıra iş paylaşımları, sosyal yönden gerçekleştirilen ilişkiler, refah bağlamında yapılan hizmetler, teknoloji karışimleri, yaşam şekilleri, düşünce tarzları, üremedeki etkinlikler, toprağa olan bağlılıklar ve kökten gelen alışkanlıklar da yıkılmıştır. Piyasada gerçekleşen değiş tokuşu insanın davranışlarına yol gösteren ve diğer tüm etiklerin yerine geçen tek başına bir etik olarak ele alan neoliberalizm piyasa da sözleşme ilişkisinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Piyasa işlemleri en yükseğe taşınırsa toplumsal fayda da en üst düzeyde olur tezini savunarak tüm insan eylemlerini piyasa alanına taşımak istemiştir. Bu süreçte ise veri tabanlarını oluşturma, elde edilen bulguları saklama, gerektiğinde kullanma, bunları

transfer ve analiz etme yeteneği gerekmektedir. Bu yüzden neoliberalizm bilişim alanına yoğun ilgi göstermiş ve teknolojilerin peşinden koşmuştur. Bu teknolojiler piyasada gerçekleşen işlem yoğunluğuna karşılık bireylerin teknoloji sayesinde kazandığı hız ile zaman kavramını ortadan kaldırıp mekânın sınırlarını aşındırmışlardır (Harvey, 2015).

1.1.3. Neoliberalizme İlişkin Yaklaşımlar

1.1.3.1. Neoliberalizmi Savunan Görüşler

1898 yılında Fransız bir ekonomist olan Charles Gide ilk kez İngilizce’de “neoliberal” terimini kullanmıştır amacı İtalyan ekonomist Maffeo Pantaleoni’nin görüşlerini anlatmaktır. Ardından Milton Friedman 1951 yılında Neoliberalizm ve Beklentileri adlı makalesinde bahsetmiştir ve böylece kavram diğer insanlar tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. “Neoliberal” terimi 1938’de bir söyleşide kullanılmıştır. Söyleşinin katılımcıları arasında bulunan Louis Rougier ve Friedrich Hayek neoliberalizmin rekabeti özendirdiğini dile getirmişlerdir. Bu rekabetin de başarılı bir elit grup oluşturacağını ve bu grubun iktidarın yerini alacağını ve hâkim demokrasiyi de ele alacak bir güç olacağını dile getirmişlerdir. Son yıllarda çeşitli şekillerde kullanılmaya başlayan terim bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler görüşü ile ilişkilendirilince de tartışma konusu olmuştur. Son olarak neoliberalizm kavramı Amerika Birleşik Devletleri’nde 1970 yılında ortaya çıkan içlerinde Al Gore ve Bill Clinton gibi isimlerinde yer aldığı merkez sol siyasi hareketini açıklayan bir kavram olarak da kullanılmıştır (Wikipedia, 2023).

Neoliberal düşüncenin kurucuları, öncelik olarak insan onuru ve kişisel özgürlüğü ele almışlar ve bu değerleri medeniyetin merkezi olarak kabul etmişlerdir. Son derece akılcıca olan bu tercihlerini daha sonra faşizm, diktatörlük, komünizm ve kolektif yargıları seçme özgürlüğüne sahip bireylerin yargılarına tercih eden her türden devlet müdahalesinin tehdidi altında olduğunu belirtmişlerdir. Neoliberalizm kapitalizmin yol açtığı düzensizliklere karşı her zaman yapıcı olanı sunmuştur ve kapitalizme karşı olan düşüncelerde de her daim iyileştirici rolü üstlenmiştir. 1947 yılında Avusturyalı ünlü siyaset felsefecisi Friedrich von Hayek tarafından ekonomi, tarih ve felsefe alanından akademisyenlerden oluşan Mont Pelerin Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin katılımcıları arasında Ludwig von Mises, Milton Friedman ve ünlü felsefeci Karl Popper gibi isimler bulunmaktaydı. Grup üyeleri kendilerini liberal olarak tanımlamışlardı. Alfred Marshall, William Stanley Jevons ve Leon Walras’ın Adam Smith, David Ricardo ve Karl Max’ın kuramlarının yerine geçecek çalışmalarında serbest piyasa ilkelerine bağlılık ön plana

çıkarken on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan neoklasik iktisadın da etkileri görülmekteydi (Harvey, 2015).

1970’li yıllar dünya çapında ekonomik olarak zorlu bir dönem olmuştur bu durum Amerika Birleşik Devletleri’ni de oldukça etkilemiştir. Neoliberal teoride piyasaya devlet müdahalesi en az olsun düşüncesi hâkimdir aynı zaman da deregülasyon (kuralsızlık) teorisi ile de özel sermayeye bütün imkânları tanıma düşüncesi vardır. Neoliberalizmi savunan düşünce toplulukları hem ekonomik büyüme hem de bireysel özgürlükte neoliberalizmin teşvik edici rolünün olduğunu aynı zamanda da topluma kaynak tahsisinde en verimli olanları tahsis etmeye olanak sağladığı savunulmaktadır (Wikipedia, 2023).

1.1.3.2. Neoliberalizmi Eleştiren Görüşler

Neoliberalizm, iktisadi yönün yanı sıra sosyolojik ve sosyo-psikolojik birçok yönü olan detaylı bir gerçekliktir. Neoliberalizm uygulamadan kaynaklı olarak toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliklere sebep olmuştur, bu nedenle günümüzde hala tartışılması gereken bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır (Coşkun, 2021: 53).

Burjuva iktisadında tarihsel süreçte hiç gelişim kaydedilmediği göze çarpar. Geliştiği tek nokta dış görünüşünde ortaya çıkar oda bir makyaj gibi akınca parlatılmaya devam edilmektedir. Söz konusu makyaj işlemindeki parlatma işlemini ise neo (neoklasik), yeni(yenikeynesyen), post(postmodern) gibi ön eklerle yapmaktadır. Bu yüzden de her ne kadar her seferinde kendini yeniden üretse de bu süreç hep eskinin devamı olmuştur, bir yenileme süreci olamamıştır. Birbirinden farklı sanki bir önceki öncülü ortadan kaldırmış gibi gösterilen her bir değişiklik aslında bir öncekine göre içinden çıkılması daha zor bir hal almaya başlamıştır ve kendi çıkarları için makyajın silinmesi zorlaşmış makyaj zamanla daha fazla kalınlaşmıştır. 250 yıllık bir geçmişi olan kökeni Adam Smith ve David Ricardo’ya dayanan burjuva iktisadının özüne ilişkin hiçbir gelişme olmamıştır. Neoliberal iktisatta burjuva iktisadının kullandığı makyaj malzemelerinin 20. yüzyılın son çeyreğinde görmeye ve yaşamaya başladığımız bir versiyonudur. Konuşulan husus ise aynı anda globalizasyon ve neoliberalizm çağı içinde yaşıyor olmamızdır. Bu iki kavram eş anlamlı kavramlar gibi kullanılmış neoliberal globalizasyon çağı olarak da adlandırılmıştır. Adı ne olursa olsun iktisadi, siyasi, kültürel, çevre vb. alanlarda dünyanın dört bir yanında milyarlarca insanı gün geçtikçe bataklığa

çekmiştir. Ayrıca globalizasyon ve neoliberalizm kavramları birbiri yerine kullanılamayacak farklı kavramlardır (Akalin & Akalin, 2009: 10).

Her iki kavramda dünya ölçeğinde ve yaşamın her alanında sürmekte olan gelişmeleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ancak globalizasyon uluslararası düzeyde gerçekleşmesi istenen bütüncül bir uyum süreci iken neoliberalizm dünya ölçeğinde olup globalizasyon sürecine vize alma girişimidir. Globalizasyon dünya geneline ilişkin, neoliberalizm ise her bir ülkeye yani özele ilişkin kavramlardır. Globalizasyon sürecinin başarısı neoliberal politikaların uygulanmasının başarısına bağlıdır. Yani birbiri yerine kullanılmasından öte birbirini tamamlayan tanımlar olarak nitelendirilmeleri daha doğru olur (Akalin & Akalin, 2009: 11).

1.2. Türkiye’de Neoliberalizm ve Kamu Yönetimi

1.2.1. Türkiye’de Neoliberalizmin Gelişimi

Türkiye’deki ekonomik gelişmelere tarihsel süreçlerde baktığımızda ilk önce 1923-1929 yıllarını ele almalıyız. 1923-1929 döneminde Milli İktisat Okulunun önceliği milli burjuvaziyi yetiştirmek olmuştur. Bunu da devlet imkânları ile sağlamayı hedeflemişlerdir. Bu düşünce kalkınma açısından oldukça önemlidir. 1923 sonrası dönemde de finansal yapılanmada hâkim olmuştur. Bu dönemde az tasarrufun getirdiği dezavantajları yabancı sermaye ile kapatmaya çalışmışlardır, yerli sermaye ise sermayenin serbest dolaşımına fırsat oluşturmaktaydı. Bu da siyasi iktidar ile temas kurularak sağlanıyordu. 1929 yılında büyük bir dünya krizi yaşanmıştır aynı zamanda bu yıl içerisinde Osmanlı borçlarının da ilk taksiti ödenecektir. Bu sebeple anılan dönem oldukça hassas bir dönem olmuştur. Bu dönemde tarım kesimine yapılan destek ile önemli bir gelişim sağlanmıştır. En önemli gelir aktarımı ise aşarın kaldırılmasıdır. Bununla birlikte elli yıl boyunca aşılamayacak büyüklükte milli hâsıla içinde dış ticaretin payı artmıştır. Milli hasıladaki bu artış tüm kesimlere yansımış ve bu süreçte de gelir dağılımında görece bir adalet sağlanmıştır (Uçkaç, 2010: 425).

1930-1939 dönemine gelindiğinde sanayileşme süreci devlet desteği ile gerçekleşmeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle, sanayileşme sürecinde korumacılık ve devletçilik politikaları etkili olmuştur. Devlet temel yatırımcı, üretici ve denetleyici görevlerini gerçekleştirmektedir. Sanayi altyapısının gelişmesi bu dönemde ki Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile olmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının özelliği Sovyet planlamasından sonra gerçekleştirilen ikinci plan olmasıdır. Sanayi kesiminde %10,3

değerinde cumhuriyet tarihinde bir daha ulaşılamayacak bir büyüme hızı gerçekleşmiştir. 1930-1931 yıllarına gelindiğinde ise dış ticaret ve kambiyo rejimleri kontrol altına alınmıştır. Türkiye ekonomisi dünya krizi olmasına rağmen kendi kaynaklarını kullanarak hem kalkınma hem de sanayileşmeyi ortaya koymuştur. Bu dönemde dış ticaret açığı yalnızca 1938 yılında yaşanmıştır. Dış ticaret dengesi ithalatın kısılmasıyla gerçekleşmiştir. Özel sanayi devlet sanayisini tamamlayıcı bir oluşum içinde olmuştur. 1930-1939 dönemi devletçi sanayileşme politikalarını içinde taşıyan bir dönem olmuştur (Uçkaç, 2010: 425-426).

1946-1953 dönemine gelindiğinde serbest ithalat artışa geçerek sürekli bir dış açık gözlemlenmiştir. Bu durumda da ekonomi dış yardımlar, krediler, yabancı sermayeler ile ayakta durmaya çalışmıştır. 1948 yılına gelindiğinde Marshall Planı ile Türkiye dış yardım almıştır. Alınan bu yardım ile yabancı sermaye ve dış ticarete serbest ticaret ve açık ekonomiye göre değişimler yaşanmıştır. 1946 devalüasyonu ile dış ödeme güçlükleri meydana gelmiş bu yüzden de ithalata sınırlar konulmuştur ve 1958 moratoryumu ve devalüasyonu gerçekleşmiştir. 1946-1960 yılları arasında borçlarda büyük artış olmuştur. Bu da ekonomiye ciddi anlamda yük olmaya başlamıştır. Ekonomide dış kaynaklar ciddi bir etki eder hale gelmiş ve üretim dış kaynaklarla gerçekleştirilmeye başlamıştır. Dışa bağımlılık 1930-1939 dönemindeki sanayileşmenin olumlu etkilerini ortadan kaldırarak Türkiye'deki sanayileşme ile ilgili gelişmeleri de durdurmuştur (Uçkaç, 2010: 426).

1980 yılına gelindiğinde ekonomide serbestleşme dışa açılma politikaları ile birlikte sermayenin genişlemesini sağlayacak politikalar devreye sokulmuştur. 24 Ocak 1980 kararları ile ekonominin merkezine neoliberal politikaların alınması hedeflenmiştir. 24 Ocak 1980 kararları ile reel devalüasyonlar, ithalat rejimlerinin liberasyona kapı açtığı uygulamalar, emek gücü ile olan gelirin kısıtlandığı bir dizi liberalleşme dönemi vurgulanmaktadır (Uçkaç, 2010: 426-427).

1990'lı yıllara gelindiğinde mal ve sermaye hareketlerinde tam bir serbestlik gözlenmektedir. Aynı zamanda siyasi ve ekonomik açıdan da bu dönem dengesiz bir dönem olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise ekonomi küresel eksende biçimlenmektedir. 2000'li yıllar ise artık kapitalizmin gelişmesine ve tutunmasına zemin hazırlayan yıllar olmuştur (Uçkaç, 2010: 427).

Neoliberalizmin Türkiye'deki gelişim süreci 1980-1994 yılları arasına denk gelmektedir. Bu dönemde burjuvazi, devletin gücü ve uluslararası kapitalist kuruluşların

desteği ile birlikte tarih sahnesine özgüven ile çıkmıştır. Burjuvazi medya, siyasetçi, işadamı ilişkisini kullanarak kendisini piyasanın mühendisi olarak gösterdiği yatırım yapmak için çığır açtığı bir dönemdedir. Bu dönemde ticaret malları için ayrılan kısım hızla genişletilmekte, kamu kesimi açıkları artmakta, kitlelerin de ortak olabileceği yanılığısıyla yüksek reel faizle beraber bir transfer ilişkisi gelişmekte ve finansal sermaye yükselmeye başlamaktadır. 1980 sonlarına doğru sermaye kar oranları düşme eğilimine girmektedir. 1988-1990 yıllarında görülen ekonomik durgunluğa karşı işçi sınıfı örgütlü mücadelesini yükseltmeye başlamıştır ve reel ücret kazanımları elde etmiştir. Bu durum sermayeyi yeni bir strateji geliştirmeye zorlamıştır. Bu zorlamaya ise değerli kur mekanizması ve artan ithalat ile sermaye hareketleri serbestleştirilerek yanıt verilmiştir. Meta alanı da finans lehine daha da genişletilmiştir. 1994 krizi ile birlikte de artık neoliberalizmin kuruluş evresinin tamamlandığı iddiaları oluşmuş finans sermayede nihai olarak gücünü kanıtlamıştır (Karahanoğulları, 2019: 432,433).

Sermayenin kar oranı stratejisinde 1980 yılı ile beraber artık yurtiçi talepleri daraltılmalı, enflasyonla mücadeleye önem verilmeli ve reel ücretler konusunda bir sınırlama olmalı vurguları hâkim olmuştur. Marksist iktisat anlayışına göre artı değer oranı temel alınarak sınıflar arası ilişkiye bakılarak ücretler anlamlandırılır. Neoliberalizm anlayışına göre de temel hedef değışen sermayenin düşürülmesi ile beraber artı değer ve artı değer oranlarının yükseltilmesidir. Fakat burjuvazinin hiçbir zaman tek hedefi artı değer oranını yükseltmek olmamıştır. Burjuvazi her zaman sermayesiyle yaptığı yatırım miktarınca elde ettiği artı değeri temel almıştır. Burjuvazinin hedefinde 1970'li yılların ortalarından beri süregelen ve artık bir kriz oluşturacak düzeye gelen sermayenin kar oranındaki düşüşü yükseltmek ve devamlılığını sağlayacak şekilde daha da güçlendirmek yer almaktadır (Karahanoğulları, 2019: 432,433).

1.2.2. Neoliberalizmin Türkiye Kamu Yönetimine Etkileri

İktisadi dönüşümlerle beraber siyasal, sosyal ve hukuksal dönüşümler meydana gelmiştir. 1980 sonrası dönemde liberal politikalar uygulanmaya başlamıştır ve gerçekleşen dönüşümlere kamu yönetimi ve yönetim anlayışları da dâhil olmuşlardır. Dönüşüm süreci küreselleşme, özelleştirme, yönetim, yerelleşme ve idari reformlar üzerinde etkili olan bir süreçtir. Buradaki küreselleşme olgusu ise oldukça geniş paydada ele alınacak bir süreçtir sadece kamu yönetimini hedef almaz ancak burada ki sınıflandırmada liberalleşme sürecindeki etkisinden dolayı yer almıştır, aynı zamanda da

yenidünya düzeni olarak isimlendirilecek kadar da etkili ve önemli bir süreçtir (Baysal,2016: 180).

Küreselleşmenin bir tanımını yapacak olursak dünya halklarının birbirine benzeme süreci sonucunda evrensel olarak tek bir kültür oluşturduğu ya da tüm dünya halkının kendi içerisindeki farklılıklarını ortaya koyduğu bir süreç diyebiliriz (Baysal, 2016: 180).

Küreselleşme ile beraber ekonomik sınırların kaldırılması ve sermayede süreklilik sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedefler ile teknoloji, iletişim gibi pek çok alanda etkisi görülmeye başlanmıştır. Sermaye ve emeğin yanı sıra artık bilgi ve teknolojinin de küreselleşmesinden bahsedilir olmuştur. Küreselleşme süreci ile beraber uluslararası boyutta sermaye dolaşımı artık engel olmaksızın yapılabilmektedir (Baysal, 2016:181).

Liberalizmde bireysel çıkar maksimize edilmiştir. Bunun sonucu toplumsal çıkarı etkileyecektir. Bireylerin çıkarı toplanınca toplumsal çıkar oluşturmaktadır. Bu düzeneğin sağlanması ise piyasadaki “gizli el” prensibi ile mümkün olacaktır (Baysal, 2016:182).

Liberal düşüncede devletin toplum yaşamında etkin bir rolü yoktur ve toplumdaki kesimler arasında gelirin yeniden bölüşümü gibi bir şey söz konusu değildir. Sadece dezavantajlı kesimler için sosyal politika araçları geliştirir. Gelir dağılımındaki gelişimi de doğal karşılar ve bunun kişilerin çabası ve rastlantılar sonucu olduğunu ve piyasa mekanizmasının işleyişinin bir gereği olduğunu dile getirir. Liberal politikalar yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerin beraberinde oluşan kurumsal yapılanmalar ile uygulama alanı bulacaktır. Özellikle 1980 sonrası dönemde liberalizasyon süreci başlamıştır. ABD’de Ronald Reagan, İngiltere’de Margaret Thatcher, Türkiye’de ise Özal dönemi liberizasyon sürecinin en belirgin örnekleridir. Devlet bu dönemdeki görevlerini rekabeti esas alarak, sonuç odaklı, müşteriye ön planda tutan, ileri görüşe sahip, yerelleşmeci, piyasa merkezli, dönüştürücü ve girişimci özelliklerini yüklenerek gerçekleştirmiştir. 1980’li yıllarda yapılan tüm anlaşmalar yeniliği şart koşmuştur. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise bu gelişmeler artmış ve küresel bir boyuta ulaşmıştır (Baysal, 2016: 182).

Liberal dönüşüm sürecinde 1979 IMF Stand-by anlaşması ve bunun sonucunda alınan 24 Ocak 1980 kararları Türkiye için milat olmuştur ve 12 Eylül rejimi ile de kararlar uygulama alanı bulmuştur. 24 Ocak kararları ile kur ayarlaması yani devalüasyon

yapılarak paranın değeri düşürülmüştür. Merkez Bankası tarafından kurlar günlük belirlenmiş, piyasanın öngördüğü düzeyde kredi faizi ayarlanmış, KİT'lerin ürettiği mal ve hizmette piyasanın belirlediği koşullara uygun fiyatlandırma yapılmış, iç talep kısılarak ihracat daha fazla özendirilmiştir (Baysal, 2016: 182,183).

İç hukuka yansıyan bu düzenlemeler uluslararası çapta gerçekleştirilen ekonomik anlaşmaların sonucudur. Bu anlaşmalardan ilki Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)'dır (Baysal, 2016: 183). Bu anlaşma uluslararası hizmet ticaretinde uygulanması gereken temel kuralları ve ilkeleri içeren kavramları esas alması hasebiyle ilk çok taraflı anlaşma özelliği taşımaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2021). Bu anlaşma kamu yararı ve kamu hizmeti yaklaşımlarını kökten değiştirmiştir (Baysal, 2016:183). 1998 yılında imzalanan anlaşma eğitimdeki piyasalaşma anlayışını tamamen kabul etmiştir. Bu anlaşma hem eğitim sistemini hem de uygulamalarını geniş çaplı olarak etkileme yetisine sahiptir. GATS ile neoliberal politikalar artık eğitimde uygulanabilecek konumda yer almıştır bu sebeple de eğitimde ticarileşme, eğitimde var olan eşitsizliklerin daha da artması ve eğitimde ki fırsat eşitliğinin yok olması gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Bu dönüşümler neticesinde de akademik personellerde ücretli emekçi rolünde yer almıştır (Değirmencioğlu & İnal, 2015: 218). Bir diğer önemli anlaşma Uyuşmazlık Çözümünün Prosedür ve Kurallarının Anlaşması (DSU) yani bilinen adıyla Tahkim Sistemidir. Bu anlaşma ile birlikte ekonomik açıdan meydana gelen anlaşmazlıkların uluslararası düzeyde çözüme kavuşturulmaları sağlanmıştır (Baysal, 2016: 183).

Neoliberalizmin kamu yönetiminin dönüşüm sürecinin temel dinamikleri arasında sayılan diğer bir uygulamada özelleştirme uygulamalarıdır. Özelleştirme süreci; devletin kendi eli ile ürettiği kendi kurum ve kuruluşlarına ait olan mal ve hizmetleri tamamı ya da bir kısmı olmak üzere özel sektöre devrettiği süreçtir (Baysal, 2016: 183). Özelleştirmeye devletin tüm kaynakları elinde bulundurmasına rağmen ekonomide yaşanan tikanıklıklar, kaynakları tahsis etmede yetersiz kalınması, politik olarak baskılarda meydana gelen artışlar, kaynakların etkin kullanılmaması gibi sebepler neden olmuştur (Orkunoğlu, 2010: 3). Bunların sonucunda ise kamusal mal ve hizmetlerin üretim sürecinin özel kesime geçmesinin ekonomi açısından daha etkin ve verimli bir işleyiş gerçekleştireceği düşüncesi meydana gelmiştir (Orkunoğlu, 2010: 3)

İlk olarak 1950 yılına gelindiğinde Demokrat Parti bir seçim bildirgesi yayınlamıştır burada ise KİT'lerin satılmasına yer vermesi ile birlikte özelleştirme söylemleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 1984 yılında bazı kamu tesisleri özel sektöre

devredilerek Türkiye’de ilk özelleştirme uygulaması başlamıştır. 1950 yılında söylemleri başlayan ancak 30 yıllık bir gecikmeyle 1980’li yıllarda gündeme gelen özelleştirmedeki bu gecikmenin yasal altyapı elverişsizliğinden olduğu ileri sürülür. 29.02.1984 tarihli 2983 sayılı Kanun ile özelleştirmeye ilişkin ilk yasal düzenleme yapılmıştır. Bu tarihten günümüze kadar da özelleştirme uygulamaları yaygınlaşmıştır. 2016 yılına kadar 271 kuruluşdaki kamu hisseleri, 1679 taşınmaz, 10 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 146 tesis, 7 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. Toplam 68,1 milyar dolarlık bir özelleştirme söz konusudur (Baysal, 2016: 184).

Özelleştirmeye bir takım eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerden ilkinin ideolojik karşıtlık diğeri ise uygulamaya yönelik eleştiriler olarak ele alabiliriz. İdeolojik olarak özelleştirme sürecini eleştirenler devletin ekonomide direkt etkili olması gerektiğini savunmuşlardır. Doğal tekel niteliğindeki mal ve hizmetlerin özelleştirilmesini sakıncalı bulmuşlardır. Stratejik anlamda önemli yerlerde yapılan özelleştirmelerin ise ulus güvenliğini tehlikeye düşüreceğini ve bağımsızlığı sarsacağını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda bu satılan kurumlarda işsiz kalan personellerin sadece kişisel değil toplumsal açıdan sorun oluşturacağını söylemişlerdir (Baysal, 2016: 184).

Uygulamaya yönelik eleştirilerde ise özelleştirilen kuruluşlardaki çalışanların işlerinden olması ya da daha az kazanç karşılığında güvencesi olmayan iş kollarında çalışmak zorunda olmaları, öncelik her zaman karlılığa verildiği için verilen hizmetlerde önce maliyete bakıldığı bu sebepten hizmetlerde aksamalar yaşandığı, özelleştirmeye tabi kurum ve kuruluşların asıl değerlerinin çok altında satıldığı gibi konular yer almaktadır (Baysal, 2016: 184).

Özelleştirme taraftarları ise kamuya ait olan kuruluşların verimsiz ve hantal çalıştıklarını ve siyasi istismara açık olduklarını ileri sürmekte ve bu yapıların görev zararı oluşturduklarını dile getirmektedirler. Ancak bununla birlikte özelleştirme sayesinde piyasada etkinlik ve verimlilik sağlanacak, zarar eden kuruluşlar kar eden katma değer üreten yapılar haline gelecek varsayımını savunmaktadırlar. Buradaki asıl düşünce devlet ekonomide direkt etkili olmak yerine geri planda düzenleyici ve denetleyici görevi üstlenmelidir. Kendi alanını ise özel girişime bırakmalıdır. Fakat özelleştirme karşıtları devletin sadece bu pozisyonda kalmasını ekonominin etkin olmasında pek yeterli bulmamıştır. Devlet ancak doğrudan ekonomik faaliyetlerde yer alırsa ekonomik yaşamı düzenleyebilir görüşüne sahiptirler. Özel sektör ve kamu sektörü

arasında amaç farklılığı vardır. Kamu sektöründe gözetilen kamu yararı ilkesinin yerini kar güdüsü almış, vatandaş kavramı yerine müşteri kavramı kullanılır olmuştur. Özelleştirme beraberinde sosyal sorunları da getirecektir. Çünkü işsizliği artıracak, artan işsizliğin beraberinde yaşam koşullarında olumsuzluklar oluşturacağı, iş güvenceleri konusunda sorunlar meydana geleceği ve sendikasılaşmanın da önünü açacağı görüşleri belirtilmektedir (Baysal, 2016: 185).

Bir diğer kavram ise yerelleşmedir. Yerelleşme; merkezi yönetimin bazı yetki ve sorumluluklarını, yetki devri ile yerel olan kurum ve kuruluşların yürütmesini sağlama sürecidir. Yerelleşme dört türe ayrılmaktadır: Birincisi; merkezden taşra örgütüne doğru olan yetki devri (yetki genişliği), ikincisi; merkez ya da taşra örgütünden yerel yönetimlere gerçekleştirilen yetki devri, üçüncüsü; yetkinin her kademedede bir alt tarafa devri, dördüncüsü; yetkilerin topluma ya da özel sektöre devri (özelleştirme)dir (Baysal, 2016: 185).

Âdem-i merkeziyetçi yönetim yapılanması merkezden yönetim anlayışını reddeder. Tek merkezden alınan ve herkesi bağlayan kararların olumsuz yönlerine vurgu yapar. Ülkede farklı coğrafi bölgeler, farklı toplum kesimleri göz önüne alındığında merkezden alınan kararların her biri için aynı sonucu doğurmayacağı görüşünü ileri sürer. Yerelleşme daha rasyonel ve demokratik olarak ise kararların yerelde alınıp uygulanması fikrini savunmaktadır (Baysal, 2016: 186). Yerelleşme, küreselleşmenin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Yerelleşme kavramı küreselleşme kavramı ile anılmaktadır ve iç içe olan bu kavramlar birbirlerinin tamamlayıcısı olarak birbirlerinin ortaya çıkmasında etkili iki kavram olarak bilinmektedir (Koçak, 2009: 134). İlk önce düşünüldüğünde pek bağlantı kurulamasa da korumacı bir ulus devlet yapısı yerine küresel anlamda etkili fakat daha küçük ölçekli bir yerel yönetim anlayışı söz konusudur. Türkiye’de yerelleşme konusunda önemli bir mesafe kaydedilmemiştir. Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkındaki Kanun Tasarısı da yürürlüğe girememiştir. Tasarı 2004 yılındaki dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından reddedilmiştir. Bu tasarı içeriğinde kamu yönetimi yapılandırmasını etkileyecek düzenlemeler barındırmaktadır. Tasarı aynı zamanda yerelleşme ile ilgili de bazı önemli düzenlemeler içermektedir. Kanunlarda değişiklik yapılarak reddedilen tasarıda düzenleme yoluna gidilmeye karar verilmiştir. Düzenlemeler arasında en çok göze çarpanı 12/11/2012 tarihli 6360 sayılı torba kanun ile büyükşehir belediye alanının il mülki sınırları ile eşitlenmesi olmuştur. Böylece eskiden 16 olan büyükşehir sayısı 30’a

çıkmiştir. Düzenlemenin önemli sayılmasıdaki diğer önemli etken ise büyükşehir yapılanmasına giden illerde belde belediyeleri kapatılmış, köyler mahalleye dönüştürülmüş, il özel idareleri lağvedilmiş araç, donanım, personel ve diğer varlıkları ile büyükşehir belediyelerine devredilmiştir. Önemli derecedeki birçok yetki büyükşehir belediyelerinin sorumluluğuna verilmiştir. Ülkemizdeki yerel yönetim yapılanması açısından yeni bir uygulama olan bu düzenleme son derece tartışmalıdır. Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine taşınmış fakat mahkeme ret kararı vererek yürürlükte kalmasını sağlamıştır (Baysal, 2016: 186-187).

Yerelleşme karşıtlarına göre yerelleşme, siyasal alanın dönüşümünü de sağlamaktadır. Sadece merkezi ve yerel yönetimin dönüşümü ile sınırlı değildir. Yetki, devletin yönetim sisteminde yukarıdan aşağıya doğru aktarılır fakat devlet örgütlenmesinin dışına çıkıldığında toplumsal örgüt ve sermaye sahiplerine devredilmektedir. Bu devir ile beraber siyasal yapılanmadaki dengeler de temelden etkilenmektedir. Süreç ilerlerken beraberinde yeni aktörler ortaya çıkmıştır bu bağlam da yönetim modeliyle bağdaştırılmaktadır (Baysal, 2016: 187).

Liberalizm siyaset yapılanmasında önemli bir yere sahiptir. Siyasal yaşamdaki değişim ile beraber sosyal, ekonomik ve hukuki alanlarda da değişimler olmaya başlamıştır. Bu değişimlerin ardından iktidar kelimesine de yeni bir anlam yüklenmeye başlanmış ve baştan bir tanım yapma gereği görülmüştür. Burada gelişen yeni kavram ise 'yönetişim' kavramıdır (Baysal, 2016: 181). Yönetişim başkaları ile birlikte iş yapma tanımını karşılayan bir kavramdır yönetişimde yönetenler ve yönetilenler birlikte bir hedefe yönelik çalışır ve sonuçta gerçekleşen başarı bir ekip başarısı sayılır bu da yönetişimi tek yönlü sonuçlar gerçekleştiren yönetimden ayırmaktadır (Fidan, 2010: 6) Yönetişim yönetim sürecinde sivil inisiyatifi de dâhil etmeyi amaçlamıştır. Yönetişim aynı zamanda küreselleşen dünyaya uygun bir devlet anlayışı ve beraberinde de farklı bir yönetim tarzı gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Kamu gücünün topluma devredilmesi olarak anlaşılan yönetişimde toplumdan anlaşılan bürokrasi, şirket ve STK'lardır. Bunlar arasında tek aktif olanı ise şirket yani sermayedir (Baysal, 2016: 181).

Yönetişim 1970 ve 1980 yıllarında ilk kez ortaya çıkmıştır. Yönetimin az olduğu küçük devleti savunan yönetişim kavramı 1990'lı yıllara gelindiğinde yönlendirici devlet yapısını savunur olmuştur. Yönetişim aynı zamanda karar alma mekanizmasında da yeni aktörlerin olması gerektiğini savunan bir yönetim modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetişim modelinde hizmet sunumunda bulunan kamu, özel gönüllü kuruluşlar yani

hükümet dışı örgütlenmeler ve özerk kamu kuruluşları gibi çoklu yapıların koordinesini devlet sağlar. Yönetişim modelinin özü yeni aktörleri karar alma sürecine getirip onları yönetim sürecine dâhil etmektir. Yönetişim uluslararası kuruluşların öncülüğünde hızla yayılmış ve neoliberal politikaların oluşumunda ise kilit bir araç olarak görülmüştür (Erat, 2020: 121). Yönetişim modeli devletin, piyasanın ve sivil toplumun ortak hareketine bağlı bir modeldir aynı zamanda devleti içeriden piyasalaştıran neoliberalizme de aracılık etmiş bir kavramdır. Neoliberalizmin etkisi ile tek başına devlet yönetiminin yerine, devlet ve sivil toplumun bir arada yer aldığı yönetim kavramı gündeme gelmiştir (Erat, 2020: 125). Yönetişim; özelleştirme, yerelleşme ve küreselleşme süreçleri ile de bağlantılı olarak gelişen bir süreçtir. Özelleştirme ile meydana gelen yeni kesimlerde düzenleme olması gereğince yeni yönetsel yapılanmaların olması gerekmektedir. Bunlar arasında üst kurullar, düzenleyici kurullar ya da bağımsız idari otoriter olarak adlandırdığımız idari yapıları sayabiliriz. Bunlar özelleştirmenin ardından olması gereken düzenleme ve denetleme işlevlerini yerine getirmektedir. Yerel düzeyde de bu şekilde bir yönetim modelinin olması istenmektedir. Kent yönetimlerine dair üç sektörlü bir model meydana gelmiştir. Bu sektörler yerel devlet, yerel düzeyde etkinlik gösteren sermaye ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Bunun beraberinde artık yerel siyasetin çoklu aktör sistemine geçmesi gerektiği görüşü ön plana çıkmıştır. Bu model ile devlet, sermaye ve sivil topluma dayalı bir sistem önerilmektedir. Küreselleşme süreci bu yapıya devletlerarası imzalanan uluslararası anlaşmalar ile doğrudan etkide bulunmaktadır. Yerel yönetimler, ekonomik müdahale ve kamu hizmetleri zamanla kamusal olmayan aktörlere bırakılmış, vakıf, dernek gibi gönüllü kuruluşlar, piyasa sisteminin örgütleri ve yerel yönetimler en önemli yerel dinamik unsurları olarak anılmaya başlanmıştır. Özel kesim, iş çevreleri ve sivil toplum örgütlerine göre yeniden bir yerel yönetim tanımı yapılmaya başlanmıştır (Baysal, 2016: 187-188).

Kamu yönetimini dönüştüren araçlardan bir diğerine geldiğimizde ise karşımıza idari reform aracılığıyla yönetim yapısını etkileme süreci çıkmaktadır. İdari reform yönetim yapısında örgütlenme ve işleyişinde değişiklik yapmak için hazırlanan projeler için kullanılan bir ifadedir. Kamu sektöründe yapının, sürecin ve kalitenin daha da geliştirilmesi için yapılan sistemli ve aynı zamanda bilinçli değişiklikleri ifade etmek için idari reform terimi kullanılır (Işıkcı, 2017: 169). İdarede reforma sebep olan idareden gücünden fazla düzeyde bir beklenti olmasıdır bu aşırı beklenti idareyi reforma yöneltmektedir (Sevinç, 2014: 731). İdari reform özel bir etkinlik ya da bir kesime özgü

olabileceği gibi yönetim yapılanmasının tamamına yönelik de olabilir. İdari reformların temeli iç dinamiklere dayanabileceği gibi dış müdahale ve zorlamalar ile de olabilir. Ülkemizde her iki durumun örneği de mevcuttur. Kamu yönetiminde reform hareketlerine örnek olarak Osmanlı'nın artık son zamanlarında gerçekleşen anayasacılık hareketleri, Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, meşruti yönetime geçiş gibi düzenlemeleri sayabiliriz. Bu reformlar temelde iç dinamiklerin etkisiyle olsa da dış dinamiklere bağlı olarak gelişmiştir. Cumhuriyet döneminde ise yönetim yapılanmasının düzenlenmesine yönelik olarak ilk idari reform Neumark'ın 1949 yılında kendi adını taşıyan bir rapor hazırlamasıyla olmuştur (Baysal, 2016: 188-189). Bu rapor yedi ayrı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde idari reforma sebep olan konular üzerinde durmuş ve personel sorunları, personelin nitelik olarak yetersiz kalması ve yönetimdeki bozukluklara değinmiştir. İkinci bölümde idari reformun sağlanabilmesi için kurulacak örgüt yapısı hakkında önerilerde bulunmuş diğer bölümlerde ise kamu yönetimine ilişkin sorunlar ve çözümleri ele alınmıştır (Sevinç, 2014: 733). Bu raporun ardından 1960'lı yıllara kadar geçen süre içerisinde idarenin yeniden yapılanmasına yönelik olarak çeşitli raporlar hazırlanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasının beraberinde beş yıllık kalkınma planları hazırlanmıştır buda çalışmalara hız kazandırmıştır. 1960 sonrasında ise yedi temel araştırma yapılmıştır (Baysal, 2016: 188-189).

- (1) İdarî Rapor ve Reorganizasyon Hakkında Ön Rapor (1961)
- (2) Merkezî Hükümet Teşkilâtı Araştırma Projesi (MEHTAP) (1963)
- (3) Kırtasiyecilikle Savaş Programı (1968)
- (4) İdarî Reform Danışma Kurulu Raporu (1971)
- (5) İşçileri Hizmet ve Teşkilâtını Yeniden Düzenleme Projesi (İÇ-DÜZEN) (1972)
- (6) Kamu Yönetimini Yeniden Düzenleme Raporu (1982)
- (7) Kamu Yönetimi Araştırması (KAYA) (1991)

1963 tarihli MEHTAP ve 1991 tarihli KAYA bu araştırmaların en önemlileridir. MEHTAP, merkezi hükümet teşkilatının tekrar düzenlenmesinin sorunları ile ilgilenirken; taşra kuruluşlarını, yerel yönetimleri ve kamu iktisadi teşebbüslerini konu dışı bırakmıştır. MEHTAP Raporu Türkiye'nin hızla kalkınması için idarenin geliştirilmesi gerektiğini savunmuş ve bunun içinde tüm devlet teşkilatının sorumlu

olduğunu belirtmiştir (Sevinç, 2014: 738). KAYA ise; Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiş ve yönetim sistemi için olan çalışmaları incelemiş var olan eksikliklerin tespitini yapıp kamu yönetimi için gerekli düzenlemeleri ortaya koymayı amaçlamıştır (Türkoğlu & Demirhan, 2013: 321). Merkezi yönetimin merkez ve taşra örgütlenmesi ile yerel yönetimlerin, daha verimli, nitelikli, hızlı, ekonomik açıdan daha güçlü ve her zaman etkili hizmet vermesini amaçlamıştır. Kamu yönetimini her daim gelişen çağdaş şartlara uygun hale getirmeyi amaçlamıştır. Kamu kuruluşlarındaki amaç, görev, yetki ve sorumluluk, bunların bölünüşü, örgütsel yapı ve personel sistemindeki düzenlemeler, kaynaklar ve kaynakların kullanımı burada meydana gelen aksaklıklar, yönetim, mevzuat, haberleşme, halkla ilişkiler gibi sistemlerdeki düzenlemeleri, bu konularda yapılması gerekenleri belirleyip gerekli yerlere teklifleri götürmek gibi görevler edinmiştir. Bu projeler yönetim yapılanması ve işleyişindeki aksaklıkları gidermek için uzmanlar tarafından hazırlanmıştır. Ancak kamu yönetimin yeniden yapılandırılması ile ilgili süren çalışmalar bununla da sınırlı kalmamıştır. 1980 sonrasında başlayan ve sonra hız kesmeden devam eden reform paketleri hazırlanmıştır. Kamu personel reformu, yerel yönetimler reformu, kamu maliyesi reformu ve kamu yönetimi reformu gibi çeşitli konularda reform paketleri hazırlanmıştır. Reformlar tamamen dış destekli olup kredilerle desteklenen yapılardır. 2002 yılında kullanılan Program Amaçlı Mali ve Kamu Yönetimi Uyarlama Kredis, Türkiye'ye Dünya Bankası tarafından verilen en yüksek kredi olma özelliğini taşımaktadır. İdari reformlar ile ilgili sektördeki dönüşümlerin kurumsallaşması hedeflenmektedir. İdari reformlar, kamu yönetiminin dönüşüm sürecindeki yasal zemini oluşturmak ve kurumsallaşmanın gerçekleşmesini sağlamak görevini yerine getirir (Baysal, 2016: 189-190). Kamu Yönetimi için oluşturulan bu yeni düzende tüm kurumlar hem özel hem de kamu hiçbir ayırım yapılmadan daha piyasa odaklı, verimlilik olarak yüksek performans sergileyen örgütler olmalı yönündeki düşünceler baskın hale gelmiştir (Bozoğlu & Göktürk, 2022: 73).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMİN GELİŞİMİ

2.1. Dünyada Üniversite: Kavram ve Tarihi

2.1.1. Üniversite Kavramı

Türkiye’de yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları önem arz ettiğinden ötürü 1982 anayasasında (md.130) yer almışlardır (Kılıç, 1999: 289). Anayasada yükseköğretim kurumları şöyle yer almıştır: “Muasır eğitim-öğretimin gereklerine dayanan bir düzen içinde hem milletin hem de ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim vermek, bilimsel araştırma yapmak, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler...” Yükseköğretim kapsamı gereği üniversite, yüksekokul, akademi gibi tüm düzeylerde(ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) eğitim ve öğretim biçimini içeren bir kurumdur. Yükseköğretim bilim üreterek üst düzey, nitelikli insan gücü yetiştirmeyi hedeflemektedir. Genel bir yükseköğretim tanımı yapmak istediğimizde ise; bilimsel araştırmalardaki bilgi birikimlerini bünyesinde daha da geliştiren, bunları çevreye yayan, bu amaç çerçevesinde yalnızca eğitim odaklı olmayan aynı zamanda bilimsel faaliyetlerinde yapıldığı üniversiteler ve bunlara bağlı diğer tüm kuruluşlar şeklinde bir tanım yapılabilir. Yükseköğretim Kanununun 3. Maddesinde yükseköğretimin daha teorik bir tanımı şu şekilde yer almıştır: “Milli eğitim sistemine bağlı olarak, ortaöğretime dayalı olan, en az dört yarıyılı kapsayacak şekilde gerçekleştirilen, her kademedeki eğitim-öğretimin tümüdür.” (Kanun no, 2547)

Yükseköğretim her ülkenin ihtiyacı olan nitelikli kaliteli insan gücünü yetiştirmede, bilgiyi üretmede ve bu bilgiyi topluma hizmet olarak kullanmakta önemli bir faktördür. Yükseköğretimin kökenlerine baktığımızda, Platon’un Antik Yunanistan’da Atina’da kurduğu akademisine(M.Ö.400), Aristo’nun lise karşılığı olan Lyceum’una(M.Ö.387), Roma’daki retorik eğitimi öngören ve tartışma usul ve esaslarını öğreten okullarına, bir araştırma kurumu niteliği taşıması sebebi ile İskenderiya Müzesi’ne(M.Ö.330-200) kadar uzanmaktadır. Yükseköğretim denilince ilk olarak akla Latince Universitas kelimesinden türemiş olan üniversite gelmektedir (Erdem, 2006: 299). Universitas terimi lonca kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır terim anlamı ise hem birbirinden bağımsız hem de ortak çıkarlara sahip insan topluluğudur (Antalyalı,

2007: 26). Kelime anlamı olarak herhangi bir birlik olarak kullanılan üniversite kelimesi ise Orta çağda kullanılmaya başlanmıştır (Erdem, 2006: 299).

Dünyada yükseköğretime baktığımızda bazı ülkeler bu konuda ön plana çıkmaktadır bu ülkeler batı diye isimlendirdiğimiz Anglosakson ülkeleri yani Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kıta Avrupası(Almanya, Fransa, İsveç, Hollanda) ülkeleridir. Bu ülkelerin ön plana çıkması ise uzun yıllar boyunca bilimsel, teknolojik, kültürel, sosyo-ekonomik alt yapı alanlarında değişim ve gelişim sürecini en etkin bir şekilde yaşamış olmaları hasebiyle gerçekleşmiştir. Günümüzde tüm dünyada yükseköğretim çeşitli kurumlardan oluşmaktadır.

- Araştırmayı ön planda tutan üniversiteler.
- Makro düzeyde ki kitleleri temel alarak eğitimi gerçekleştiren kitlesel eğitim üniversiteleri.
- Süre olarak kısa vadeli eğitimler veren mesleki ve teknik alandaki yükseköğretim kurumları.
- Uzaktan eğitim veren kurumlar.
- Kar amacı gütmeyen vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları.
- Kar amacı taşıyan ve ticari amaçlı yükseköğretim kurumları.
- Şirketlere dâhil olan eğitim birimleri (Erdem, 2006: 300).

Tarihsel süreçte incelediğimizde temelde üç farklı üniversite yapısının ortaya çıktığını görmekteyiz: Ortaçağdaki merkezi kilise olan üniversiteler, ulusun coğrafi sınırları içerisindeki konumundan güç alan ve ona göre bağımsızlığını oluşturan ulus devletler dünyasının üniversiteleri(Von Humboldt Üniversitesi) ve bilgi toplumu üniversiteleri(multiversite). Üniversiteler Wissem'a(2009) göre kuşaklar üzerinden de sınıflandırılmıştır, bu sınıflandırmaya göre ise: Birinci nesil üniversiteler, Bilim Odaklı Ortaçağ Üniversiteleri; İkinci nesil üniversiteler, Eğitim ve Araştırma Odaklı Humboldt tipi üniversiteler ve son model girişimci ve toplumla bütünleşen üçüncü nesil üniversitelerdir. Üçüncü kuşak üniversiteler henüz gelecektedir ve üniversiteler geçiş aşamasındadır (Erat, 2019: 78).

2.1.2. Avrupa’da Üniversitelerin Gelişimi

Üniversitelerin tarihi her nereden başlatılırsa başlatılsın teorik anlamda bile olsa tüm üniversiteler birbiri ile belli bir uyumu yakalamış, aynı amaçla kurulan dünya üniversiteleri, aynı amaca yönelik çalışmalarını sürdürmüştür. Uygulamada meydana gelen farklılıklar genellikle algılamada olan eksikliklerden, yetersizlikten ve ideolojik öbekleşmeden vs. kaynaklanmaktadır. Üniversiteler arasında olan türdeşlik bir teslimiyetin sonucudur tam anlamı ile uzlaşmanın sonucu olduğu söylenemez. Batı üniversitelerinin gelmiş olduğu durum tüm dünyada etkisini göstermiş, değişik ülke ve toplumlarda eğitimde köklü bir değişim anlayışını gündeme getirmiştir. Batıdan örnek alınan üniversite modeli günümüze kadar gelmiştir. Bu sebepten ötürü batı ülkelerinin geçmişi, üniversite tarihleri bize hâlihazırdaki üniversite yapısını anlamamızda yol gösterici olacaktır (Antalyalı, 2007: 27).

Dünyada yükseköğretime baktığımızda, Batı diye adlandırdığımız, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere gibi Anglosakson ülkeleri ve Kıta Avrupa’sı ülkeleri içerisinde yer alan Almanya, Fransa, İsveç, Hollanda gibi ülkelerin yükseköğretime büyük etkisi vardır. Bunun sebebi ise bu ülkelerin geçmişten gelen güçlü bir bilimsel, teknolojik, kültürel ve sosyo-ekonomik alt yapıları olmaları ve değişim, gelişim süreçlerini etkin bir şekilde geçirmeleridir. Günümüzde yükseköğretime baktığımızda bünyesinde çeşitli kurumları barındırmaktadır. Bunlar Yükseköğretim kurumları, Fakülteler, Yüksek teknoloji üniversiteleri ve bunlara bağlı fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuarlar, araştırma ve uygulama yapan merkezler ile kar amacı gütmeyen vakıflarca kurulan eğitim kurumları ve kar amacı güden ticari yükseköğretim kurumları olarak sıralanabilir. Tüm bunlara ek olarak bir de uzaktan eğitim kurumları vardır (Erdem, 2006: 300).

Batıda kurulan ilk üniversiteler Hristiyan katedral tarzında eğitim kurumları olmuştur (Tosun, 2017). İlk başlarda Katolik mezhebine bağlı manastır okulları, Hristiyan Ortodoks mezhebinin din adamlarını yetiştiren seminerleri, Yeshiva okulları (Musevi din adamları yetiştiren okullar) yükseköğretim kurumları olarak sayılan kurumlar arasında gelirdi (Gürüz, 2003: 1). 11. ve 12. yüzyıllarda bugünkü anlamda üniversitelerin temelleri atılmıştır (Tosun, 2017). Batıda kurulan eğitim kurumları iki merkezli bir öğretim planı geliştirmiştir. Avrupa’nın kuzeyindeki öğretim sanat ağırlıklı ve hocaların birliği esas iken, güney kesiminde daha farklı bir birlik ve öğretim alanı mevcuttu. Merkezi İtalya olan güneydeki üniversitelerde daha çok hukuk ve tıp alanında eğitim üstüne

yoğunlaşmış ve temeli öğrenci birliği olarak kurulmuştur. İtalya'daki Bologna Üniversite'si bu yapının en güzel örneklerindendir (Tosun, 2017).

İlk eğitim kurumlarının başında 1088 yılında kurulan Bologna Üniversitesi yer almaktadır. Ardından 1150 yılında kurulan Paris Üniversitesi gelmektedir. Bologna ve Paris üniversitesini 1167 Oxford, 1175 Modena, 1208 Palencia, 1209 Cambridge, 1218 Salamanca, 1220 Montpellier, 1222 Padua, 1229 Toulouse, 1235 Orleans, 1240 Siena, 1288 Coimbra üniversiteleri takip etmiştir (Toku, 2020). Bologna hukuk, Paris teoloji, Montpellier tıp, Oxford hukuk alanında eğitim veren kurumlar olarak bilinirdi ve Avrupa'nın her yerinden eğitimci ve öğrenci gelirdi. Bu kurumlarda sanat okulları da mevcuttu (Gürüz, 2003: 4). 1088 yılında Bologna Üniversitesi öğrenciler tarafından kurulmuştur ve öğretmen maaşları öğrenciler tarafından finanse edilmiştir, öğretmenler öğrencilerin denetimine tabi tutulmuştur. Paris üniversitesi öğretmen topluluğu şeklindedir ve öğretmen maaşlarını kilise karşılamıştır. Oxford üniversitesinin giderleri ise devlet tarafından karşılanmıştır (Antalyalı, 2007: 27). Ortaçağda öğrenciler 14-15 yaşlarında üniversite eğitimlerine başlardı. Dersler sabah 5-6 gibi başlardı. Üniversite eğitimi, 6 yıl süren üniversiteye girebilmek için lise bitirme sınavından sonra verilen olgunluk sınavı olan bakalorya, master ve doktora ile 12 yılda tamamlanırdı. Bu sürecin ilk altı yılı Faculty of arts tarafından aritmetik, geometri, astronomi, müzik, gramer, mantık ve retorik eğitimleri ile tamamlanırdı. Buradan Bachelor Of Arts derecesine sahip olarak mezun olanlar tıp, hukuk, teoloji fakültelerine master ya da doktora yapmak için başlardı. Generale Stadium olarak tescillenen üniversite kalitesi ve bu kurumlarda yer alan üyeler tüm Avrupa'ya bilgiyi yaymak için eğitimler verirdi, sürekli değişik bir Stadium Generale 'de eğitim vermek için teşvik edilirdi (Toku, 2020)

2.1.3. Amerika'da Üniversitelerin Gelişimi

17. ve 18. Yüzyılda ki İngiliz üniversiteleri ve 19. Yüzyılda ki Alman üniversitelerinin etkisi ile Amerikan üniversite yapısı gelişmeye başlamıştır. Fakat Amerika'nın gelişmiş yapısı sayesinde 19.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendi başına üniversite gelişimine oldukça fayda sağlamıştır. 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Alman modeli Amerikan üniversitelerine uyarlanmış ve bu sayede de bazı yeniliklerin temelleri atılmış olmuştur. Amerikan üniversitelerinin gelişimi 20. Yüzyıl ile beraber kendini iyice göstermeye başlamıştır. Amerikan modelinin 20. Yüzyıl ile birlikte giderek gelişmesi tüm dünyaya yayılmış ve o dönemin üniversite yapısına oldukça fayda sağlamıştır (Antalyalı, 2007: 33).

Amerikan üniversiteleri bazı özellikleri ile İngiliz ve Alman üniversitelerinden ayrılmıştır, bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir;

- Avrupa'da tarihten gelen oldukça güçlü bir lonca geleneği vardır fakat Amerika'daki öğretim üyeleri bu geleneğe sahip değildir.

-Avrupa'da bazı ülkelerde Amerika'da mevcut olmayan güçlü bir devlet geleneği vardır bunlar mesleki standartları belirlerler ve kimi ülkelerde lonca niteliğinde güçlü meslek dernekleri gibi yapılar bulunmaktadır. (Antalyalı, 2007: 34).

Bu sebeplerden ötürü Amerikan üniversiteleri kurallardan, dayatmalardan uzak tutulmuş bu üniversiteler artık topluma ve pazara açık hale gelmiş ve halktan gelen talepler doğrultusunda da artık üniversite yapıları şekil almaya başlamıştır. Alman üniversitelerinde anlayış tamamen bilime dayalı bir eğitim, İngiliz üniversitelerinde anlayış seçkin bir eğitim olurken, Amerikan üniversitelerinde 19. Yüzyıl reformları topluma karşı sorumluluk üzerine temellenmiştir (Antalyalı, 2007: 34).

19. yüzyıl Amerikan üniversiteleri Alman üniversitelerinden esinlenerek şekil almıştır. 1876 yılında kurulan Johns Hopkins Üniversitesi özellikle farklı bir yere sahiptir. Johns Hopkins Üniversitesi ahiret inancı ve diğer dini olaylardan daha çok dünya hayatına odaklanmış bir düşünce yapısına sahiptir bu yüzden Hristiyan tarikatlarca 'Allahsız' olarak nitelendirilip tehlikeli görülmüştür. Üniversitenin niteliksel üstünlüğü Hristiyan tarikatlarının oluşturduğu üniversiteleri endişelendirse de yine de verilen tepkiler Johns Hopkins Üniversitesi'nin gelişimine engel olamamıştır. Johns Hopkins Üniversitesinin Kuzey Amerika üniversite modeli üzerinde de etkisi oldukça fazla olmuştur (Antalyalı, 2007: 34).

Amerikan Üniversiteleri akademik örgütlenmede rota değişikliğine gitmiş ve Alman Üniversitelerinde yer alan kürsü profesörlüğü anlayışı terkedilerek onun yerine bir meslek diploması veren bölüm anlayışına geçiş yapılmıştır. Belirli bir tarza ve belirli konulara bağlı kalmayan, katı bir müfredatı kabul etmeyen yalnızca öğrencilerin yetişmesine olanak sağlayacak düzenlemelerin bulunduğu bir örgütlenme gerçekleştirilmiş ve farklı dallarda da derinlemesine çalışmalar yapılmasına olanak sağlanmıştır. Amerikan Üniversitelerinde şekillenen bölüm anlayışında geniş bilgiler verilmiş ve bu alanda birden fazla öğretim üyesi örgütlenmiştir. Amerikan Üniversiteleri organize laboratuvar araştırmalarının her türünü yöneten ilk üniversite olma özelliği ile de öne çıkmıştır. 1870- 1880 yılları arasında planlı olarak yürüttükleri araştırmaları ortaya

koyduktan sonra lisans ve yüksek lisans eğitimlerini ayırtmıştır. Yüksek lisans araştırmacıları her türlü araştırmayı yapmak için yönlendirilmiştir bunlar arasında uygulamalı olan araştırmalarda bulunmaktadır (Antalyalı, 2007: 34).

19. yüzyılda Amerika’da Başkan Jefferson ’un çalışmaları ile birlikte önceden sadece ayrıcalıklı kesimlerin faydalanabileceği bir kurum olan üniversiteler artık yetenekli olan herkese imkânlar sağlayan bir kurum olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Üniversiteye girişte aile yapısı olarak iyi bir geçmişe sahip aile mensupları, ekonomik olarak güçlü ailelerden gelen kişileri tercih eden suni aristokratik yapı yerine üniversite eğitimi alınarak sağlanan entelektüel bakımdan üstün olan doğal aristokratik yapı ön planda tutulmuş ve ekonomik düzeyden daha çok niteliğe önem verilmiştir. Üniversitenin yetiştirdiği kişiler Amerika’yı 20. Yüzyıla hazırlayacak kesim olarak düşünülmüştür. Bu yüzden nitelikli kişilere burs imkânı sağlanıp destek olunmuştur. İngiltere’de üniversiteye giriş sınavlarında sorulan sorulara yönelik eğitim yalnızca elit kişilerin gittiği okullarda verilirken bu anlayışın tam tersi Amerika’da üniversiteye gitmeden önce kurumlarda üniversiteye gitmek için hazırlanacak olanlara üniversite sınavına yönelik, çalışmak isteyen kişiler içinde işe yönelik eğitim tüm eğitim kurumlarında birlikte verilmektedir (Antalyalı, 2007: 34-35).

Daha sonraları ise Jefferson modeli olarakta bilinen doğal aristokratik yapıda eleştiri almış yeteneğe bağlıda olsa bu görüşte eleştirilmiş ve eşitlik anlayışı çerçevesinde üniversitenin kapıları herkese açılmıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında ABD Başkanı Jackson sayesinde demokratikleşme misyonu üniversite misyonları arasında yerini almıştır. Günümüzde kullanılan eğitimde fırsat eşitliği, çeşitlilik, açık erişim kavramları kökenini 19. Yüzyıl Amerika’sından gelen demokratikleşme sürecinden almaktadır. Veysey demokratikleşme ile ilgili altı belirgin anlam dile getirmiştir. Bunlar;

1. Eşit şartlarda çalışma ortamları vardır.
2. Her öğrenciye aynı muamele yapılır.
3. Üniversiteye giriş şartlarında eşitlik sağlanır.
4. Üniversite, Amerikan toplumunda başarı için önceden bir mücadele vermeden gençlerin farklı yeteneklere sahip olduğu yer olarak düşünülür.
5. Üniversite, tarımdan tutun yurttaşlık mevzularına kadar toplumun her konuda eğitilmesi için gerekli bilgileri halka ilettiği yerdir.

6. 1890'lardan sonra üniversite reformcuları tarafından artık üniversite, sıradan insanların arzularına hizmet eden kurum olarak düşünülmüştür (Antalyalı, 2007: 35).

Demokratikleşmenin sonucunda ortaya çıkan kitle eğitimi ile üniversiteler toplumla haşır neşir olan kurumlar olmuşlardır. Seçkin üniversite düşüncesine göre toplum ve üniversite arasında mesafe korunmalıdır. Üniversiteler her ne kadar bürokrasi ve endüstriye nitelikli eleman yetiştiriyor olsa da seçkin üniversite anlayışında endüstri ve bürokrasi ilişkisi direkt ve hassas değildir bu yönüyle kitle eğitimi anlayışından ayrılmaktadır çünkü seçkin üniversite düşüncesinde üniversite kendi değer sistemini oluşturmaktadır anlayışı vardır. Üniversite topluma açık hale geldikçe kitle eğitim anlayışı da gelişmiştir. Üniversitede yapılan yenilikler çevresel koşullardaki değişikliklere tepki vererek kişileri yeni koşullara hazırlamaya yönelik olmuştur. Üniversite çevre ilişkisini kurmak üniversite hedefleri arasında yer almıştır (Antalyalı, 2007: 35).

Amerikan Üniversitelerinin getirdiği yeniliklerden biride kamu hizmeti anlayışı olmuştur. Kamu hizmetini geniş anlamı ile üniversiteler tarafından sunulan kamu hizmetini, bilginin kullanışlı halini ve akademik olarak yapılan araştırmaları bütün vatandaşların kullanımı için hazır hale getirmek olarak tanımlayabiliriz. Üniversiteler bakımından ele alındığında bu kamu hizmeti anlayışı demokratikleşmenin beraberinde gelen bir unsur olarak görülmektedir. Kamu hizmeti anlayışının kapsamı lisans düzeyinde gerçekleştirilen yurttaşlık eğitimi, demokratik eğitim misyonu ve çok kültürlü eğitim misyonudur (Antalyalı, 2007: 36).

Amerikan üniversitelerinin amacı eğitim, araştırma ve kamu hizmeti alanlarındaki düşünceleri ortak bir payda da buluşturmadır. Alman üniversitelerinden kazanılmış bir düşünce olan araştırma misyonu Amerika'nın gelişmiş yapısı ve pratik kültürü ile birleştirilmiştir. Araştırma üniversitelerinin kuruluşunda endüstriyel bir toplumun inşasında zemin hazırlayacak teknik uzmanlık ve temel bilgilerin geliştirilmesine katkı sağlayacağı inancı vardır. Kamu hizmeti düşüncesi hem yerel hem de ulusal düzeydeki bütün pay sahiplerini kapsarken neredeyse tüm dünya üniversitelerinde de bu anlayış zamanla hâkim olmaya başlamıştır. Bu anlayış çerçevesinde yapılan dışarıya dönük faaliyetler sayesinde de hem yerel hem de bölgesel düzeyde toplumun ileriye taşındığı gözlemlenmiştir. (Antalyalı, 2007: 36).

Kamu hizmeti anlayışı ile birlikte eğitim ve araştırma düşünceleri birbirine daha da bağlanmıştır. Üniversiteler ileri düzeyde bir bilgi akışı yapmak için halka bu bilgiyi

aktarmak için daha dışa dönük aktiviteler gerçekleştirmiştir. Kamu hizmetlerine örnek olarak; uygulamalı olarak yapılan araştırmaları, kampüs dışında verilen eğitimleri, köyler de ve kentlerde halk ile yapılan görüşmeler ve sonucundaki analizleri, hizmet yapılarak gerçekleştirilen öğrenmeyi, klinik açmayı, eğitim kurumları ile birlikte çalışmayı, devlet memurlarına yapılan öğütleri, yöneticilere verilen eğitimleri, televizyon ve bilgisayarlara program hazırlamayı ve son olarak konferans düzenleme gibi yapılan faaliyetleri gösterebiliriz (Antalyalı, 2007: 36).

Üniversiteler devlet ve endüstri için daha fazla ve doğrudan hizmete 2. Dünya Savaşından sonra başlamıştır. Devlet araştırma üniversitelerine oldukça fazla destek sağlamış bu sayede de üniversiteler daha büyük ve daha kapsamlı bir hal almaya başlamıştır giderek de sayıları artmıştır. Soğuk savaş döneminde üniversiteler millet için olan temel konular üzerinde araştırmalara girmiştir bu temel konular sağlık, enerji geliştirme, uzay programları ve ekonomik büyüme gibi konulardır. Üniversitenin temel görevleri arasına ise artık soğuk savaş, ulus devlet ve kamuya hizmet girmiştir (Antalyalı, 2007: 36).

Günümüzde ise artık küresel bir dönemde olduğumuz şu zamanlarda postkapitalist toplum için en temel kaynak bilgi olmuştur. Yeni uygarlık anlayışını bilgi çağı, bilgi toplumu gibi kavramlar ifade etmektedir. Üniversiteler ise bu dönemde bilgiyi üreten ve ileten kurumlar olarak hızla küreselleşen ve postmodern hale bürünen çevrede ön plana çıkmıştır ve ulus üstü bir yapı arz etmiştir. Ulus devletler birlikteliği sağlamak için geliştirilen bir hizmet anlayışı vardır. Üniversiteler giderek geniş bir çevreye yayılmış ve kurum olarakta esnek bir yapı halini almışlardır. Uluslar birliğine hizmet veya tüm dünyaya hizmet misyonu zamanla yaygınlaşacaktır. Fakat günümüzde bu misyon tam anlamıyla yaygınlaşmadığı için dünya üniversiteleri üzerinde ele alınan ortak misyonlar arasında henüz ele alınması doğru görünmemektedir. Temelde ele alınan beş misyon ise bahsettiğimiz gibi eğitim, araştırma, ulusallaşma, demokratikleşme ve kamu hizmetidir (Antalyalı, 2007: 37).

2.2. Türkiye’de Üniversitenin Gelişimi

2.2.1. Osmanlı Tarihinde Üniversiteler: Darülfunun’un Kuruluş ve Gelişimi

Türkiye’de yükseköğretimin tarihi, Selçuklu ve Osmanlı medreselerine dayanır. Türkiye de ise modern anlamda üniversite anlayışını karşılayan darülfünunu kurma çalışmaları 19. Yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti’nde ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nde eğitim sisteminin yeniliklere açık olmaması ve batıdaki hızlı gelişen bilim ve

teknolojiye karşılık gereken kurumların oluşturulmaması geri kalmışlığı beraberinde getirmiştir(Gelişli, ty). İlk olarak Mustafa Reşit Paşa eğitimdeki bu yetersizliği görmüştür(Türkoğlu, 2023: 1750). Bu geri kalmışlık sonucunda ilk ve ortaöğretimde getirilen yeniliklerin yanı sıra yükseköğretim içinde gelişmelerin olması için çalışmalar başlamıştır (Gelişli, ty). Kemal Efendi o dönemde hem ilk ve ortaokulların genel müfettişi hem de divanı hümayun azası olarak görev yapıyormuş ve meclis tarafından Fransa, İngiltere ve Almanya'daki yükseköğretim sistemlerini incelemek üzere görevlendirilmiştir (Gelişli, ty). 1845 yılına gelindiğinde Meclisi Muvakkat kurulmuş ve bir rapor hazırlamıştır bu rapor Meclisi Vala tarafından onaylanmıştır bu rapor sonucunda Avrupa'da olduğu gibi üç kademeli bir sistem önerilmiştir ve bunun içinde sıbyan ve rüşdiye mekteplerinden daha üstün bir darülfünün kurulması istenmiştir ve birde Meclis-i Maarif'in kurulması istenmiştir (Gelişli, ty). 1846 yılında ilk kez Darülfünunu kurma teşebbüsleri başlamıştır o dönemden beride hep finansal ve organizasyonla ilgili problemler yaşamıştır (Gür & Özoğlu, 2015: 300). Darülfünün için ilk olarak Topkapı Sarayı yakınlarında bir yer belirlenmiş ve bina inşası için tüm gerekli düzenlemeler, planlar yapıldıktan sonra İtalyan mimar Gaspere Trajano Fossati ile anlaşılmıştır (Türkoğlu, 2023: 1751). Fakat zaman geçtikçe ilk başta anlaşılan ödeme tutarına uyulmamış, ödemeler de aksaklıklar meydana gelmiş ve inşaat durma noktasına gelmiştir ve Mimar Ahmet Efendi projeyi devralmıştır (Türkoğlu, 2023: 1751). İnşaat uzun yıllar sürmüştür çünkü 1855 ve 1856 Kırım harbi esnasında tamamlanan kısımlar hastane olarak kullanılmıştır ve bu durum çalışmaları sekteye uğratmıştır (Türkoğlu, 2023: 1751). Darülfünün pek çok kez kapatılıp tekrar açılmıştır en önemli değişim süreçlerini de I. Ve II. Meşrutiyet, Mütareke, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşamıştır (Gür & Özoğlu, 2015: 300). Darülfünün ilk açılışında üniversite düzeyinde değil daha çok ortaöğretimin ikinci kademesi düzeyinde kalmıştır (Gelişli, ty). Darülfünün ilk kez 1863 yılında kurulmuş ve binasının yanmasıyla 1865 yılında kapanmıştır. 1869 yılında serbest derslerle başlayan ikinci Darülfünün 1870 yılında açılmış ve tekrar 1871 yılında kapanmıştır (Erat, 2019: 98). Bu ikinci kapanmaya sebep olarak Cemalettin Afgani'nin sanat terimini kullanırken peygamberlik ile bağdaştırmasının tepki çekmesi sonucunda olduğu söylene de asıl sebep olarak okul kalitesinin düşmesi, eğitim ve öğretime karşı ilgisizlikler gösterilmektedir (Türkoğlu, 2023: 1753). 1874 yılında Darülfünün-ı Sultani açılmış ve 1881 yılında kapanmıştır (Erat, 2019: 98). Bu kapanmanın ardında yatan sebep ise Osmanlı-Rus savaşı esnasında gayrimüslim öğrencilerin devlet karşıtı tutumları ve savaş giderleri sebebi ilede okula ayrılan ödeneğin giderek azalması olmuştur (Türkoğlu,

2023:1755). 1900 yılında açılan son Darülfünun, 27 maddelik bir nizamname ile kurulan Darülfünun-ı Şahane'dir. İkinci Meşrutiyetle ismi Darülfünun-u Osmani olarak değiştirilen kurumun edebiyat, ilahiyat ve doğa bilimleriyle ilgili üç medresesi vardır. 1908 yılında tıp ve hukuk okulları ilave edilmiştir. 1912 yılında hazırlanan Darülfünun Nizamnamesinin taslağında Darülfünuna bilimsel araştırma yapma görevi yüklenmiştir. Ancak nizamnameyi çıkarma girişimleri sonuçsuz kalmıştır (Erat, 2019: 98).

2.2.2. Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş:1933 Reformu

Darülfünun'a yönelik eleştiriler 1930'lu yıllara gelindiğinde giderek artmıştır (Kadıoğlu, 2004: 474). Eğitim düzeyinin lise seviyesinde olması, Türk inkılabına gerekli özeni göstermemesi, yeterli araştırma ve yayın yapmaması gibi konularda eleştiri alan Darülfünun için gerekli reform çalışmalarına başlanmıştır (Kadıoğlu, 2004: 474) 1932 yılında İsviçre'den Albert Malche getirtilmiştir amaç ise Darülfünun hakkında bir rapor hazırlamak olmuştur. Hazırlanan bu rapor ile birlikte Islahat ve Maarif Vekâletince yaklaşık 6 ay süren bir inceleme yapılmıştır. Bunun sonucunda ise İstanbul Darülfünunu ve ilişki içerisinde olduğu tüm müesseseler, 31 Temmuz 1933 tarihi ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından hazırlanan kanun ile tüm kadro teşkilatları dâhil olmak üzere kapatılmıştır (Gür & Özoğlu, 2015: 300). Aynı tarihlerde Maarif Vekilliği tarafından da İstanbul'da İstanbul Üniversitesi ismi ile yeni bir üniversite kurulacaktır. O dönemde Yüksek Mühendis Mektebi Maarif Vekilliğine bağlı ve İktisat Fakültesi de İktisat Vekilliğine bağlıdır bu fakültelerin yeni kurulan İstanbul Üniversitesi'ne bağlanıp bağlanmayacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile belli olacaktır. İstanbul Üniversitesinin 31.7.1933 ve 31.5.1934 tarihleri arasında öğretim kurulu oluşturmada yetkili birimi Maarif Vekilliği olacaktır, geçici olarak oluşturulacak öğretim kuruluna alınacak olan hem yabancı hem de Türk öğretim elemanlarını atamadan sorumlu ve yetkili birim Maarif Vekilliği olacaktır (Başar, 2014: 32).

Bu oluşturulan tasarıda İstanbul Üniversitesinin yeniden oluşturulan öğretim kadrosunda yer alan eski Darülfünun hocaları için eski maaşlarının verilmesine fakat yeni atanmış olanlara derecelerine göre maaş verilmesi bu şekilde ücretlerin belirlenmesi kararlaştırılmıştır. İstanbul Üniversitesinin geçici teşkilatının oluşturulmasında yetkili birim yine Maarif Vekilliği olarak belirlenmiştir. 31.5.1933 tarihinde mecliste yapılan görüşmeler sonucunda 14 maddeden oluşan kanun tasarısı kabul edilmiş ve 6.6.1933 tarihinde 2252 sayılı kanun olarakta yürürlüğe girmiştir. Darülfünunu iyileştirme çabaları ile ilgili hukuki gelişmeler bu şekilde sürdürülürken bir de Islahat Komitesi kurulmuştur.

Komitenin başkanlığını Albert Malche sürdürürken, Talim ve Terbiye Heyeti üyelerinden Avni Başman, Rüştü Uzel, Mühendis Mektebi Müdürü Kerim Bey komiteyi oluşturan kişiler arasındadır. Ankara Lisesi Müdürü Osman(Horasanlı) Bey’de komitenin sekreterlik işleri ile birlikte tercüme işlerine de bakmak ile sorumlu olan kişiydi. Komite çalışmaları bu şekilde devam ederken Albert Malche tarafından bir karar açıklanmış ve kararında yeniliklere öncelikle Tıp Fakültesi ile başlanacağını söylemiştir. Albert Malche fakültenin İstanbul’a nakledileceğini öğrenciler arasında ekonomik durumu yetersiz olanlar için pansiyon ayarlanıp bu öğrencilerin pansiyona yerleştirileceğini belirtmiştir. Darülfünun ile ilgili çalışmalarda devam ederken halen görevine devam eden ancak 31.7.1933 tarihinden sonra ise artık görevlerine son verilecek olan öğretim elemanları içinde bir karar alınmıştır. Bu öğretim elemanlarının yerine Avrupa’dan bilim adamlarının getirilmesi kararı verilmiştir. Bunun için de Almanya’dan kaçan düzene karşı olan ya da 32 Yahudi asıllı bilim adamları ile gereken görüşmeler yapılmıştır. 14.7.1933 tarihinde Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Ankara’dan İstanbul’a giderek burada gerçekleştirilen reform çalışmalarını direkt olarak kendisi yerinde yönetmeye başlamıştır. Bu süreçte basına da yeni üniversite kadrosunda istihdam edilecek ve edilmeyecek kişiler hakkında bilgiler sızmış ve bu isimlere yönelik tartışmalar başlamıştır. Üniversite kadrosuna yönelik ilk itirazlar bu şekilde başlamış bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesinin yeni kadrosu Maarif Vekâletince hazırlanıp Temmuz ayının sonlarına doğru artık Cumhur reisi Mustafa Kemal Atatürk’ün onayına sunulmuştur. 31.7.1933 tarihinde de onaylanarak yürürlüğe girmiş ve yine aynı tarihte Maarif Vekili Dr. Reşit Galip’in içinde olduğu bir tören ile İstanbul Üniversitesi açılmıştır (Başar, 2014: 32-33). Yeni açılan İstanbul Üniversitesi’nde Tıp, Hukuk ve Fen-Edebiyat Fakülteleri bulunmaktaydı mevcut olan İlahiyat fakülteleri ise o dönem İslam Tetkikleri Enstitüsü olarak değiştirilmiştir (Kadıoğlu, 2004: 474). İstanbul Üniversitesinin oluşturulan yeni kadrosunda kapatılan Darülfünun kadrosunda olan 151 hocadan yalnızca 59 hocaya yer verilmiş diğerlerinin ise üniversite ile olan bağlantısı tamamen kesilmiştir (Başar, 2014: 32-33). Darülfünun ile ilgili çalışmalar devam ederken mevcut Darülfünun da görev yapan ve 31.7.1933 tarihinde ilişkisi kesilecek olan öğretim elemanları yerine Avrupa’dan bilim adamları getirilmesi kararlaştırılmıştı. Alman bilim adamları ile Türk hükümeti aralarında gereken antlaşmaları imzalamış ve bu anlaşmalar Türk eğitim ve bilim tarihi bakımından yeni bir dönemi başlatmıştır.1934 yılı itibariyle İstanbul Üniversitesinin öğretim kadrosu 365 kişiden oluşmaktaydı ve bu kadronun 70’ini yabancılar oluşturmaktaydı. Cumhuriyet eğitim tarihinin en önemli olaylarından biri İstanbul

Üniversitesinin kurulması olmuştur çünkü İstanbul Üniversitesi reformu tüm güçlüklerle karşı koymalara rağmen gerçekleştirilmiştir (Başar, 2014: 34-35-36).

2.2.3. Özerk Üniversiteye Geçiş:1946-1981

2.2.3.1. Üniversiteler Kanunu Dönemi

İstanbul üniversitesinin kurulmasının ardından yeni talepler meydana gelmiştir. Türk toplumunun daha fazla nitelikli insan gücüne ihtiyacı var diyen halkın talebi karşısında İstanbul ve Ankara gibi büyük kent merkezlerinin dışında da üniversite ve yüksekokul açılarak yaygınlaştırılmaları zorunlu hale getirilmiştir. 1946 yılı her alanda önemli gelişmelere imzalar atılan bir yıl olmuştur yükseköğretimde bu yıl yapılan yeniliklerden payını almıştır (Kılıç, 1999: 298). 1946 yılı ile birlikte çok partili demokratik yaşam hayatımıza girmiştir bununla birlikte üniversitelerin yönetim yapıları içinde demokratikleşme söz konusu olmuştur. Bu bağlamda ele alındığında 13.6.1946 yılında 4936 sayılı “Türk Üniversiteler Kanunu” çıkarılmış bulunmaktadır ve bu kanuna göre üniversite; Fakülte, Enstitü, okul ve bilimsel kurumların meydana getirdiği, özerk ve tüzel kişiliğe sahip, yüksek bilim, araştırma ve öğretim birliğini bünyesinde barındıran kurumlar olarak tanımlanmıştır. Bu yasa ile birlikte üniversiteler için belirlenen amaç ve görevler de geniş bir biçimde ele alınmıştır. . Bu amaçlara göre üniversiteler bilim yönünden nitelikli öğrenciler yetiştirmeyi, sağlam düşüncelere sahip aydın kişilikler, Türk devriminin ülkülerine bağlı, milli bilince sahip vatandaşlar olarak yetiştirmeyi hedeflemişlerdir. Öncelikli olarak ülke sorunlarını ele almak için, bilimi geliştirmek için farklı farklı araştırmalar yapmayı, ülkenin daha da gelişmesi ve ilerlemesi için hükümet ve diğer kurumlar ile iş birliği içinde olmayı, araştırmaları incelemeleri sonucunda elde edilen bilgilerle ilgili yayınlar yapıp bunları kamu yararına sunmayı, toplumun düzeyini yükseltecek olan bilim verilerini halka yaymayı görev edinmiştir. Yasaya göre öğretim araştırmalar ile desteklenip geliştirilmeli ve ülkenin genel sorunları ile ilgilenmelidir. 4936 sayılı kanunun getirdiği bir diğer yenilik ise “Üniversitelerarası Kurul” dur. Bu kurulun görevleri de üniversiteler arasındaki işbirliğini ve koordinasyonu sağlamak olarak belirtilmiştir. 1950 ve 1960 yılları arasında iktidarda Demokrat Parti bulunmaktadır ve bu iktidar döneminde açılan yeni üniversiteler ile birlikte Türkiye’deki mevcut üniversite sayısı 7’ye yükseltilmiştir. Açılan bu üniversiteler sırasıyla Karadeniz Teknik Üniversitesi (1955), Ege Üniversitesi (1955), Atatürk Üniversitesi(1957), Orta Doğu Teknik Üniversitesi(1959) olmuştur (Başar, 2014: 36-37). Atatürk Üniversitesi’nin kuruluşunda Amerika’daki Landa-Grand üniversitesi özellikleri öncü olmuştur, bu

modele göre üniversitenin faydaları yalnızca kendi öğrencilerine yönelik değil tüm topluma yönelik olacaktır, kuramsal araştırmaların yanı sıra tüm halka fayda sağlayan uygulama değeri olan araştırmalar yapılacaktır (Kılıç,1999: 299). Halka dönük onlara fayda sağlayan uygulamaların başında sağlık, ziraat ve hayvancılık başta gelen faaliyetler olmuştur (Kılıç, 1999: 299). Sırasıyla ilk üç üniversitemiz ise İstanbul Üniversitesi(1933), İstanbul Teknik Üniversitesi(1944) ve Ankara Üniversitesi(1946)'dir (Başar, 2014: 36-37).

2.2.3.2. 1973 Üniversiteler Kanunu Dönemi

1960 ve 1973 yılları arasında 1750 sayılı yasanın çıkışına kadar olan süre içerisinde Türkiye'de yükseköğretim alanında yapılan değişiklikler devam etmiştir. Bu değişikliklere örnek olarak 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası'na göre açılmış olan özel yüksekokulları gösterebiliriz fakat Anayasa Mahkemesi kararı ile bu yasa iptal edilmiş ve kurumlar kapatılmıştır. Gerçekleşen bu olay dönemin kamuoyu için önemli, yakinen ilgilendiği bir eğitim konusu olarak kalmıştır. Bu dönemde alınan yeni bir karar ile Anayasa iktisadi, sosyal ve kültürel alanda yapılan kalkınmaları bir plan çerçevesinde gerçekleştireceğini belirtmiş ve bu karar ile planlı döneme geçiş yapılmıştır. Fakat 11 yıllık bu süre zarfında yükseköğretim çerçevesinde bakıldığında özellikle üniversiteler açısından plan dönemleri olması gerektiği gibi değerlendirilememiş ve bu sebepten ötürü de 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun 1973 yılında yürürlüğe girmesi kararlaştırılmış ve uygulanmıştır (Üniversiteler Kanunu Tasarısı Genel Gerekçe, 1972: 3). 21 Mart muhtırasından sonra I. Reform hükümetinin Anayasanın 120. Maddesinde yaptığı kökten değişiklik sonucunda Üniversiteler Kanununun hızla tekrar ele alınması gerektiği belirtilmiştir (Arıkan, 2011: 77). 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun dayandığı ilkeler şunlardır:

1. Yükseköğretimde bütünlüğün sağlanmasının yanı sıra ortaöğretim ile arasındaki ilişkinin kurulması,
2. Yükseköğretimde fırsatlar ve imkânlar açısından eşitlik sağlanması,
3. Kaynakların kullanılmasında etkinliğin sağlanması,
4. Yükseköğretim için yapılan planlamaların örgütlenmesi,
5. Öğretim ve öğrenim alanındaki özgürlüklerin bir güvenceye bağlanması.

Bu temel ilkelere dayalı olarak 1750 sayılı Yasanın getirdiği yenilikleri genelde şöyle sıralamak mümkündür:

1. Yükseköğretimde bütünlük oluşması,
2. Yükseköğretimin işleyişine yön vermek sebebi ile Yükseköğretim Kurulunun oluşturulması,
3. Öğretimdeki sürelerin sınırlı hale getirilmesi,
4. Bütün üniversitelerin bu yasa kapsamına alınmasının yanı sıra ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesinin kuruluşundaki yasaların bazı hükümlerinin saklı kalması,
5. Üniversitelerin artık dışarıdan da denetimini sağlamak için Üniversite Denetleme Kurulunun kurulması.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa göre yükseköğretim üniversiteleri, akademileri ve yüksekokulları kapsıyordu fakat 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu ile yükseköğretimin bir bütün olup Üniversiteler Kanunu'na tabi olması kararı verilmiştir (Arıkan, 2011: 78). 1750 sayılı yasa ile üniversitelerin üstünde bir kuruluş olarak çıkan Yükseköğretim Kurulu ve beraberindeki birkaç hüküm bundan önceki diğer birçok madde de olduğu gibi yine Anayasa Mahkemesinin kararı ile iptal olmuştur. Bu iptal kararı üniversitelerin kalkınma planlarında bulunan eğitilmiş insan gücü yetiştirmek amacı ile işbirliği gerçekleştirmenin ve yükseköğretimin tek çatı altında bütünleşmesinin önüne geçmiştir. Tüm bunların sonucunda artık 1980'li yıllara gelindiğinde Yükseköğretim sistemi için reform kaçınılmaz bir son olmuştur ve zorunlu bir merkezi kurum oluşturulması söz konusu olmuştur (Baskan, 2001: 27,28).

Türkiye'de tarihsel olarak üniversite gelişimleri incelendiğinde Cumhuriyet döneminde Alman ve ABD etkisinin üniversite gelişiminde bir etken olduğu görülmektedir. Bu etkilerin başında "Humbolt modeli" ve "girişimci üniversite modeli" olarak tanımlanan modellerin özellikleri gelmektedir. Burada Humbolt modeli her ne kadar hayali gibi görülse de 1933 üniversite reformundan bu yana yerleştirilmeye çalışılan bir model olmuştur. O dönemde çıkarılan 4936 ve 1750 sayılı yasalar Humboldt Modeline bağlı olarak gerçekleştirilen çerçeve yasalar olarak gösterilmiştir. 1950 yılında bölge üniversiteleri kurulmuş ve buraya sürekli olarak Amerika'dan bilim adamları çağrılmıştır bu süreçte ise Girişimci üniversite modeli kendisine uygulama alanı bulmuştur ve 2547 sayılı Yükseköğretim kanunu ile beraber de uygulamaları artık netlik kazanmaya başlamıştır. Bu süreç devam ederken Girişimci üniversite modelinin temel kıstası olan kitle eğitimi gerçekleştirmek amacı ile hızla üniversite sayıları artırılmıştır. ABD'de üniversite sisteminin işleyişi aynı bir şirket gibidir ve işletmecilik tekniklerinin

en modern hali ile yönetilir, üniversite reformunun ana eğilimi olan özel girişimi yeni liberal anlayışı benimsemek isteyenlere karşı ön plana çıkarırlar, kaynak olarak kamu müdahalesini sağlarlar ve bazı düşünceleri sınırlayıp tasfiye yaparlar. Türkiye’deki üniversite sistemini de bu sisteme benzetmek için Amerikan modelini Türkiye koşullarına aktarmayı planlamışlardır (Arap, 2010: 10).

2.2.4. YÖK Sisteminin Kuruluşu:1981-

1981 tarihinde yürürlüğe giren 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’ndan önce Türkiye’de yükseköğretim sistemi şunlardan oluşmaktaydı:

-MEB’e bağlı olarak eğitimini gerçekleştirecek olan akademiler.

-İki yıllık eğitim veren meslek yüksekokulları ve konservatuarlar(bunlardan çoğu MEB’e bağlı bir kısmı ise bakanlıklara bağlı olarak hizmet vermektedir).

-Üç yıllık eğitim enstitüleri (MEB’e bağlı hizmet vermektedir).

-Son olarak ise mektupla öğretim yapan YAYKUR.

2547 sayılı kanun ile tüm bu kurumlar tek bir çatı altında toplanmıştır. Abadoğlu ve Ersoy’a göre (1995: 334-335) 2547 sayılı Yasa, 1973 yılında üniversiteler için yapılan yenilikler ve düzenlemeler sonucunda ortaya çıkan sorunlara bir çözüm getirmek amacı ile ortaya çıkmıştır. Çıkarılan bu yasa sonucunda bütün üniversiteler YÖK’ün temel olan otoritesine bağlı olmuş ve YÖK, ÜAK, YDK atama sonucunda gelen kurullar olarak belirlenmiştir. Üniversitelerde bilim ve araştırmadan daha fazla eğitim ve öğretime önem verilmiştir. Ayrıca, 1961 Anayasası ile gelen bir yenilik olarak üniversitelere Anayasa Mahkemesinde dava açma hakkı verilmişti, bu hak 1981 Anayasası ve 2547sayılı Yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır. Üniversite kuruluşuna ilişkin düzenlemeler ilk defa 1750 sayılı Yasada yer almıştır ardından 1983 yılında çıkarılan 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu’nda(md.3) yer almıştır ve bu düzenlemeler ile birlikte açılan yeni üniversitede hangi bölümlerin mevcut olacağının tespiti yapılmıştır. Bu kanunun belirlediği kıstasa göre açılan bir üniversite de fen, edebiyat ya da fen-edebiyat olmak şartı ile en az üç fakülte bulunması şartı getirilmiştir. Ancak 2008 yılına gelindiğin de Yasa’nın üçüncü maddesinde bir değişiklik yapılmıştır ve bu değişiklik ile fen, edebiyat ya da fen-edebiyat fakültesinin bir üniversitenin açılma şartı olarak getirilen üç fakülteden biri olma şartı kaldırılmıştır (Arap, 2010: 9).

1981 yılında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu (YÖK) yürürlüğe girmiştir ve bu kanun yükseköğretimde yeni bir başlangıç meydana getirmiştir. Kanun ile beraber artık

yükseköğretime erişim artmış ve giderek yükseköğretim kurum sayılarında da artışlar meydana gelmiştir hatta yapılan yasa değişiklikleri ile (Yükseköğretim Kurulu, 2019: 10) ve YÖK'ün izin vermesi ile (Değirmencioğlu & İnal, 2015: 220) birlikte Bilkent Üniversitesi 1984 yılında ilk vakıf üniversitesi olarak kurulmuştur (Yükseköğretim Kurulu, 2019: 10). Kurulan ilk vakıf üniversitesi ile birlikte vakıf üniversitelerinde öğretim elemanlarının göreve alınması, bunların ücret belirlemesi, üniversite için yapılacak harcamaların kararı, genel olarak bir üniversite bütçesi belirleme ve bunu kullanma yetkisinin mütevelli heyet tarafından yapılması kararı alınmıştır. Vakıf yükseköğretim kurumunun yetkili olan akademik organları öğretim elemanlarını seçer, değerlendirir, değerlendirmeden geçen öğretim elemanlarını uygun akademik unvanlar ile görevlendirir ve yükseltilmelerine karar verir tüm bunları ise yürürlükte bulunan kanun hükümlerine uyarak gerçekleştirirdi. Devlet kurumuna yapılan öğretim elemanı şartlarına ilaveten vakıf üniversitelerinde özel şartlar aranabilirdi. Vakıf üniversitelerinde performansa dayalı ücret belirlemesi yapılırken, öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı fazlalığı gerekçesi ile de tam zamanlı istihdamlar yerine ücretli öğretim elemanı istihdamı daha yaygın kullanılan bir yol olmuştur(Değirmencioğlu & İnal, 2015: 220). Yükseköğretim Kanunu'nun belirlediği önemli düzenlemeler şu şekilde belirtilmiştir.

- 2547 sayılı yasa aslında 1570 sayılı yasa ile düzenlenen ancak 1975 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olan YÖK'ü tekrar getirmiştir YÖK özerk ve aynı zamanda kamu tüzel kişiliğine de sahip bir kuruluş olarak belirtilmiş ve oldukça fazla yetkilere sahip olmuştur.

- Üniversitelere verilen yönetim özerkliği kaldırılmış ve eskiden seçim usulüne göre gelen tüm akademik yöneticiler artık atanma usulüyle göreve getirilmiştir.

- Eskiden yetkiler kurullara verilirdi fakat 2547 sayılı yasa ile artık tek kişilik organlara verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu sayede demokratik katılım düzeneği ortadan kaldırılmıştır.

- Kâr amacı olmayan vakıflar için de yükseköğretim kurumu kurmanın yolları açılmıştır. Yine bu düzenleme de 1750 sayılı yasa ile daha önceden getirilen fakat daha sonra iptal edilen düzenlemeler arasındadır. Bu sayede Türkiye'de artık vakıf üniversiteleri kurulmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler dünyada yaşanan küreselleşmenin etkisi ile gerçekleşen eğitimde özelleştirme çalışmalarının bir sonucu olarak görülmektedir. 1980'li yıllarda tüm dünyada "yapısal uyum programları" uygulamaya

konulmuştur ve Türkiye’de de bu sayede uygulama alanı olmuştur, bu uyum programı sayesinde yeni bir ideolojinin yükselişi meydana gelmiştir. Bunun akabinde Türkiye’de artık Neo-liberal politikalar, demokrasi, insan hakları, küreselleşme ve yönetim gibi sözcükler oldukça fazla kullanılmaya başlanmıştır. Bunlara uygun olarak yeniden yapılanma uygulamaları farklı birçok alanda aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Diğer alanlar da olduğu gibi eğitimde de yeniden yapılanma ortaya çıkmıştır. Yapısal uyum politikalarının asıl amacı 1980’li yıllarda az gelişmiş ülkelerin kapitalist sisteme uyum sağlamasını sağlamak olmuştur aynı zamanda ulusal ekonomilerin uluslararası düzeyde kapitalist sistemler ile bütün olmasını hedeflemiştir, bir bütün olarak ele aldığımız da kapitalist sistemin yeniden yapılanması amacı ile hayata geçirildiğini görmekteyiz. Halen günümüzde yürürlükte olan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun yürürlüğe girdiği tarih olan 1981 yılında Türkiye’de, lise üstü eğitim-öğretim veren beş tür “yükseköğretim kurumu” vardı:

1. Üniversiteler,
2. Akademiler,
3. Bakanlıklara bağlı olarak 2 yıl süre ile eğitim veren meslek yüksekokulları ve konservatuarlar,
4. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak 3 yıllık süre ile eğitim veren (1979’da, bazıları 4 yıla çıkarıldı) eğitim enstitüleri
5. YAYKUR (1974, Mektupla öğretim).

Türkiye’de hükümetlere artık toplum tarafından devamlı olarak yükseköğretim de kapasite artırılmasına yönelik baskılar yapılmaya başlanmıştır. Fakat bu isteği karşılamak için büyük yatırımların olması gerektiğini göz önünde bulunduran hükümetler kapasite artışını bu yatırımlar olmadan sağlamanın yollarını bulmak için çözüm arayışına gitmişlerdir ve sonuç olarak iki temel karar alınmıştır: Bunlardan ilki açık öğretim sisteminin geliştirilmesi olmuştur. Türkiye’de açık öğretim sistemi ile eğitim ilk kez 1982 yılında Anadolu Üniversitesi’nin bünyesinde başlamıştır. Anadolu Üniversitesi’nde açık öğretim sistemi rektörlüğe bağlı birimlerin yanı sıra Açık öğretim, İşletme ve İktisat fakültelerinden oluşmaktaydı. Açık öğretim fakülteleri Türkiye’deki yükseköğretimde eğitim alan öğrencilerin %35’i gibi büyük bir kesime hizmet vermektedir. Dünyadaki çok büyük üniversiteler sıralamasında büyüklük bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Bulunan ikinci çözüm ise (ekstern(dışarıdan) öğretim süreci ile başlamıştır) ikinci

öğretimi geliştirmek yönünde olmuştur. Bu yaklaşım ile hem öğrenci kapasitesi artırılacak hem de yapılması gereken yatırımlar konusunda tasarruf edilmiş olacaktır. Bir yükseköğretim faaliyetinde iki koşulda yüksek yatırımların yapılması uygun görülmektedir. Bunlardan ilki yükseköğretimin gerektirdiği mekânlar, altyapılar için fiziki koşulların sağlanması için, ikincisi ise iyi bir öğretim kadrosu oluşturmak için insan sermayesine yapılan yatırımlar olmuştur. 1992 yılında çıkartılan Yükseköğretim Kurumlarında İkili Öğretim Yapılması Hakkındaki 3843 Sayılı Yasa ile kullanılan fiziki sermaye ve insan sermayesinin artık daha fazla öğretim alanında kullanılması için talepte bulunulmuştur. Türkiye’de yükseköğretim sistemini anlatırken meslek yüksekokulları(MYO) üzerinde ayrıca durmak gerekir. Meslek yüksekokulları 1982 yılında çıkarılan 41 sayılı kanun hükmünde kararname ile üniversitelerin bünyesine dâhil edilmiştir. Şuan faaliyetini sürdüren meslek yüksekokulları (2547 sayılı Yasa ile) 26 Haziran 2001 yılında çıkartılan 4702 sayılı yasa hükümlerine göre varlığını devam ettirmektedir. Bu yasa uyarınca bir üniversite kurma koşulu olmadan da meslek yüksekokullarının kurulması mümkün hale gelmiştir. Türkiye’de örgün eğitim içinde meslek yüksekokullarının yeri %30’luk bir alanı kapsamaktadır. 1980 yıllarından sonra devlet üniversitelerinin sayılarında hızla bir artış meydana gelmiş buda alt yapı sorunlarına sebebiyet vermiştir. Buna rağmen 22 Haziran 1982 tarihli ‘‘Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname’’ ile sekiz üniversitenin daha açılması kararı verilmiştir. 1992 yılında çıkarılmış olan 3837 sayılı yasa ile de 21 üniversite ve iki ileri teknoloji enstitü açılmıştır. 2002 yılına geldiğimizde Türkiye’de 53 devlet 23 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 76 üniversite bulunmaktaydı. 2006 yılına gelindiğinde 68 devlet, 25 vakıf üniversitesi olmak üzere üniversiteler sayısını 93’e çıkarmıştır. 2010 yılı itibari ile artık Türkiye’de 95 devlet üniversitesi, 51 vakıf üniversitesi, 9 vakıf meslek yüksekokulu, 13 diğer yükseköğretim kurumları(5 askeri yükseköğretim kurumu,1 polis akademisi, 5 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve 2 özel statülü devlet üniversitesi) olmak üzere toplam 168 tane yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Her ne kadar alt yapı sorunları olsa mali yetersizlikler bilinse de üniversitelerin açılmasına devam edilmiştir. Daha var olan eksiklikler giderilmeden üniversiteleri yurt çapında öncelikli hale getirme çabaları başlamıştır. 1990’lı yıllara gelindiğinde ciddi bir alt yapı yetersizliği ve öğretim üyesi eksikliği meydana gelmiştir. Bu dönemin hükümetleri üniversite yapısını bir binadan ibaret sayıp, laboratuvarı, kampüsü, araştırma merkezleri, öğrencisi ve öğretim üyesini saf dışı bırakıp hepsini bir bütün içinde ele almamışlardır. Her geçen gün bütçeden daha

az pay almışlar ve artık üniversitelerden o kadar çok tasarruf edilmiştir ki üniversiteler ortadan kalkacak düzeye gelmiştir. 2000 yılında yükseköğretim için %4,8'lik bir pay ayrılmıştır bütçeden fakat 2001 yılına gelindiğinde bu pay %2,2'ye düşürülmüştür. 1990 yılında milli eğitim harcamaları için Milli Gelirin %2'si harcanmıştır. Bu oranlar yıllar içinde artış ve azalış olarak farklılıklar göstermiş olsa da 2002 ve 2003 yılına gelindiğinde artış göstermeye başlamıştır. Gayri Safi Milli Hasıladan eğitim için Milli eğitim bakanlığına %2,87 ve YÖK'e %0,96 olmak üzere toplamda %3,83 oranında pay ayrılmıştır. OECD ülkeleri temel alındığında onlarda eğitim için Gayri Safi Milli Hasıladan ortalama %5,9 oranında pay ayrıldığı ve her öğrenciye 6361 dolar harcandığı düşünülünce hala ülkemizde ayrılan payların yetersiz kaldığı görülmektedir. 2005 yılından beri toplam bütçe içerisinde Yükseköğretime ayrılan pay %3,4 toplam eğitim bütçesinden ayrılan pay ise %26'dır, Gayri Safi Milli Hâsıla içinde de %1,1'lik bir payı bulunmaktadır. Bütün öğrenciler düşünüldüğü zaman bütçe ödeneklerinden her öğrenci için 1197 dolar cari harcama yapıldığı hesaplanmaktadır. Sadece örgün öğretimde eğitim gören öğrenciler için bir hesaplama yapıldığında ise bütçe ödeneklerinden her öğrenci için yapılan harcamada artış olarak 1938 dolar harcama yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu rakam OECD ortalamalarına göre karşılaştırıldığında ise onların yaptığı harcamaların dörtte birine denk gelmektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde üniversitelerin finansman kaynakları tekrar incelenmeli bu konuda yeni bir düzenleme yapılmalıdır. Devlet üniversitelerin genel kabul görmüş finansman şekli olarak bütçe ile finansman şekli belirlenmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren uygulanan genel ve katma bütçelere tabii olan üniversite bütçeleri bu esaslara göre yürürlükte kalmış ve denetlenmiştir, genel ve katma bütçeler 1961 ve 1982 anayasalarında düzenlenmiştir yeni değişiklikle birlikte merkezi yönetim bütçesi adını almıştır. 2004 yılına gelene kadar devlet üniversitelerinin kullandığı bütçe sistemi tam üç kez değişikliğe uğramıştır. 1973 yılında kullanılan klasik bütçe sisteminden program bütçe sistemine geçilmiştir, 1998 yılına gelindiğinde ise kısa süreliğine torba bütçe sistemi uygulanmıştır. 2004 yılından beride artık analitik bütçe sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Tüm bu sistemler uygulandığında üniversiteler hep aşırı merkeziyetçi ve bürokratik tutumlardan şikâyet etmişlerdir. Son günlerde ise yine hala üniversitelerin finansman konusu güncelliğini korumaktadır (Hız, 2010: 61-62-63-64).

2.3. Yükseköğretim Modelleri

2.3.1. Humboldt Modeli

Rönesans, Reform, karşı reform ve aydınlanma dönemlerinde üniversitelere yönelik karşı çıkmalar başlamıştır. Mevcut durumlarını korumak ve devam ettirmek için yeni bilim dalları ve araştırma yöntemlerine karşı çıkmışlar ve bu yüzden bir rekabet ortamı oluşmasına sebebiyet vermişlerdir. Bu rekabet ortamı devam ederken yeni üniversiteler kurulmuştur. Dünya çapında Rönesans'tan itibaren artık üniversiteler üzerinde devlet etkisi giderek artmış ve kilisenin etkisi azalmıştır. Devlet ya da siyasi otoritenin üniversitelerdeki profesör veya öğrenci seçimlerinde etkin olma durumu ve üniversiteler üzerindeki denetimleri artırmaya başlama halleri kilisenin etkisinin azalması ile ortaya çıkmıştır (Çiftçi, 2015: 342). Teoloji fakülteleri önemini yitirerek ortadan kalkmış ve yerini felsefe fakültelerine bırakmıştır. Tıp fakülteleri tamamen uygulamalı bilimsel bilgi olarak kabul edilmiş ve özel bir meslek dalına insan yetiştiren kurumlar haline gelmiştir. Bu süreçte üniversitenin canlanması için emek verenler doğa bilimciler değil, üniversitenin içinde bulunan dilciler, tarihçiler ve edebiyatçılar olmuştur. Doğa bilimlerinden de faydalanmak için doğa bilimcileri de üniversite içine çekmişlerdir. Humboldt modeli üniversiteler de tam da bu dönemde ortaya çıkmıştır (Erat, 2019: 81,82). Von Humboldt eğitim sistemini yeniden düzenlemek üzere Prusya Kralı 3. Frederick William tarafından Prusya Eğitim Dairesi Başkanlığına atanmıştır. Von Humboldt bu görevini devam ettirirken beraberinde günümüzde ki Humboldt Üniversitesi olan Berlin Üniversitesini kurma çalışmalarını başlatmıştır. Von Humboldt ilerde kendi ismi ile anılacak olan yeni bir de sistem geliştirmiştir ve bu sistemin temel prensiplerini şöyle sıralamıştır (Arap, 2010: 4-5):

Üniversiteler tüm bilimsel alanlardaki eğitim ve öğretim çalışmalarının araştırma faaliyetleri ile yürütüldüğü ve bütünlüğü olan yapılardır (Arap, 2010: 4-5).

Üniversitelerin eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerine daha fazla önem vermesi onları bir mesleğe yönelik eğitim veren mesleki teknik yüksekokullardan farklı kılmıştır (Arap, 2010: 4-5).

Üniversitelerin asıl sahibi millettir, devletin buradaki asıl görevi öğretim üyelerini ataması, maaşlarını ödemesi, çalışma ortamı için gerekli özgür ortamı sağlamasıdır. Dini ve siyasi hiçbir etki altında kalmadan hem öğrenciler hem de öğretim üyeleri özgürce araştırma ve eğitim yapabilme hakkına sahip olmalıdır ve gerekli ortam sağlanmalıdır. Tüm bu söylemler üzerine modern üniversite Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşlarının

etkisi ile Almanya’da doğmuştur modern üniversite her zaman bilimsel bilgi üretimi ve hem ücretsiz hem de dünya çapında eğitim ilkesini benimsemiştir. Napolyon’un 1806 yılında Üniversite Kanunu’nu çıkarması sonucunda üniversitelerin kapatılıp yerine elit yükseköğretim kurumlarının kurulması ile Fransa’da da üniversitelere yönelik gelişmeler başlamıştır (Arap, 2010: 4-5). Humboldt modelinin getirdiği bir karar ile profesörlerin denetiminde araştırma alt yapılarının sağlanması amacı ile yeni kürsüler ve enstitüler kurulmuştur. Bu üniversiteye şekil veren iki olgu mevcuttur bunlardan biri bilim devrimi iken bir diğeri ise ulus devletlerin doğması ile ulusçuluğun gelişmesidir. Bu modelde üniversitelerin sadece finansal olarak denetime tabi tutulması öngörülmüş öte yandan bilimsel ve örgütsel açıdan özgür olması gerektiği vurgulanmıştır. Kurullar tarafından yönetilmesi öngörülmüş ve rektörün bir yıllığına üniversitedeki profesörler tarafından seçilmesi istenmiştir. Profesörlere ömür boyu üniversitede iş ve akademi güvencesi sağlayan ‘‘tenür’’ sisteminin geliştirilmesi öngörülmüştür. Üniversitelerin toplumdaki her kesime açık olması bu sayede fırsat eşitliğinin sağlanması ve devlet tarafından finanse edilmesi istenmiştir. Tüm bu istek ve öngörüler üniversite yapısının kurumsal bir hal almasını sağlamış ve kökenleri Humboldt ’un fikirlerine dayanan bu sistemdeki araştırma ve öğretim birliği ilkesi sayesinde de şuan hizmet veren üniversiteler temelden etkilenmiştir (Çiftçi, 2015: 342).

2.3.2. Girişimci Model

Başlangıçtan itibaren üniversiteler çeşitli süreçler geçirmiştir ilk başta eğitim amacını üstlenen üniversite yapısı sanayileşmenin getirdiği etki ile zamanla araştırma yönü daha ağır basan kurumlar haline gelmiştir. Fakat günümüzde artık üniversiteler ekonomik ve sosyal kalkınma üzerinde doğrudan etkili kurumlar olarak rol almaktadır. Küreselleşen dünyada rekabetin artması, bilgi ve teknoloji ağının gelişmesi, bilginin uluslararası düzeyde yaygınlaşması, gelişen dünya şartlarında İngilizce dilinin öneminin artması devletinde küçülmesini beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişen şartlara uyum aşamasında artık hem üniversiteler, hem öğrenciler, hem de öğretim üyeleri uluslararası düzeyde yaygın eğitim ağına dâhil olma girişimlerinde bulunmuş bu girişimlerde girişimci üniversite ve şirket üniversiteleri gibi yeni oluşumlara ortam sağlamıştır. Bu değişimler beraberinde hükümetlerinde neo-liberal yönetim politikalarını kullanarak üniversitelerde girişimciliğin önünü açtığı bir süreç getirmiştir (Sakınç&Bursalıoğlu,2012:93). Ticarileşme eğilimleri aslında kapitalizmin akademiye yansıyan boyutu olarak görülmüş ve üniversiteleri de girişimcilik kavramı ile

tanıştırmıştır. Neoliberal politikaların akademide ki etkisini bu akademik kapitalizm incelemiş bu süreçte etkili olmuştur. Bu incelemelerin beraberinde de üniversitelerdeki eğitim ve araştırma amaçlarının yanına bir yenisini olarak girişimcilik eklenmiştir ve girişimci üniversiteler meydana gelmiştir (Bozoğlu & Göktürk, 2022: 77).

Robertson girişimci üniversiteye atfedilen özellikleri şöyle sıralamıştır:

-Tüm üniversite aktörlerini kapsayan ve bu aktörleri girişimcilik açısından geliştiren liderlik vasfını bünyesinde bulundurur.

-Dış güçlerle de etkili bağlar kurarak üniversite ve sanayi arasında ki işbirliğini daha üst düzeye taşır.

-Girişimcilikle hem birey hem de kurumlar üzerinde etkili olan sonuçlar doğurur.

-Yenilikçi tekniklerle öğrenmeye farklı bir boyut kazandırarak girişimci faaliyetlerde bulunur.

-Sınırları kaldırarak tüm kurumlar arasında bilgi akışını etkin bir şekilde sağlar.

-Çözülmesi güç olan dünya sorunlarına karşı çözüm odaklı bir eğitim anlayışı benimser.

-Olaylara girişimci düşünce bakışı ile yaklaşmayı ve liderlik uygulamalarını gerçekleştirmeyi sağlayan sistem geliştirir (Sakınç & Bursalıoğlu, 2012: 93-94).

Girişimci üniversite aslında üniversite, sanayi ve devlet üçlüsünün bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Üçlü sarmal adıyla karşımıza çıkan bu yapı da üniversite, sanayi ve devlet birbirlerinin yerine iş görme esasına dayanarak sistemi yürütür. Sistemde üniversiteler pazarlama ve şirket kurma gibi girişimci alanlarda boy gösterirken sanayi kesimi bilgi paylaşımı, çalışanlara verilen eğitimler gibi akademik gelişimlerin ileri düzeye taşınmasında katkı sağlar (Sakınç & Bursalıoğlu, 2012: 96). Burada Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı da sanayi yükseköğretim iş birliğine destek kararlar vermiş ve Yükseköğretim kurumlarının teknoloji üretimi konusunda sanayi ile bir arada çalışmalar yapmasının önemini anlatan ve girişimci faaliyetler ile üniversitelerin çıktığı odaklı yapılara dönüşmesini saplayan planlar hazırlamıştır (Öz & Karabay, 2022: 444).

Son yıllarda yükseköğretim alanında uzun tartışmalara yol açarak hayatımıza giren girişimci üniversitenin açık ve anlaşılır bir tanımını yapmakta zorlananlar genelde girişimci üniversiteyi diğer üniversitelerden ayırmak için birçok yaklaşım sergilemiştir. Girişimci üniversite modelinde, üniversitede üretilen bilgilerin artık ticari bir boyut almış

olması, teknolojik olarak yapılan transferler, üniversite ve sanayi arasındaki kurulan ilişkilerin fazla yakın temas içermesi ile birlikte üniversitenin hem yerel hem de bölgesel alanda sosyal, ekonomik, kültürel gelişimine destek olmasına yönelik baskılar ve üniversitenin uluslararası bir boyut kazanması gibi birçok konu tartışma konusu olmuştur. En kapsamlı manası ile girişimci üniversite ekonomik ve sosyal alanlarda kullanılmak üzere bilgi üreten üniversitedir (Özdemir, Boyacı, Kılınç & Koşar, 2019: 995,996).

Girişimci üniversitenin en temel amacı sanayileşen ülke genelinde şartlara uyum sağlayacak yetenekli, analiz yetisi yüksek genç beyinleri yetiştirmek olmuştur (Sakınç & Bursalıoğlu, 2012: 98).

Girişimci üniversitenin en temel özelliği ise üniversitenin ekonomik olarak ve sosyal gelişme- yenileşme bağlamında katkılar sağlamış olmasıdır. Aynı zamanda girişimci üniversitenin özellikleri arasında; sanayi ve devlet arasındaki karşılıklı ve bağımlılık derecesindeki ilişki, diğer kurumsal yapılanmalardan bağımsız hareket etme, hibrit örgüt yapıları, bilginin sermayelendirilmesi ve yenileşme olarak sıralayabiliriz. Bazı yazarların ifadelerine göre, 21. Yüzyılda yükseköğretim kurumları özellikle bölgesel çapta ekonomik ve sosyal gelişim açısından itici güç olma özelliği taşıyordu. Öğrenciler gittikleri yerin kültürüne, farklı olan yeni yaşam tarzına ayak uydurma noktasında, daha rahat örgüt yapılarında çalışma konusunda, her daim öğrenme, iş ortamlarında ki belirsizlik ve karmaşaya karşı çalışma becerilerini kazanma noktasında sürekli baskı altında kalmışlardır ve bu durumda üniversitelere girişimci bir kimlik kazanma noktasında bir zorunluluk oluşturmuştur. Girişimci üniversite geleneksel öğretim- araştırma-topluma hizmet gibi işlevlerin yanı sıra pazarlanabilir teknoloji, bilgi üretme ve yerel-ulusal kalkınmayı destekleme gibi işlevleri de yüklenmiştir bu yüzden de inovasyon girişimci üniversite için en önemli unsurlardan biri olmuştur (Özdemir, Boyacı, Kılınç & Koşar, 2019: 995,996).

Örgüt Yapısı: Girişimci üniversiteyi kitlesel eğitim üniversitelerinden ayıran özelliklerinden biri örgüt yapısıdır. Girişimci üniversitelerde disiplinli bir yaklaşım mevcutken kitlesel eğitim üniversiteleri daha esnek ve işlevsel örgüt yapılarına sahiptir. Girişimci üniversite yapısında dış kaynakları kullanmak için rekabet eden araştırma grupları yer almaktadır. Rekabetin yoğun olduğu zamanlarda ise daha esnek, daha küçük ve yatay örgütlenme tercih edilmektedir böylece piyasa hâkimiyeti daha iyi sağlanmış olur. Pazar için bilgi üreten Girişimci üniversite modelinde örgüt yapısı da pazar

organizasyonunu andıran şeklide gelişmiştir (Özdemir, Boyacı, Kılınç & Koşar, 2019: 995,996).

2.3.3. Diğer Modellemeler

Merkezi Model: Bu modele göre yetki tamamen merkezde bulunmaktadır. Model zaman zaman farklı isimlerle anılmaktadır bunlar devlet merkezli model, devlet tarafından kontrol edilen model, Kıta Avrupası modeli, Fransız modeli, Napolyon modeli olarak sıralanmaktadır. Bu model tek merkeze bağlı ve iktidar denetimine tabidir kişileri daha modern yetiştirmeyi planlar fakat bunu yaparken de kamu düzeninin ve yapısının bozulmamasını hedefler. Model Kıta Avrupası ülkelerinde (Danimarka, Fransa, Belçika, İtalya) görülmektedir (Ekinci, Anasız & Püsküllüoğlu, 2018: 782).

Araştırma Odaklı Model: Bu model farklı yerlerde akademik öz-yönetim, Humboldt ya da Alman yükseköğretim modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada akademisyenler araştırma temeline dayanan eğitimler verirler ve üniversitelerin özerkliğinin sağlanması gerektiğini belirtirler. Akademik araştırma ve özgürlük esas alınmaktadır. Modelde devletin etkisinin olmaması gerektiği anlayışı hâkimdir. Her zaman bilimin ışığında ilerleyen eğitimciler ve öğrenciler iş birliği içinde adım atmalı belirli bir mesleğe yönelik olmayan, yeni icatlara, araştırmalara zemin hazırlayan bir eğitim anlayışı benimsenmektedir. Burada akademisyenler kendi yönetimlerini kendi yapar, finansman gelirleri her zaman araştırmalardan elde edilir öğretim görevlileri araştırma performanslarına göre tercih edilir. Fakat günümüzde tam anlamıyla bu anlayışı karşılayan üniversite yapıları bulunmamaktadır (Ekinci, Anasız & Püsküllüoğlu, 2018: 783-784).

Piyasa Odaklı Model: Bu model bireyin gelişimini ön planda tutarken bir meslek edinme düşüncesini geri plana atmaktadır. Anglosakson model ya da girişimci model olarak da anılmaktadır. Tek düze bir mesleki eğitim vermek yerine inişli ve çıkışlı piyasa koşullarına uyum sağlayabilecek profesyonel bir eğitim planı amaçlanmaktadır. Artık burada eğitim ve araştırmanın yanı sıra güçlü ve sağlam bir kişilik- karakter oluşturma çabaları başlamaktadır. Bu modelde ekonomik ve mali politikalara üniversite kendisi karar vermektedir. Farklı alanlardan toplanılan bir heyet ile yönetimi sağlanmaktadır devlet ise yalnızca fon sağlama ve belli başlı genel çaptaki ölçütleri belirlemek ile görevlidir. Özerk ve akademik disipline sahip bir yapısı mevcuttur. Piyasa merkezli olan bu modelde kar ve reklam odaklı bir işleyiş mevcuttur (Ekinci, Anasız&Püsküllüoğlu,2018:784-785-786). Üniversitelerin eğitim ve araştırma amaçları

bilgi ekonomisinin meydana gelmesi ve sanayi, devlet ve yükseköğretimin iş birliği içerisinde olması ile birlikte olumsuz bir şekilde etkilenmiştir ve bu süreç üniversiteleri artık piyasa odaklı yapılar haline getirmeye başlamıştır (Bozoğlu & Göktürk, 2022: 77).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİBERALİZMİN TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNİN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜNE ETKİLERİ

3.1. Üniversitelerin Yapısal Özellikleri (1923-1981)

3.1.1. 1923-1946 Dönemi

1919 yılındaki nizamname etkisini 1924 yılına kadar sürdürmüştür ve o dönem kurulan yönetim yapısı kullanılmaya devam etmiştir. Cumhuriyetin kurulmasının hemen beraberinde ise’’ İstanbul Darülfünunun Şahsiyeti Hükmiyesi Hakkında Kanun’’ ve ‘’İstanbul Darülfununu İçin Tanzim Olunan Talimatnamenin Tasdik ve Kabulüne Dair Kararname’’ kabul edilmiş ve artık ‘’İstanbul Darülfunun Talimatnamesi’’ yürürlüğe girmiştir (Erat: 2019: 376). 21 Nisan 1924 yılında TBMM’de alınan karar ile 394 sayılı kanun gereğince artık Darülfünün için genel bütçeden ayrı olarak bir bütçe kabul edilmiştir böylece özerklik yapısı kanunen de tanınmış olmuştur. Fakat daha sonra bu özerk yapı reform ile sona ermiştir (Arslan & Selçuk, 2008: 351-352). Kabul edilen talimatnameye göre ise Darülfünün yetkili kişisi Maarif Vekilliği seçilmiştir ve Darülfünunda vekilin temsilcisi olarak da eminlik görevi getirilmiştir. Eminler umum (Bianet.org, 2021) müderris ve muallimlerin kullandığı oylardan en çok oyu alan iki kişinin isminin vekilliğe verilmesi ile oradan çıkan karar ile seçilip üç yıl görevlerini devam ettirmişlerdir bununla birlikte eminler yeniden seçilme hakkına da sahip olmuşlardır, eminler esasında üçlü kararname ile göreve başlamaktadırlar. İki dönem boyunca eminlik yapan ve Darülfünün ilk emini olma unvanını alan kişi ise Besim Ömer olmuştur. 1923 yılında ise en çok oyu alan aday değil Maarif Vekilliğinin emri ile en fazla oyu alan ikinci aday İsmail Hakkı Baltacıoğlu emin olarak göreve getirilmiştir Maarif Vekilliği ise bu yetkisini bizzat talimatnameden almıştır. 1933 yılına kadar Darülfünunda tam beş kez emin değişikliği yaşanmıştır ve zaman zaman iktidara yakınlığı ile bilinen ikinci en çok oyu alan adayların eminlik görevlerine getirildiği gözlemlenmiştir (Erat, 2019: 376).

Darülfünuna birçok eleştiri yapılmıştır bu dönemde akademik olarak yetersiz olması ve yapılan inkılaplara karşı bir tutum içerisinde olması yapılan eleştirilerin başında gelmektedir. Darülfünün devamlılığı için bilimsel olarak kaygılar ön planda gibi gözükse de en çok inkılaplara taraf olmaması reformlara sebebiyet vermiştir (Erat, 2019: 377). Son olarak Serbest Cumhuriyet Fırkasının yaptığı faaliyetlere Darülfünün

hocalarının da (Darülfünun hocaları esasen ekonomik açıdan demokrat-liberal bir görüşe mensuptur) katılması üzerine (Erat, 2019: 377) artık 1933 yılı itibari ile üniversite reformları yapmak için çalışmalara başlanmıştır (Bianet.org,2021). Cenevre Üniversitesi'nden Albert Malche bir rapor hazırlamak üzere getirilmiştir. Malche Darülfünun ve diğer üniversiteleri incelemeye almış sorunları tespit edip çözümü için de 95 sayfalık bir rapor hazırlamıştır (Erat, 2019: 377) tüm bu incelemeler sonucunda ise İstanbul Darülfünunu kapatılmıştır yerine ise İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (Bianet.org, 2021). Maarif Vekâletinde bulunan yönetim yetkisi ile vekil Reşit Galip burada yetkili kılınmıştır. Reşit Galip ilk önce emini değiştirmiş ve görevine son verilen emin ile yeni göreve başlayacak emine yazılarını göndermiştir. Ardından ise bir talimatname hazırlamıştır fakat bu talimatnamede emine verilen görev çok az, denetim çok fazla bulunmuş ve yeni bir talimatname hazırlanması öngörülmüştür ikinci çıkarılan talimatnamede ise artık ilk kez dekan ve rektör kavramları gündeme gelmiştir (Erat, 2019: 377). Öğretim üyelerinde unvan sıralaması; ordinaryüs, profesör ve doçent olarak belirlenmiştir. Üniversite yapısı içerisinde artık bir rektör, üniversite yönetim kurulu, senato, dekan fakülte kurulu ve fakülte yönetim kurulu bulunması kararı alınmıştır.1933 Üniversite Reformu incelendiğinde Milli Eğitim Bakanını yönetim yapısında oldukça etkili kıldığı gözlemlenmiştir bu yüzden de üniversiteleri herhangi bir okul statüsünde ele almış bulunmaktadır (Bianet.org, 2021).

3.1.1.1. Üniversite Organları ve Görevleri

Rektör, senato ve üniversite yönetim kurulundan oluşmuştur (Arslan, 2005: 40). 1933 yılında yapılan reformların uzantısı olan etkili bir değişiklikte üniversitelere rektör ataması konusundaki düzenleme olmuştur (Bianet.org, 2021). Milli Eğitim Bakanı'nın üniversite kolu olarak sayılacak rektör Milli Eğitim Bakanı'nın teklifi üzerine (Bianet.org, 2021) ortak kararname yani milli eğitim bakanının teklifinin yanı sıra Başbakan'ın olur vermesi (Arslan, 2005: 40) ve Cumhurbaşkanı onayı ile göreve başlamıştır. Boş kalan öğretim görevlisi kadrosunun doldurulması ise yine Milli Eğitim Bakanı'nın onayı ile gerçekleşmiştir (Bianet.org, 2021). Senato, fakülte kurullarından oluşmaktaydı. Üniversite yönetim kurulu ise yani üniversite heyeti fakülte dekanları ve genel sekreterden oluşurdu ve bunlara rektör başkanlık ederdi (Arslan, 2005: 40).

Rektörün başlıca görevleri; üniversiteyi yönetmek ve üniversitenin denetimini sağlamak, üniversiteyi herkese karşı temsil etmek, üniversitenin tüm makamlara ve

kurumlara karşı iletişimini sağlamak, mali konularda gerekli ödeme emirlerini vermek olarak sayılmaktadır.

Senatonun başlıca görevleri; Milli Eğitim Bakanı tarafından belirlenmiş bir üniversitenin, milli eğitime ait veya ülkeye ait olan sorunları incelemek ve bu sorunlar hakkında görüş sunmak.

Üniversite Yönetim Kurulunun başlıca görevleri ise;

-Fakültelerin eğitim-öğretim ve yönetimlerine ait yapılan tekliflerin incelemelerini yapmak bilimsel etkinliklerin düzenlemesini yapmak ve etkinliklerin yönetimini gerçekleştirmek,

-Akademik kadrolarda ve yönetim kadrolarında bulunan kişiler hakkındaki gerekli disiplin kararlarını vermek,

-Öğrenciler hakkında yönetmeliğe uygun olmak şartı ile disiplin cezaları vermek,

-Üniversitelerin bütçelerini oluşturmak,

-Üniversitelerin ya da onlara bağlı kurumların daha da gelişmesi için araştırmalar yapmak ve gerekli yerlere teklifler götürmek (Arslan, 2005: 41).

3.1.1.2. Fakülte Organları ve Görevleri

Dekan, Fakülte Kurulu ve Fakülte yönetim kurulundan oluşmaktaydı. Dekan, fakültedeki ordinaryüs ya da profesörler arasından rektör tarafından seçilirdi Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ise ataması yapılırdı. Fakülte kurulu, fakülte ordinaryüsleri ve profesörlerden oluşurdu ve bunlara dekan başkanlık ederdi. Fakülte yönetim kurulu ise, 1933 reformunda ayrıca yer almamaktadır onun yerine fakülte meclisi yönetime dair işleri de yerine getirmektedir (Arslan, 2005: 43).

Dekanın görevleri; Fakülteyi temsil etmek, fakülteye bağlı bulunan enstitü, yüksekokul ve kuruluşların eğitim öğretim faaliyetlerini ve örgüt yönetim yapısını denetlemek, kurum içi ve kurumlar arası iletişimi sağlamak, mali konularda tahakkuk amirliği görevini üstlenmek.

Fakülte kurulunun görevleri;

-Akademik kadrolara uygun belirli adayların tespitlerini yapmak,

-Doçentlik için yapılan sınavların düzenlemesini gerçekleştirmek ve uygulama aşamasında kontrolünü sağlamak,

-Gerekli gördüğü durumlarda fakültelerin örgüt(yönetim) ve programlarında yapılacak olan düzenlemeler için istekte bulunmak,

-Üniversite mezunları içerisinde Avrupa'ya gönderilmek için uygun olanları seçmek,

-Yayımları çıkarmak ve düzenlenmesini yapmak,

-Fakülte ve fakülteye bağlı birimlerin bütçelerini hazırlamak ve bütçe ile ilgili görüş sunmak.

Fakülte yönetim kurulu görevleri; 1933 reformunda bir görev atfedilmemiştir (Arslan, 2005: 44).

3.1.2. 1946-1960 Dönemi

Türkiye’de 1946 ve 1960 yılları arası çok partili demokratik rejimin yerleşmeye çalışması ve beraberinde getirdiği sorunlar dönemi olarak geçmiştir. Siyasette yaşanan bu olaylar eğitim sistemini de etkilemiştir (Kılın&Kalaycı,2020:192). 1933 reformu ile üniversitelerde bilimsel özerklik korunmaya devam etse de Darülfünun özerkliği doğru olarak kullanmıyor gerekçesi ileri sürülerek yönetsel özerklik büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. 1946 yılına gelindiğinde ise yeni bir Üniversite Reformu yapılarak üniversitelere özerklikleri geri verilmiştir (Baltacı & Akın, 2007: 84). Bu dönemlerde Demokrat Parti özerkliğe daha yakın olduğunu her zaman dile getirmiştir fakat muhalefette iken bu görüşü savunan partiler iktidara gelince uygulamada tam tersi bir tutum sergilemişlerdir. 1946 ve 1960 yılları arasında da Demokrat Parti CHP’ye göre daha özerklik yanlısı olmuştur. 1950 ve 1960 yılları arasında ise tutum yön değiştirmiş ve CHP bu dönemde özerkliğe daha yakın olmuştur. Her iki partide 1946-1960 yıllarını kapsayan dönemde özerkliğe karşı geldiği, rahatsızlık hissettiği dönemler yaşamıştır fakat üniversitelerde CHP görüşüne daha yakın temsilciler yer aldığından CHP’nin karşı gelen tutumu temsilcileri rahatsız etmezken DP’nin karşı gelen tutumları her zaman daha fazla tepkiye maruz kalmıştır (Başkan, 2020: 36). 1946 Üniversiteler Kanununa göre üniversite tanımı şöyle yapılmıştır; üniversiteler fakülteler, enstitüler, okullar ve bilimsel kurumlardan meydana gelen aynı zamanda tüzelkişiliğe sahip olan özerk yüksek bilim araştırma ve öğretim değerlerini içerisinde barındıran kurumlardır. Her üniversitenin kendi tüzelkişiliği olup, özerkliği bulunduğu gibi içerisinde barındırdığı fakültelerde bu kanuna göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzelkişiliğe sahiptir (md.1). Üniversiteler kanuna göre üniversiteler ve fakültelerin kuruluşu bir kanuna dayanarak gerçekleştirilir.

Üniversite içerisinde yeni bir fakülte veya okul kurulması veya bunların birleştirilip kaldırılması durumu ise Senatoların teklifi üzerine Milli Eğitim Bakanı'nın onayı ile gerçekleştirilir. Üniversite ve fakülteler kendilerine bağlı olacak şekilde yeni enstitü, bilim, araştırma, öğretim ve yayım kurumları açma konusunda yetkilidir yönetim şekillerini ilişkili oldukları üniversite ve fakülteler belirler gerektiği takdirde ilgili üniversite senatosu kararı ile tüzelti verilebilir. Açılan yeni fakülte, enstitü, okul ve kurumlar için yeni ödenek ve kadro alınması durumu ise genel usullere göre belirlenir (md.2).

Üniversiteler kanununda üniversiteye verilen görevler sırayla şöyle belirtilmiştir;

-Öğrencilerini bilim yönünden kuvvetli, sağlam düşüncelere sahip aydın gençler olarak, yükseköğrenimin gerektirdiği mesleklerle ve bilim ve uzmanlık alanları için fevkalade bir şekilde hazırlanmış, deneyimli ve bilgili bireyler olarak, bunun yanı sıra Türk devriminin ülkülerine bağlı, milli karakter bilinci taşıyan yurttaşlar olarak yetiştirmek.

-Bütün bilim ve teknik konularında önceliği memleket sorunlarına vererek çözüm bulmak. Bu çözümlere ulaşmak için derinlemesine bir inceleme ve araştırma yapmak bilimi genişletmek, bu çalışmalar için hem milli bilim yapan hem de araştırma yapan kurumlar ile hem de yabancı kurumlar ve uluslararası kurumlar ile iş birliği yapmak.

-Ülkenin gelişmesini sağlayacak olan tüm meseleler ile ilgili hükümet ve kurumlarla birlik içerisinde olmak, Hükümet tarafından Milli Eğitim Bakanı aracılığıyla yapılması istenecek olan incelemeler için düşüncelerini bildirmek.

-Bilim ve teknik konusunda ilerleme sağlayacak bütün yayımları yapmak, aynı zamanda bu çalışmaları yardımcılara, doktora adaylarına ve öğrencilere yaptırmak.

-Türk toplumunun bilim düzeyini yükseltecek genel durumunu iyileştirecek bilim verilerini sözlü ve yazılı olarak halka aktarmak (md.3).

3.1.2.1. Üniversiteler Kanununa Göre Fakülteler

1946 Üniversiteler kanununun 4. Maddesine göre fakülte organları genel kurul, profesörler kurulu, yönetim kurulu ve dekanat oluşmaktaydı (md.4).

Üniversiteler kanununda Fakülte genel kurulları; ordinaryüs profesör, profesör ve doçentlerin yanı sıra profesörü veya öğretim alanında doçenti bulunmayan

derslerin öğretim görevlilerinden oluşur (Arslan,2005:43). Fakülte genel kurullarının başlıca görevleri; fakültelerin akademik çalışmalarını alakadar eden hususlarda kararı genel kurur verir, fakülte ile ilgili olan kanun ve tüzük tasarıları hakkında görüş beyan eder, yönetmelik tasarıları ile birlikte programları da hazırlayarak Senato'ya sunar.

Her yarıyıl başında toplanan genel kurul yönetim kurulunun uygun gördüğü zamanda olağanüstü olarak da toplanabilir. Toplantıda eğer 2/3 çoğunluk sağlanamaz ise yönetim kurulunun belirlediği fakülte profesörler kurulunda tekrar görüşme sağlanarak bir karara varılır (md.5).

Profesörler kurulu; Üniversiteler kanununa göre fakültenin ordinaryüs profesör ve profesörleri ve dersin yönetiminden ayrı olarak görevlendirilen doçentleri ile farklı olarak seçilecek iki doçentinden meydana gelir (md.6). Profesörler kurulu aslında 1934 ve 1946 yılları arasındaki fakülte meclisi ile aynı pozisyonundadır. Katılan üyeler açısından da o dönemdeki meclisin devamı niteliğindedir (Arslan, 2002: 45). Fakülte doçentleri profesörler kuruluna dâhil olacak olan iki doçenti her ders yılının başında kendi içlerinden belirlerler. Fakülteye ait bütçe işleri, seçimler, özel kanun ve tüzük yolu ile fakülteye verilmiş işler veya fakülte yönetim kurulunca gönderilen işler Profesörler Kurulunda görüşülerek karar alınır. Ayrıca fakültelerin kuruluşu, enstitülerin kuruluşu, kaldırılması ve birleştirilmesi gibi hususlardaki teklifler profesörler kurulu tarafından yapılır yeni ödenek ve kadro ihtiyacı gibi durumlarda ise genel usullere bağlı kalınır (md.6).

Üniversiteler kanununa göre Yönetim Kurulu; dekanın başkanlığında öğretim görevi başında bulunan önceki dekan ile profesör kurulunun ordinaryüs profesör veya profesörler arasından seçeceği üç öğretim üyesinden oluşur ve görev süreleri iki yıldır. Fakülte tüzük ve yönetmelikleri hükümlerinin ve kurullar kararlarının uygulanmasını sağlayacak karar ve tedbirler yönetim kurulu tarafından alınır ve dekanın yapacağı tüm işler için dekana yönetim kurulu yardım eder. Öğrencilerin her türlü yazılma, çıkarılma, disiplin, öğretim ve imtihanlara ait işlemleri fakülte yönetim kurulu tarafından incelenir ve kesin karara bağlanır. Sadece çıkarılma kararına karşı ilgililere bildiriminden itibaren 5 gün içerisinde Senato'ya itiraz edilebilir. Yönetim kurulu ve senato kararına karşı başka bir mercie başvurma hakları yoktur (md.7).

1946 Üniversiteler Kanununa göre Dekan; fakültenin aylıklı ordinaryüs profesör veya profesörleri arasından profesörler kurulu tarafından oy birliği ile seçilir. Görev süresi iki yıldır ve süresi biten dekan dört yıldan önce tekrar dekan olarak

seçilemez (md.8) yani tekrar seçilebilmesi için dört yıl geçmesi şartı vardır (Arslan, 2002: 45). Dekan fakültenin temsilcisidir yönetim işlerinden sorumludur (md.8) aynı zamanda fakülteye bağlı tüzel kişiliklerinde temsilcisi dekanıdır. 1946 Üniversiteler Kanunu'na göre Dekan Profesörler Kurulu'nun seçtiği üç temsilci ve eski dekan ile beraber yönetim görevini sürdürmekteydi rektörde fakülte organlarına müdahale edemiyordu kanunda verilen bu kararlar doğrultusunda dekan bir amir değil temsilci sıfatını almıştır (Arslan,2002:45). Fakülte kurullarına dekan başkanlık eder ve onların kararlarını yerine getirir. Dekan görevi başında bulunamayacağı zaman vekili olarak Fakülte Yönetim Kurulunun aylıklı üyelerinden birini seçer. Bu vekillik altı aydan fazla sürerse ya da seçim süresi dolmadan dekan görevinden ayrılırsa bu şartlarda yeni bir dekan seçilme yoluna gidilir (md.8).

3.1.2.2. Üniversiteler Kanununa Göre Üniversiteler

Kanunda 9-10-11 ve 12. Maddeler üniversitelerin yapısına ayrılmıştır. Kanuna göre üniversite organları; Senato, Üniversite Yönetim Kurulu ve Rektör'dür (md.9).

Senato; üyeleri öğretim görevi başında bulunan önceki rektörden, dekanlardan her fakülte profesörler kurulunun kendi üyeleri arasından seçeceği ikişer ordinaryüs profesör veya profesörden ve doğrudan doğruya üniversiteye bağlı yüksekokulların profesörler kurullarının tekrar kendi aralarından seçeceği birer temsilciden oluşur. Seçilen bu üyelerin görev süresi iki yıldır (md.10). Senato başkanı Rektör'dür (Arslan, 2002: 44). Tüm üniversiteyi alakadar eden kanun tasarılarını ya da aynı nitelikteki tüzük tasarılarını ve yönetmelikleri senato hazırlar. Senato üniversite işleri hakkındaki kararları veren organdır. Aynı zamanda Fakülte Genel Kurullarının kanun ve tüzük tasarıları hakkındaki tekliflerini ve yönetmelikler hakkındaki kararlarını Profesör kurullarının bütçe seçim kürsü ve enstitülerin kurulması, kaldırılması ve birleştirilmesi gibi karar ve teklifleri inceleyip işleme koyar. Kanun ve tüzükler yolu ile kendisine verilen görevleri yapar akademik unvanları verme yetkisi de senatoya aittir. Senato tarafından bozulan fakülte kurulları kararı ilgili kurullarca incelenir ve tekrar senatoya gelir ikinci defa gelen fakülte kurulu kararı artık senato tarafından kesin karar olarak işleme alınır. Yönetmeliklerin yürürlüğe girmesi için Milli Eğitim Bakanı onaması gereklidir senato tarafından hazırlanan kanun ve tüzük tasarıları ise milli eğitim bakanına bildirilir. Fakülte kurulları kararına yapılan itirazlarda senato tarafından incelenip karara bağlanır. (md10). 1934 İstanbul Üniversitesi Talimatnamesine baktığımızda senatoya karşılık gelen bu görevleri yapacak bir kurum olduğu görülmemektedir. Darülfünun Divanı ise tam da senatoya

karşılık gelen bir kurum olarak geçmişte görev yapmıştır. 1946 Üniversiteler Kanunu ise Senato bünyesine ek olarak eski rektörü ve doğrudan üniversite yönetimine bağlı okullardan seçilmiş bir üyeyi daha eklemiştir (Arslan, 2002: 44).

Üniversite yönetim kurulu; öğretim görevi başında bulunan bir önceki rektörle fakülte dekanlarından ve genel sekreterden oluşur (md.11). Kurulun başkanlığını Rektör yapar (Arslan, 2002: 44). Kanun, tüzük hükümlerinin ve senato kararlarının uygulanmasını sağlayacak karar ve tedbirleri alır ve rektöre ait tüm işlemlerde rektöre yardımcı olur (md.11). Üniversite Yönetim Kurulu aslında 1934 yılında meydana gelen Üniversite Heyeti'ne bir önceki rektörü de dâhil ederek 1946 Üniversiteler Kanunu'na eklenen bir kurumdur. Bu kurum daha hızlı işlemleri halledebilmek için oluşturulmuştur fakat Senato üyelerini oluşturan üyelerden hiçbiri bu kuruma dâhil edilmediği için senatonun ağırlığına sekte vurmuş bir kurum olarak meydana gelmiştir (Arslan, 2002: 44).

Rektör; Fakülte Profesörler Kurullarının beraber yapacakları toplantıda aylıklı ordinaryüs profesör veya profesörler içerisinde sıra ile her seçim döneminde farklı bir fakülteden olmak üzere salt çoğunlukla seçilir görev süresi 3 yıldır. Üniversite tüzelkişiliğinin temsilcisi olan rektör aynı zamanda yönetim işlerinden de sorumludur. Üniversite kurullarına rektör başkanlık eder ve kararlarını uygular. Fakülteler arası düzenli çalışmayı sağlar. Rektör işinin üstünde olamayacağı zamanlarda vekili olarak dekanlardan birini seçer fakat vekilin idaresi altı aydan fazla sürmesi ya da rektör görev süresi dolmadan işinden ayrılırsa bu gibi durumlarda aynı seçim zamanını doldurmak üzere aynı fakülte ordinaryüs profesör veya profesörleri içerisinde yeni bir rektör seçilir (md.12). Rektör bu kanun ile beraber 1934 yılındaki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir memur olmaktan inkaz edilmiştir (Arslan, 2002: 44). 1946 Üniversiteler Kanununun 13. Maddesinde ise Üniversitelerarası Kurul ele alınmıştır bu kurul her üniversitenin rektör ve dekanları ile her üniversite senatosunun kendi üyeleri arasından seçeceği birer delegeden oluşur. Kurula Milli Eğitim Bakanı başkanlık eder ve görev süresi iki yıldır. Kurulun raportörlüğünü toplantının yapıldığı alandaki üniversite genel sekreterlerinden Milli Eğitim Bakanının görevlendireceği bir kişi yapar. Kurul Bakanın uygun gördüğü durumlarda onun bildirdiği alanda toplanır ve kendisine verilen işleri ve kanuna göre yapması gerekenleri kesin karara bağlar (md.13). Üniversiteler Kurulunun varlığı beraberinde 1947 ve 1948 yıllarında gerçekleşen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde gerçekleşen olaylara karşı üniversitelerin hem bilimsel hem de idari özerkliğini siyasi

iktidara karşı savunmada önemli bir rol üstlenmiştir (Güler, 2022: 209). Kanunun 14. Maddesine göre Milli Eğitim Bakanı üniversitelerin başı sayılmıştır. Hükümet adına üniversiteleri, fakülteleri ve ilişkileri olan bağlı kurumları denetler. Bakanın bu denetlemesinin amacı Üniversitelerarası Kurula başkanlık etmek, üniversite ve fakültelere gerekli gördükleri hususlar hakkında sorular sormak, onanım gerektiren kararları onamak ve üniversite veya fakülte kurullarının verdiği kararlardan uygun gördüklerinin tekrar bu kurullarda göden geçirilmesini talep etmektir. Bakan, onamadığı senato kararlarıyla birlikte üniversite ve fakülte kurullarının uygun gördüğü ve uygulamakta bulundukları fakat bu kararlardan uygun görmediklerini Üniversitelerarası Kurula gönderir Üniversitelerce Millî Eğitim Bakanının onanımına sunulan kararlar, en çok üç ay içinde onanır bu süre içinde onanmayan veyahut Üniversiteler arası Kurula gönderilmeyen kararlar onanmış sayılır (md.14). Yasa mecliste görüşüldüğü sırada Milli Eğitim Bakanı'nın üniversitelerin başı olmasına özerkliğe aykırı olduğu iddiası ile Hikmet Bayur tarafından karşı çıkmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ise "Eğer Milli Eğitim Bakanı'nı tamamen saf dışı bırakırsanız daha sonra adamdan bir şey sormaya Meclis'in hakkı olmaz" şeklinde karşı çıkmıştır (Baltacı & Akın, 2007: 86). Yasada 15. ve 16. Maddeler öğretim üyelerine ayrılmış öğretim üyeleri üniversite doçentleri, profesörleri ve ordinaryüs profesörleri olarak belirlenmiştir. 30. Maddeye göre üniversitenin öğretim üyeleri, üniversitedeki görevlerini aksatmadığı sürece, mesleklerine, bilim ve uzmanlıklarına uygun olması koşulu ile ve haftada 8 saatten fazla olmaması şartı ile üniversite dışında çalışabilirler kararı alınmıştır. 33. ve 40. Maddeler arası ise öğretim yardımcılara ayrılmıştır. Üniversite öğretim yardımcıları öğretim görevlileri, okutmanlar, uzmanlar, tercümeciler ve asistanlar olarak belirlenmiştir. Asistanlar için belirlenen şartlarda bir ya da iki yıl süren adaylığın ardından asillikleri onandığı tarihten itibaren üç yıl içerisinde ya doktoralarını ya da sanatta yeterliliklerini vermeleri gerekir aksi takdirde üniversite ile olan ilişkileri kesilecektir (md.38). 41-44. Maddeler memurlar ve hizmetlilere ayrılmış. 45-51. Maddeler ise disiplin işlerine ayrılmıştır. 1946 Üniversiteler Kanunu'nun 53. Maddesine göre de üniversitelerin katma bütçe ile yönetileceği karara bağlanmıştır.

3.1.2.3. 1933 ve 1946 Yasalarının Karşılaştırması

- 1933 yasası ile üniversitelerin elinden özerkliği alınmıştı ancak 1946 yasası ile tekrar üniversiteler özerkliğine ve tüzelkişiliğine kavuşmuştur. 1946 yasası ile

de halen Milli Eğitim Bakanındaki olan yetkiler sembolikte olsa devamlılığını korumuştur.

- 1933 yasasında yalnızca İstanbul Üniversitesi yapısal olarak düzenlenmişti fakat 1946 yasası İstanbul Üniversitesi'nin yanı sıra İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'ni de yapısal olarak düzenleme girişiminde bulunmuştur.
- 1946 yasasının birinci maddesinde fakültelerde artık özerkliğe ve tüzelkişiliğe sahip olmuştur ancak 1933 yasasında üniversiteler bile bu ayrıcalığa sahip değildi.
- 1946 yasasında 1933 yasasından farklı olarak üniversitenin görevlerine ayrıntılı şekilde yer verilmişti.
- 1933 yasası yönetimi kişiler eliyle yürütürken, 1946 yasası kurullar eliyle yönetim şekline geçmiştir (Profesörler Kurulu, Fakülte Genel Kurulu gibi).
- 1946 yasasının 13. Maddesi ile Üniversitelerarası Kurul oluşturulmuştur.
- 1946 yasasının 26. maddesi ile başlarında Ordinaryüs Profesörlerin olduğu kürsüler oluşturuldu.
- 1933 yasasında doçentlik için lisans mezuniyeti yeterli iken, 1946 yasasında doçent olmak için doktor unvanı ya da tıpta uzmanlık yetkisini eline aldıktan sonra kendi uzmanlık alanında iki yıl deneyim şartı konulmuştu.
- Öğretim görevlileri, okutmanlar, uzmanlar ve tercümciler de asistanların yanı sıra madde 33'e göre üniversite öğretim yardımcıları arasında sayılmıştır.
- 1946 yasasında 45-51 maddelerinde disiplin işlerine ayrıntılı yer verilmiş ve 54. Maddede üniversitelerin gelir kaynakları ele alınmıştır. Bu gelir kaynakları şunlardır (Baltacı & Akın, 2007: 87-88-89).
  - a) Genel bütçeden ayrılıp verilecek olan ödenek
  - b) Özel idarenin yaptığı yardımlar, belediyelerin yaptığı yardımlar ve farklı kurumlarca yapılacak olan yardımlar
  - c) Üniversite, fakülte ve bunlara bağlı kurumlar tarafından alınan harçlar ve ücretler
  - d) Üniversite ve fakültelerle birlikte bunlara bağlı enstitü ve kurumlarda yaptırılacak olan araştırma ve danışmalar karşılığı olarak ilgili kuruluş veya kişilerden alınacak paralar

- e) . Yayınların satış gelirleri
- f) Üniversite, fakülte ve bunlara bağlı kurumların menkul ve gayrimenkul mallarının gelirleri
- g) Enstitü, laboratuvar, klinik ve polikliniklerin gelirleri
- h) Döner sermayeli işlerden elde edilecek olan kârlar
- ı) Yapılan bağışlar ve vasiyetler (md.54).

3.1.4. 1960-1981 Dönemi

3.1.4.1. 1960 Darbesi ve 115 Sayılı Kanununda Üniversitelerin Yapısı

1960 döneminden sonra yaşanan olaylar artık planlı kalkınma dönemine geçiş olarak ele alınmıştır. Cumhuriyet döneminde eğitimde karşılaşılan sorunlar 1960-1980 yılları arasında artık en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu sorunlardan bir tanesi de öğretmenlerin uzun yıllar boyunca ideolojik olarak gruplara bölünmüş olmasıdır. Bu durum hem atanmada hem yönetsel kadrolara getirilmelerde oldukça fazla kendini belli etmiştir. Ayrıca bu dönemlerde üniversiteler her ne kadar özerk olsa da değişen şartlara pek ayak uyduramamışlardır. 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de meydana gelen askeri darbe sonucunda birçok köklü değişiklik meydana gelmiştir. Darbe sonrasında yönetimi ele alan kadro üniversiteler de birçok yeniliğe imza atmıştır ve özerkliği de daha kapsamlı hale getirmiştir. Bu kadro tarafından üniversitelerin özerkliğine ilişkin ilk anayasal düzenleme gerçekleştirilmiştir (Kılın & Kalaycı, 2020: 192-193).

1923 ve 1980 yıllarını kapsayan dönemlerde Türk Yükseköğretim Sisteminde Kıta Avrupası Modeline göre bir yönetim esas alınmıştır. Bu sebepten ötürü Avrupa çapında bir eğitimi yakalayabilmek için Cumhuriyet’in ilanından itibaren 1933-1946 ve 1973 yıllarında üniversite reformu olarak üç ayrı yasa çıkarılmıştır. 1950’li yıllarla birlikte Yükseköğretim artık itibarını kaybeden bir kurum haline gelmiştir. 1950’li yılların sonuna gelindiğinde hem öğrenciler hem öğretim üyeleri siyasal eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Siyasal hareketlerin ve sınıfsal mücadelelerin en fazla yaşandığı yer üniversiteler olmuştur. 27 Mayıs 1960 Darbesi ile DP karşıtı bütün güçler DP’yi iktidardan uzaklaştırmak için eylemlerde bulunmuşlar ve sonunda DP’yi iktidardan uzaklaştırmışlardır (Başkan, 2020: 53). 27 Mayıs hareketi ile 147 öğretim üyesi görevden uzaklaştırılmış ve bu büyük tartışmalara sebep olmuştur. Bu öğretim üyelerinin geri dönmesi ile bu tartışmalar son bulmuştur. Bu iki darbe arasında gerçekleşen en önemli olaylardan ilki 27 Mayıs 1960 darbesi ile beraber 115 sayılı kanunun çıkarılması ve 4936

sayılı üniversiteler kanununa yönelik bazı maddelerini değiştiren kanunun çıkarılması olmuştur. 115 sayılı kanun ile burada üniversitelere tam özerklik verilmiştir (Kılın & Kalaycı, 2020: 194-195-196).

115 sayılı kanunla birlikte yapılan değişiklikler sonucu Fakülte organları; Fakülte Genel Kurulları, Profesörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Dekandan oluşmaktaydı (md.5-6-7-8).

115 Sayılı Kanuna Göre Fakülte Genel Kurulları: Profesör, doçentler ve profesörü veya doğrudan doğruya öğretime memur doçenti bulunmayan derslerin öğretim görevlilerinden meydana gelmektedir. Genel Kurul, fakültelerin akademik çalışmaları gibi konular hakkında kararlar alır. Fakülte ile ilgili hazırlanan kanun, tüzük tasarıları hakkında ki düşüncelerini sunar. Yönetmelik tasarılarını hazırlayıp senatoya sunma yetkisi vardır. Her yarıyıl başında ve sonunda olmak üzere iki kez toplantı yaparlar. Gündemdeki maddeler ilk seferde karara bağlanamaz ise gündem oluşturulana kadar oturum yapılır. Yönetim Kurulunun gerekli gördüğü durumlarda veya Genel Kurul üyelerinin tam sayısının üçte birinin yazılı isteği üzerine; Dekan tarafından Genel Kurul olağanüstü toplantıya çağırılır (md.5)

115 Sayılı Kanuna Göre Profesörler Kurulu: Fakültenin profesörlerinden, bir dersin öğretimi ile ilişkisi bulunmayacak şekilde görevli olan doçentlerle, profesörü olmayan bir kürsünün yönetimi ile sorumlu olan doçentlerden ve ayrıca profesörler adedinin yarısı kadar doçentten kurulur. Eğer profesörlerin sayısı tek ise, buçuklar bire yükseltilerek oran tespiti gerçekleştirilir. Profesörler Kuruluna profesörlerin yarısı adedince katılacak olan doçentlerde öncelik eylemli doçentlere verilir. Eşit kıdemli olanlar arasından ise kura ile seçim yapılarak belirleme yapılır. (md.6)

115 Sayılı Kanuna Göre Yönetim Kurulu: Eski dekan, profesörler kurulunun seçtiği üç profesör ve profesörler kuruluna üye doçentler arasından seçilecek iki doçentten olmak üzere kurul oluşturulur. Kurul iki yıllığına kurulur ve başkanlığını Dekan yapar. Dekanın yapacağı bütün işlerde dekana yardımcı olma görevini üstlenir. Öğrencilerin her türlü işlemlerini inceleme yetkisi Fakülte Yönetim Kuruluna aittir. Bunlardan yazılma, çıkarılma, disiplin, öğretim ve imtihanlara ait olan işlemler hakkında takdire bağlı ve kesin kararlar alınır. Sadece çıkarılma kararlarına karşı ilgililere bildirildiğinden başlayarak beş gün içinde Senatoya itiraz hakkı vardır. Yönetim Kurulu ile Senatonun aldığı bu kararlara karşı başka hiçbir mercie başvurulamaz. Öğretim

yardımcılarını veya öğrencileri ilgilendiren konuların görüşülmesinde Yönetim Kurulu ikişer temsilci talep ederek bunları dinleyebilir. Ayrıca her sömestr başında öğrenciler ve öğretim yardımcıları oluşan problemleri temsilcilerine bildirerek onların aracılığıyla Yönetim Kuruluna bildirebilirler. Öğretim yardımcılarının temsilcileri fakültenin tüm öğretim yardımcıları tarafından her ders yılının başında seçilir. Öğrenci temsilcileri ise fakülte öğrencileri aracılığıyla seçilir. Bu temsilcilerin seçim tarzları, kendileri ile ilgili üniversite yönetmeliklerinde gösterilir (md.7)

115 Sayılı Kanuna Göre Dekan: Profesörler Kurulu tarafından fakültenin aylıklı profesörleri arasından salt çoğunlukla seçilir. Görev süresi iki yıldır. Dönem süresi biten dekan tekrar bir dönem görev yapmak şartıyla seçilebilir. Fakat görev süresi bittikten sonra dört yıl bitmeden aynı kişinin tekrar dekan seçilme şansı yoktur. Dekan, seçim süresi dolmadan görevinden ayrılırsa, onun seçim süresini doldurmak üzere aylıklı profesörler arasından yeni bir dekan seçilir. Dekan, fakülte tüzelkişiliğinin ve fakülteye bağlı kurumların tüzelkişiliklerinin temsilcisidir. Fakülte kurullarına başkanlık eder, bunların kararlarını uygular. Dekan işi başında olmadığı zaman fakülte Yönetim Kurulunun aylıklı üyelerinden bir profesörü kendisine vekil olarak seçer. Vekillik ile idare altı aydan fazla sürerse yeni bir dekan seçilir (md.8).

115 sayılı kanunla birlikte yapılan değişiklikler sonucu Üniversite organları; Senato, Rektör ve Üniversitelerarası kuruldan oluşmaktaydı (md.10-12-13).

115 Sayılı Kanuna Göre Senato: Eski rektör, dekanlar, fakülte profesörler kurulunun içlerinden seçecekleri ikişer profesör ve üniversite veya fakülteye bağlı her okulun profesörleri ve doçentlerinin içlerinden seçecekleri üniversite profesörü unvanını taşıyan bir temsilcinin bir araya gelmesi ile oluşur. Görev süreleri iki yıldır. Başkanlığını Rektör yapar. Senato, bütün üniversiteyi ilgilendiren kanun tasarılarını düzenleyebileceği gibi aynı özellikteki tüzük tasarılarıyla yönetmelikleri de hazırlar. Üniversite işleri hakkında kararlar alır. Fakülte Genel Kurullarının kanun ve tüzük tasarıları hakkında tekliflerini, yönetmelikler hakkındaki kararlarını, Profesörler Kurullarının bütçe, seçim, kürsü ve enstitülerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi hakkındaki karar ve tekliflerini inceleyip işleme koyar. Kanun ve tüzüklerle kendisine verilen görevleri yapar. (md.10)

115 Sayılı Kanuna Göre Üniversitelerarası Kurul: Her üniversite için kendi rektörü, dekanı ve senatonun kendi içinden belirlediği bir temsilcinin bir araya gelmesi

ile oluşur. Görev süresi iki yıldır. Bu kurula her üniversitenin rektörü sıra ile olmak şartıyla başkanlık eder. Kurul toplantılarını Ankara’da yapar. Bu kurulun raportörlüğünü Ankara Üniversitesi Genel Sekreteri yapar ve kurul tutanaklarını ve kararlarını muhafaza eder ve bunların birer nüshasını üniversite rektörlüklerine gönderir. Kurul her yıl en az bir defa Kasım Ayının ikinci yarısında toplantı yapar. Ayrıca uygun görülen durumlarda üniversite rektörleri arasında yazışma suretiyle varılacak anlaşmaya göre toplanabilir. Anlaşmalarda çoğunluğun sağlanamadığı durumlarda rektör oyu esas alınır. Kurul bu kanun gereğince yapması gereken ve kendisine verilen işleri kesin karara bağlar (md.13).

115 Sayılı Kanuna Göre Rektör: Her seçim döneminde farklı fakülteden olmak şartıyla fakülte profesörler kurulunun yaptığı toplantıda aylıklı profesörler arasından salt çoğunlukla seçilir. Görev süresi iki yıldır. Rektör Üniversite tüzelkişiliğinin temsilcisidir; Üniversite kurullarına başkanlık eder, bunların kararlarını uygular, fakülteler arasında düzenli çalışmayı sağlar. Rektör işi başında bulunmadığı zaman dekanlardan birini vekil tayin eder. Vekillikle idare altı aydan fazla sürerse veya rektör seçim süresi dolmadan görevinden ayrılırsa, onun seçim süresini doldurmak üzere aynı fakülte profesörleri arasından yeni bir rektör seçilir. Bu kanunda önceden dekana verilmiş olan yetkilerin kullanma yetkisi rektöre verilmiştir. Kendi yetkisinde olan işleri yapmadığı takdirde sorumluluğu dekan ve öğretim üyeleri ile beraber üstlenir. (md.12).

6. Madde ile yapılan değişiklik sonucunda eski kanunda profesörler kuruluna yalnızca iki doçent girerken, bu madde ile profesörlerin sayısının yarısı kadar doçent profesörler kuruluna girme imkânı kazanmıştır.

7. Madde eski şekli ile doçentlere fakülte yönetim kurulunda yer vermemiştir. Yapılan değişiklik ile profesörler kurulunun üyesi olan doçentler arasından iki kişi artık fakülte yönetim kuruluna girecek kararı alınmıştır.

10. Maddede senato üyelerinin seçiminde doçentlerin seçim hakkı yoktu. Kanunda yapılan değişiklik ile bu madde senatoya her fakültenin göndereceği üyelerin seçiminde, fakülte profesörler kurulunda bulunan doçentler oy verecek şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca senatoya doçentlik kadrosunda olup kadroya bağlı olmayan ancak üniversite profesörü unvanını alanlara da seçilme hakkı getirilmiştir.

19. Maddede ki değişiklik ise doçentlik dil sınavlarına ilişkin yapılacak itirazların karar merciinin artık üniversitelerarası kurul olmasıydı.

24. Madde ile doçentlik kadrosunda olup gerekli koşulları taşıyanlar kadroya bağlı olmadan üniversite profesörü olabileceklerdi. Sadece maaşlarını doçentlik kadrosundan almalarına karşın hak ve yetki olarak profesörlük kadrosundan maaş alanlar gibi niteliğe sahiptiler. Rektör olma hakları yoktu birde kürsülerinde profesör kadrolarından maaş alan üniversite profesörleri var ise o kürsünün yöneticiliğine seçilemezlerdi.

28. Madde ile getirilen yenilik ise kürsü kurullarının oluşturulmasıydı. 1946 yılındaki Üniversiteler Kanunu ile böyle bir organa yer verilmemişti. Bu madde ile her kürsü, başkanlığını kürsü profesörlerinin yaptığı ve o kürsüye bağlı bütün öğretim üyelerinin bir araya gelmesi ile oluşan bilimsel bir kuruldu. Kürsü kurulları her yarıyılın başı ve sonu olmak üzere yılda en az dört kere toplanıyor ve toplantılarının en az ikisinde asistanları da bulunduruyordu (Güler, 2022: 219).

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi(MBK) kurulmuştur. MBK'nın 115 sayılı kanunda aldığı karar ile beraber artık Ordinaryüs Profesör unvanı kaldırılmıştır. Ayrıca bu kanunla doçentler için fakülte kurulunda yer alması ve gerek görüldüğü takdirde öğrenci temsilcisinin yönetim kuruluna çağırılması kararı alınmıştır. Dekanlar için ise iki kez seçilebilme ve dört yıl geçmeden tekrar seçilememe kararları alınmıştır. Tüm bu siyasi zorluklar, anarşi ekonomik zorluklar yaşanırken yine de üniversite sayıları artmaya devam etmiştir. 1963 yılında İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi, 1967 yılında Ankara'da Hacettepe Üniversitesi ve Adana'da Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ve 1971 yılında ise Bursa'da Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi kurulmuştur. 1973 yılında yeni bir üniversite kanunu çıkarılana kadar geçen sürede 1965 yılında önemli bir gelişme olmuş ve 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası çıkarılmıştır ve bu yasa ile beraber özel yüksekokullar açılmıştır. Ancak 1971 yılında Anayasa mahkemesi ilgili maddeyi iptal etmiş ve açılan tüm özel yüksekokullar kapatılmıştır (Kılın & Kalaycı, 2020: 194-195-196). 27 Mayıs darbesi ile birlikte MBK eğitim ve kültür politikaları ile ilgili yeniden kararlar almış ve düzenleme yoluna gitmiştir çünkü tüm üyeler ülkenin içine düştüğü durumu eğitimsizliğin bir sonucu olarak görmüş ve tedbiri bu yönde almak için girişimlerde bulunmuşlardır. Ülkenin yeniden ayağa kalkması ve daha sağlam adımlar atması için yeni inkılaplara değil güçlü ve gelişmiş bir eğitim sistemine ihtiyaç olduğu öne sürülmüştür çünkü eğitim seviyesi düşük olunca tüm inkılaplar yarım kalır düşüncesi hâkimdir ancak cehaleti yenerek muasır medeniyetler seviyesine ulaşılacağı kararına varılmıştır (Kılıç, 2023: 27). Bu sıkıntılı dönem 1961

Anayasasının 120. Maddesinde üniversitelere verilen geniş özerklik ile de sona ermiştir (Kılın & Kalaycı, 2020: 194-195-196).

3.1.4.2. 12 Mart Muhtırası ve 1750 Sayılı Kanununda Üniversitelerin Yapısı

Fransa’da başlayan ve ardından tüm Avrupa’yı saran ve zamanla tüm dünyada etkisini gösteren hareketlenme 1968 yılının Mayıs ve Haziran aylarında başlamıştır. Yaşanan tüm işçi ve öğrenci ayaklanmaları artık şiddet olaylarına dönüşmüş ve baş edilemez bir hal almıştır. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’de olaylar karşısındaki umutsuzluğunu ve kendisine olan güvenin kaybedildiğini dile getirmişti. Süreç devam ederken ordu 12 Mart 1971 tarihinde bir muhtıra yayımlamış ve anayasanın belirlediği tarzda reformlar yapabilecek güçlü ve itibarı sağlam bir hükümet kurulmasını istemişti (Kılın & Kalaycı, 2020: 197-198-199).

27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşen darbe ile yeni bir dönem başlamış ve bu süreç farklı birçok aşamadan geçerek 12 Mart muhtırasını meydana getirmiştir bu muhtıra ile birlikte üniversitelerde farklı bir boyut kazanmıştır. 1960 darbesinde üniversiteleri tam anlamıyla kuşatacak bir reform olmadığı için anarşik ve ideolojik eylemler artış göstermiş bu eylemler ancak 12 Mart muhtırası ile önlem alınacak bir boyut kazanmıştır. Bilimsel ve idari özerkliğe sahip üniversiteler bu özelliklerini kötüye kullandığı iddiası ile artık eylemlerin baş sorumlusu olarak sayılmıştır. 12 Mart rejimi beraberinde 120. Maddedeki özerkliğe yönelik yeni bir sürece gidilmiş ve özerkliği azaltıcı düzenlemeler yapılmıştır hemen ardından ise 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu ile yükseköğretim çapında yeni düzenlemeler getirilmiştir. 12 Mart rejimi ile çıkarılan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu ile alınan birçok karar 1975 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve bu iptal kararları ile hukuksal boşluklar oluşmuş ve bu boşluklarda hukuksal anlamda kargaşalara sebep olmuş ve 12 Eylül’e giden süreçte krizlere yol açmıştır (Kılıç, 2023: 317-318).

1750 sayılı üniversiteler kanununa göre üniversite organları; Senato Üniversite Yönetim Kurulu ve Rektör’den oluşuyordu (md. 11-12-13).

1750 Sayılı Yasaya Göre Senato: Eski rektör, rektör yardımcısı, fakülte dekanı, her fakülte kurulunun kendi içinden seçeceği ikişer profesör ve yüksekokul müdürünün bir araya gelmesi ile oluşur. Görev süresi üç yıldır. Başkanlığını Rektör yapar. Önceki kanunda iki yıllığına seçilen senato üyeleri artık üç yıllığına seçilir olmuştu. Senato raportörlüğünü, oy hakkı olmamak şartıyla üniversite genel sekreteri yapar. Senato, tüm

üniversiteyi ilgilendiren kanun ve tüzük tasarılarını hazırlar ve aynı mahiyetteki yönetmelikleri yapar, üniversitenin tamamını ilgilendiren konular hakkında kararlar alır. Üniversite veya fakültenin yetkili organlarını kürsü, bölüm, enstitü, yüksekokul ve diğer kurumların kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi hakkındaki tekliflerini inceleyerek bu hususlarda gerekli kararı verir. Seçimler hakkındaki kararlarını uygulamaya koyar ve bütçe hakkındaki tekliflerini inceleyerek bu husustaki üniversite görüşünü belirler. Kanun, tüzük ve yönetmeliklerle kendisine verilen diğer görevleri yapar. (md. 11).

1750 Sayılı Yasaya Göre Üniversite Yönetim Kurulu: Eski rektör, rektör yardımcıları, dekanlar ve üniversiteye bağlı yüksekokul müdürlerinin bir araya gelmesi ile oluşur. Başkanlığını rektör yapar. Kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerinin ve Senato kararlarının uygulanmasını sağlayacak karar ve tedbirleri almakla görevlidir. Rektörün yapacağı bütün işlemlerde kendisine yardım eder. Üniversite yönetim kurulunun raportörlüğünü, oy hakkı olmamak şartıyla, üniversite genel sekreteri yapar (md. 12).

1750 Sayılı Yasaya Göre Rektör: Her üniversite kendi içerisinde öğretim üyelerinin yaptığı toplantıda aylıklı profesörler arasından salt çoğunlukla rektörü seçer. Görev süresi üç yıldır. Dönem süresi sona eren rektör tekrar seçilebilir. Fakat aynı kişi, aradan bir seçim dönemi geçmeden, iki dönem üst üste rektörlük yapamaz. Rektör, üniversite tüzel kişiliğinin temsilcisidir, üniversite kurullarına başkanlık eder, bunların kararlarını uygular, üniversiteye bağlı kuruluşlar arasında düzenli çalışmayı sağlar. Rektör, her öğretim yılı sonunda üniversitenin genel durumu ve işleyişi hakkında Yüksek Öğretim Kuruluna bir rapor verir. Rektör, bütün kuruluşlar üzerinde genel bir denetleme yetkisine sahiptir. Bu kanunda önceden dekana verilen sorumlulukları kullanma yetkisi rektöre verilmiştir. Rektörün yapmadığı işlerle ilgili; dekan, müdür ve öğretim üyeleri birlikte mesuldür. Görevi başında bulunmayacağı durumlarda yardımcılarından birini tayin eder fakat bu durum altı aydan uzun sürerse yeni bir rektör seçimi yapılır (md. 13).

1750 sayılı üniversiteler kanununa göre fakülte organları; Fakülte Kurulu, Yönetim Kurulu, Dekandan oluşmaktaydı (md. 14-15-16).

1750 Sayılı Yasaya Göre Fakülte Kurulu: Fakültenin öğretim üyeleri ile fakültede ders vermekle yükümlü diğer öğretim üyelerinden kurulur. Bu kurul dekanın daveti üzerine toplanır. Üyelerden üçte biri kurulun toplantıya çağrılmasını dekandan isteyebilir. Kurul, akademik çalışmaları ilgilendiren hususlar hakkında karar alır,

akademik seçimleri yapar; fakültelerde yüksekokul, okul, bölüm, kürsü ve enstitülerin kurulması, birleştirilmesi, kaldırılması hakkında teklifler sunar ve doğrudan doğruya fakülteyi ilgilendiren kanun, tüzük ve yönetmelik tasarılarını da hazırlayıp Senato'ya sunar. Yönetim Kurulunca havale edilen konuları karara bağlar. Kanun, tüzük ve yönetmeliklerde açıkça yetkili kılındığı hususlarda kararlar alır. Fakülte kurulu, asistan ve öğrencilerle ilgili konularda ve gerektiği durumlarda, fakülte kurulu karar vermiş olsa bile bir asistan ve bir öğrenci temsilcisini bu kurulda dinleyebilir. Profesörlüğe yükseltme ve atanma işlemlerinde fakülte kuruluna sadece profesörler katılır (md. 14).

1750 Sayılı Yasaya Göre Yönetim Kurulu: Eski dekan, dekan yardımcıları ve fakülte kurulunca seçilecek üç profesör ve iki doçentten oluşur. Kurulun başkanlığını dekan yapar. Görev süresi üç yıldır. Usulüne göre seçilmiş bir asistan temsilcisi de kurulun üyesidir. Bu temsilci yönetim kurulu kanun, tüzük ve yönetmeliklerde fakülte kurulunun açıkça yetkili kılınmadığı bütün konularda karar alır. Sadece öğretim üyelerine ait konularda kurula katılmaz. Tüzük ve yönetmelikler hükümlerinin ve fakülte kurulu kararlarının yerine getirilmesini sağlayacak önlemleri alır, dekanın göreceği bütün işlerde kendisine yardımcı olur. Yönetim kurulu, öğrencilerin yazılma, çıkarılma, diğer fakülteler den naklen gelenlerin kabulü, ders intibakları ile öğretim ve sınavlara ait olan işlemleri hakkında kararlar alır. Bu kararlara itiraz mercii fakülte kurullarıdır. Fakülte yönetim kurulu, kürsü, bölüm ve diğer birimlerin önerilerini de dikkate alarak bütçeyi hazırlar ve ödeneklerin dağıtımını yapar. Yönetim kurulunun raportörlüğünü, oy hakkı olmamak şartıyla fakülte sekreteri yapar (md. 15)

1750 Sayılı Yasaya Göre Dekan: Fakülte kurulu tarafından, fakültenin aylıklı profesörleri arasından, salt çoğunlukla seçilir. Görev süresi üç yıldır. Dönem süresi biten dekan tekrar seçilebilir. Ancak aradan bir seçim dönemi geçmedikçe aynı kişi iki dönem üst üste dekan seçilemez. Dekan, fakülte tüzel kişiliğinin ve fakülteye bağlı kurumların tüzel kişiliklerinin temsilcisidir, fakülte kurullarına başkanlık eder, kararlarını uygular. Dekan, fakültenin genel yönetimini, bölüm, kürsü, enstitü, laboratuvar, fakülteye bağlı yüksekokul, okul ve diğer kurumların düzenli çalışmasını ve öğretim üyelerine ve yardımcılara verilmiş olan her türlü görevlerin gereği gibi yerine getirilmesini sağlar. Gerekli denetimlerin yapılması görevi de dekana aittir. Dekan, denetlemeleri sırasında belirlediği aksaklıkları giderecek kararların alınmasını sağlar. Dekan her ders yılı sonunda fakültenin genel durumu ve işleyişi hakkında bir rapor hazırlar ve rektöre sunar. Dekan, kendi yetkisinde olan bu işleri yapmadığı takdirde ilgililerle birlikte sorumlu

tutulur. Dekan, fakülte kurulunun kararları ile yönetim kurulu kararlarını, en kısa süre zarfında çoğaltarak bütün öğretim üyelerine gönderir. Fakülte kurulunun teklifi ile Senatoda onay verirse, dekanın aylıklı profesörler arasından seçilen bir veya iki yardımcısı olur. Dekan yardımcılarını, dekanın göstereceği bir misli aday arasından seçerler ve seçimi fakülte kurulu gerçekleştirir. Bu seçim, her dekan seçiminden sonra ve yönetim kurulunun diğer üyelerinin seçiminden önce yapılır. Dekan yardımcıları, dekanın belirleyeceği işlemleri yapar. Dekan, işi başında bulunmadığı zaman, dekan yardımcılarında birini vekil tayin eder. Dekan yardımcısı olmayan fakültelerde, dekan, yönetim kurulu üyelerinden bir profesörü vekil tayin edebilir. Eğer bu durum altı aydan fazla sürerse yeni bir dekan seçimi yapılır, seçim süresi dolmada ayrılan dekan yerine de görev süresini tamamlamak için yeni dekan seçimi yapılır (md. 16).

Bu kanun önceki yıllarda gerçekleştirilen reformlar ile birlikte meydana getirilen Türk üniversite rejimini yeniden ele alarak düzenlemeyi hedeflemiştir. Bu düzenlemeleri şöyle sıralayabiliriz:

- Önceden iki yıllığına seçilen organlar üç yıllığına seçilmiştir.
- Üniversitelerin görevleri bu kanunda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.
- Bu kanun ile birlikte artık asistanlar kendi temsilcileri aracılığı ile fakülte yönetimlerine katılabilecek ve katkı sağlayacaktır.
- Öğrencilerde yine temsilciler aracılığı ile fakülte kurullarına katılabilecekler.
- Bu kanun hem mevcut hem de yeni kurulacak olan üniversiteler için öğretim üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tedbirler almıştır.
- Öğrencilerin üniversitede bulunması gereken azami süre belirlenmiştir.
- Asistan olabilmek için ilk girişte doktora şartı öngörülmüştür.
- Ders kitaplarını daha ucuza üretilip herkesin ulaşımını sağlayabilmek amacı ile kitapları basma görevi fakülte ve yüksekokullara verilmiştir.
- Öğretim üyelerinin emekli olması için yaş sınırı getirilmiştir.
- Tam gün çalışma şartları için düzenlemeler getirilmiştir.
- Harç ve ücret bu kanun ile hükme bağlanmıştır.

Bu kanunda 12 Mart'ın etkileri ile birlikte milli şuura önem veren maddeler, güvenlik tedbirleri sıklıkla yer almaktadır. Hatta üniversitelerin devlet denetimi ve

gözetiminde olması için Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olarak Üniversite Denetleme Kuruluda bu dönemde kurulmuştur (Kılıç, 2023: 323).

12 Mart süreci Yükseköğretim çapında ele alındığında tüm sistem yasal bir kargaşanın içerisinde yer almış durumdaydı ve çözümü içinde artık YÖK gibi bir üst kuruluşun varlığı öngörülmüştü. Artık MEB ve DPT'nin yaptığı planlama ve koordinasyon işlevleri yetersiz durumda kalmıştır. Tüm bu yetersiz planlama ve koordinasyon ile karmaşa içerisinde kalan yükseköğretim kurumları geçmişi 1960 yıllarına kadar dayanan sorunlarla tıkanmış bir sistemin içerisinde kalmıştır (Kılıç, 2023: 328-333).

3.1.4.3. 12 Eylül 1980 Darbesi ve 2547 Sayılı Kanununda Üniversitelerin Yapısı

12 Eylül sürecine kadar olan dönemde ülke terör yüzünden içinden çıkılmaz bir hal almıştır anayasal olarak bir düzen kalmamış ve egemenlik silahlı çeteler elinde bulundurulmuştur. Tüm yükseköğretim kurumları neredeyse terör elinde bir karargâh halini almıştır. 12 Eylül rejimi üniversiteleri hedef almış ve özerkliği doğru kullanamadığı iddiası ile askeri müdahaleye maruz kalacaklarını düşünmüşlerdir. Kenan Evren'de bu durumda birçok kez söylemlerde bulunmuş ve eğitim sisteminin Atatürk Cumhuriyetine uygun nesiller yetiştirmedeğini dile getirmiştir. Bu sebeplerden ötürü 12 Eylül rejimi çözümü idari özerkliği kaldırmakta görmüştür fakat MEB'e bağlı yüksekokulların özerkliği olmamasına rağmen terör ve kargaşanın içerisinde olması alınan bu kararın doğru bir yöntem olmadığını gözler önüne sermektedir (Kılıç, 2023: 335). Bu rejim boyunca üç yıl içerisinde toplam 585 kanun çıkartılarak yürürlüğe konmuştur fakat en çok ses getireni 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu olmuştur. Bu kanun 4 Kasım 1981 tarihinde henüz daha Danışma Meclisi oluşturulmamışken MGK tarafından kabul edilmiş ve 6 Kasımda yürürlüğe girmiştir. Yükseköğretim Kanunu ile birlikte yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

-Artık üniversiteler, akademiler ve yüksekokullar bir arada düzenlenmiş ve bölümlere göre bir akademik yapı hazırlanmıştır eski kürsü sistemi kaldırılmıştır.

-Akademi, enstitü ve yüksekokulların üniversitelerin bünyesinde toplanması kararlaştırılmıştır.

-YÖK bu yasa kapsamında tekrar kurulmuştur.

-YÖK'ün planlama yapmak, eş güdüm ve denetim görevlerini üstlenmek bunların yanı sıra belirlenen rektör adaylarını cumhurbaşkanına önermek, dekanların atamasını

yapmak, profesörleri atamak, kadro açığı olan yerlerde iki ders yılı görevlendirilmek üzere öğretim görevlisini belirlemek gibi görevleri olacaktır.

-Yükseköğretim Denetim Kurulu ve Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi de YÖK'e bağlı kuruluşlar haline getirilmiştir.

-Bu kanun ile birlikte 1961 yılında üniversitelere verilen idari özerklik kaldırılmış kurullar eliyle yönetime son verilmiştir. Hiyerarşik bir düzen oluşturulmuş ve sırayla en üstte YÖK başkanı, ardından rektör, dekan ve bölüm başkanının geldiği düzenek oluşturulmuştur.

-Oluşturulan bu merkeziyetçi sistemde rektörü cumhurbaşkanı, dekanı YÖK ve bölüm başkanını da dekan atayacaktı.

-Eskiden asistanlık olan görev birimi araştırma görevliliği olarak değiştirilmiştir.

-Yardımcı doçent unvanı getirilerek öğretim üyeliği ihtiyacının karşılanmasında daha hızlı bir işleyiş amaçlanmıştır.

-Yardımcı doçent olabilmek içinde doktorayı tamamlamış olmak, tıpta uzmanlığını almış olmak veya sanatta yeterlilik almış olmak şartı getirilmiştir.

-3 yıl yardımcı doçent olarak görevini ifa edenler doçent olma hakkı kazanabilecekti.

-Doçent ve Profesörler kısmi veya devamlı statülerde çalışmak üzere görevlendirilmiştir, herkes en az 10 saat ders vermekle yükümlüdür fakat kısmi statüde olanlar en az 20 saat üniversite de bulunmakla sorumlu tutulmuştur.

-Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi, Türk dili ve yabancı dil eğitimlerinin yanı sıra terör ve kötü alışkanlıklardan öğrencileri uzak tutmak amacıyla beden eğitimi ve resim derslerinden birinin de dördüncü zorunlu ders olarak okutulması kararı alınmıştır.

-Yasayı hazırlayanlar anglo-sakson üniversite sisteminden etkilenecek bir sistem oluşturmaya çalışmış ve Türk üniversite geçmişinin kıta Avrupası tesiri altında olan sistemini bu yönde düzenlemiştir (atama ile göreve gelen fakülte ve üniversite yöneticileri bu sistemin bir sonucudur) (Kılıç, 2023: 339-340-341).

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Göre Üniversite Organları: Rektör, Senato ve Üniversite Yönetim Kuruludur (md. 4-5-6).

2547 Sayılı Kanuna Göre Rektör: Görev yapan rektörün çağrısı üzerine toplanacak olan öğretim üyelerince altı rektör adayı seçilir ve bu belirlenen adaylar arasından seçimi yapılır. Bu adaylar arasından üç aday ataması yapılmak üzere Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı bu üç adaydan birini tercih eder ve atamasını yapar. Görev süreleri dört yıldır. Rektör üniversitenin veya yüksek teknoloji enstitüsünün tüzelkişiliğini temsil eder. Rektör ikiden az üçten çok olmamak kaydıyla üniversitenin aylıklı profesörleri arasından kendisine yardımcı seçebilir ve bu rektör yardımcılarının beş yıl görev süresi olmak şartıyla atamalarını yapar. Rektör görevi başında olmadığında yardımcılardan birine vekâlet verir fakat bu göreve vekâlet durumu altı aydan fazla sürerse yeni bir rektör ataması yapılır (md. 4).

2547 Sayılı Kanuna Göre Senato: Rektörün başkanlığında, rektör yardımcıları, dekanlar ve her fakülteden, fakülte kurullarınca seçilecek birer öğretim üyesi ile rektörlüğe bağlı enstitü ve yüksekokul müdürlerinden oluşur. Görev süreleri üç yıldır. Her öğretim yılının başında ve sonunda olmak şartıyla yılda en az iki defa toplanır. Rektör eğer uygun görürse senatoyu toplantıya çağırır (md. 5).

2547 Sayılı Kanuna Göre Üniversite Yönetim Kurulu: Rektörün başkanlığında dekanlardan, üniversiteye bağlı değişik öğretim birim ve alanlarını temsil edecek şekilde senatoca seçilecek üç profesörden oluşur. Görev süreleri dört yıldır. Kurul rektörün gerekli gördüğü durumlarda toplantıya çağrılabilir. Rektör yardımcıları da oy hakkı olmadan toplantılara katılabilirler (md. 6).

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Göre Fakülte Organları: Dekan, Fakülte Kurulu ve Fakülte Yönetim Kuruludur (md. 8-9-10).

2547 Sayılı Kanuna Göre Dekan: Rektörün fakülte içinden veya dışından önereceği üç profesör arasından yükseköğretim kurulunca seçilir ve normal şartlara göre ataması yapılır. Görev süresi üç yıldır. Görev süresi biten dekan tekrar atanabilir. Dekan fakültenin aylıklı öğretim üyeleri içerisinde en fazla iki, kişi olmak şartıyla kendisine yardımcı seçebilir. Yardımcıların görev süreleri de üç yıldır atamaları dekan tarafından yapılır. Aynı rektörde olduğu gibi burada da dekan görevi başında olmaz ise yardımcısından birini vekil tayin eder fakat bu durum altı ayı aşarsa yeni bir dekan ataması yapılır (md. 8).

2547 Sayılı Kanuna Göre Fakülte Kurulu: Dekanın başkanlığında fakülteye bağlı bölümlerin başkanları ile varsa fakülteye bağlı enstitü ve yüksekokul müdürlerinden

ve fakülte'deki profesörlerin kendi aralarından seçecekleri üç, doçentlerin kendi aralarından seçecekleri iki, yardımcı doçentlerin kendi aralarından seçecekleri bir öğretim üyesinden oluşur. Görev süreleri üç yıldır. Her yarıyılın başında ve sonunda olağan toplantı yaparlar. Dekan eğer gerekli görürse kurulu toplantıya çağırabilir (md. 9)

2547 Sayılı Kanuna Göre Fakülte Yönetim Kurulu : Dekanın başkanlığında fakülte kurulunun seçeceği üç profesör, iki doçent ve bir yardımcı doçentten oluşur. Görev süresi üç yıldır. Bu kurul dekanın çağrısı ile toplanır. Uygun gördüğü durumlarda geçici çalışma grupları, eğitim ve öğretim koordinatörlükleri kurabilir ve görev düzenlemelerini yapabilir (md. 10).

Yükseköğretim kanunu öğretim üyeleri tarafından oldukça tepki toplamıştır. Düzeni sağlamak yerine aşırı merkeziyetçi tutum içerisinde olan yasanın ileriki zamanlar için sorun teşkil edeceğini ve çözüm odaklı olmadığını dile getirmişlerdir. İdari özerkliğin kaldırılmasını sosyal bilimlerde araştırmaya bir sekte vurmak olarak görmüşlerdir (Kılıç, 2023: 343). YÖK'ün kuruluşu ile birlikte üniversite üzerindeki baskı artmıştır. Merkezi yapı her ne kadar güçlü olsa da, bilimsel özerkliğin sağlanması konusunda hep sorunlar yaşanmıştır. Bu durumun Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında alınan yükseköğretimin hem bürokratik hem de merkeziyetçi yapıdan kurtulması gerektiği, düzenlemelerin rekabeti geliştirme üzerine yapılması gerektiği, idari mali ve bilimsel özerklik olarak üniversitelerin geliştirilmesi gerektiği karar ile önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu planlamada alınan YÖK'ün planlama ve koordinasyon işlevini uzun vadede kendisinin sağlayacağı kararı ile de üniversiteler üzerindeki bürokratik ve merkeziyetçi tutumun devamı olacağının göstergesi olmuştur (Öz & Karabay, 2022: 445).

Uzun yıllar boyunca kısım kısım hayata geçirilen politikalar eşliğinde eğitimde eşitsizlikler gün geçtikçe artmıştır. Neoliberal dönüşümlerin ise ideolojik ve kültürel boyutta eğitimin kamusal anlam ve işlevinde meydana getirdiği değişiklikler ile eğitim hakkını ortadan kaldırdığı gözlemlenmektedir. Türkiye eğitim sorunları ve eşitsizlikleri ile boğuşan bir ülke olmanın yanı sıra neoliberal politikaların eğitimi ticarileştirmesi ve piyasaya açması ile birlikte daha da bozulma noktasına gelmiştir. Türkiye bu sistemde eğitimde ki eksiklikleri ile birlikte eşit olmayan şartlarda bir yarış içinde bulunmaktadır.

Küreselleşen dünyada bilgiye ulaşmak ve o bilgiyi kullanmak artık daha kolay olsa da okullar ve buradaki eğitim sistemi hala temelde en önemli yere sahiptir (Sayılan, 2006: 48-49-50-51).

3.2. Neoliberal Politikaların Üniversitelere Etkisi

1983 yılında Turgut Özal başkanlığında iktidara gelen Anavatan Partisi ile birlikte yükseköğretimde yeni liberal politikaların uygulanma alanları oluşturulmuştur. Turgut Özal'ın çalışma prensipleri arasında özel sektörde olan sistemi devlete uyarlamak yer almıştır. Bu vesile ile de yükseköğretimde de özelleştirme uygulamaları hayata geçirilmiştir. 5. ve 6. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da bu duruma yer verilmiş ve özelleştirme fikrine destek kararlar alınmıştır. 1985-1989 yılları arasında uygulanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ortaöğretimde edinilen meslek alanında yükseköğretimde de devamlılık sağlanabilsin diye teşvik sistemi uygulama kararı alınmıştır. 1990-1994 yıllarında uygulama alanı bulan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ile de bütçe dışı kaynaklardan da artık Yükseköğretime finansman sağlanması kararı alınmıştır. Hem teşvik hem de finansmanda alınan bu kararların uygulanması ile özel sektör ve yerel kaynak işbirliği hedeflenmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında özel sektöründe eğitim faaliyeti gerçekleştirmesi için devlet kontrolünde destekler sağlanmış ve özel üniversitelerin kurulması için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planındaki hedefler ile de yükseköğretimde özel sektörün payının artırılması vardır. 1984 yılında kurulan ilk vakıf üniversitesi Bilkent Üniversitesi ve 1992 yılında kurulan Koç Üniversitesi yükseköğretimde yerel kaynak kullanımı ile özel okulların önünün açılmasının en güzel örneklerindendir (Öz & Karabay, 2022: 445).

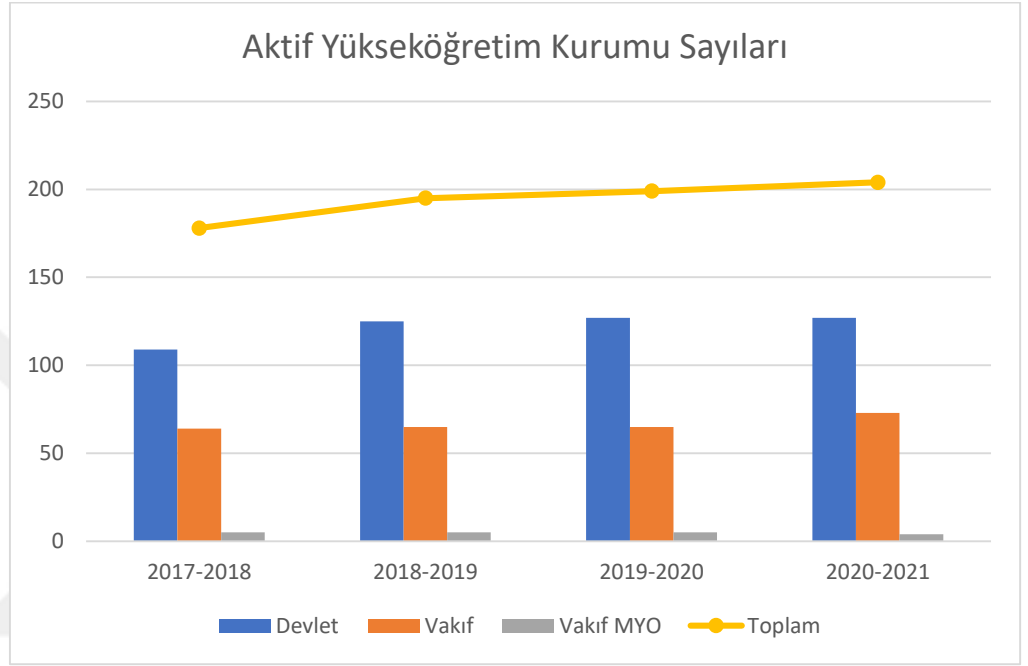
Üniversitelerin neoliberalizmin etkisi altında kalması bilgi ekonomisine dâhil olması gerektiği ve orada etkin rol alması beklentisi ve küresel rekabetin etkisinde olan devletin yükseköğretimden beklentileri bulunması sonucunda gerçekleşmiştir (Bozoğlu & Göktürk, 2022: 74). Yükseköğretimde hem neoliberalizm hem de yeni kamu yönetimi anlayışının daha da etkin hale gelmesi ile birlikte belirgin değişimler meydana gelmiştir (Bozoğlu&Göktürk,2022:76). Neoliberal politikaların eğitim sektörüne yansımaları eğitim hizmetlerinin kar dürtüsü sonucunda olmuştur (Yıldız, 2008: 23-24). Özelleşme çerçevesinde artık devletin etkisi azalmış özelleştirmenin sonucu olarak görülen vakıf üniversitelerinde artışlar meydana gelmiştir (Bozoğlu & Göktürk, 2022: 76). Bu politikaların etkisi ile hizmetler artık bir ticari mesele olarak ele alınmış ve özel kurumlar eli ile alınıp satılır hale getirilmiştir. Devlette eğitimde etkili olmamış bu yetkisini sivil toplum kuruluşlarına, hayır kurumlarına ve uluslararası yardım kuruluşlarına devretmiştir. Eğitim hizmetleri artık devlet desteği olmadan ticari bir kar dürtüsü ile

dernekler, yardım kuruluşları eli ile sağlanır hale gelmiştir. Bu kapsamda birçok proje başlatılmıştır. Bu projelerden bir kaçı olarak Başbakanlığın Eğitime Yüzde Yüz Destek Projesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesindeki öğretmen ve öğrencilerin desteği ile gerçekleştirilen Başlarsa Hayat Yeniden projesi, Çağdaş yaşamı destekleme derneği ile Türkcell'in birlikte gerçekleştirdiği Kardelenler projesi bu girişimlere örnek olarak sayılabilir. Bu projelerin bize gösterdiği artık devletin eğitim sektöründen elini çekmiş olduğudur. Bu projelerin yanı sıra eğitimin artık hayırseverler eliyle gerçekleştirildiği, onların keyfine bağlı göreceli bir hal aldığını gösteren birçok kampanya düzenlenmiştir. Milliyet Gazetesi'nin Baba Beni Okula Gönder kampanyası, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Haydi Kızlar Okula sloganıyla başlattığı kampanya, Türkiye eğitim gönüllüleri vakfı ve Kanal D' nin Yıldızlar Sınıfı kampanyası, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yaşasın Okulumuz adıyla başlattığı girişimlerde bu tutuma birer örnek olmuştur. Artık bu proje ve kampanyaların bize gösterdiği eğitimin herkes için ulaşılabilir kamusal bir hizmet olmaktan çıkıp gönüllü bağış olduğudur. Normal şartlarda eğitim bir ülkenin tüm yurttaşlarına eşit şekilde sunması gerektiği bir hizmet iken artık parası olmayanlar imkânlar dâhilinde yetersiz olanlar diğer yurttaşlardan ayrı tutulup kendi kaderine bırakılmış ve bu kısımdakiler bir yardımseverin el uzattığı kadar devletinde tutunabilecek ve yurttaş olmanın gerektirdiği imkânlardan faydalanabilecekti (Yıldız, 2008: 23-24).

Özel okul, dersane ve özel üniversitelerde meydana gelen artışlarda bu dönemde eğitimin artık ticari bir boyut aldığının en güzel örneklerindendir (Yıldız, 2008: 24). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı da Özel öğretime destek sağlayan kararlar almış eğitimdeki sorunların çözümünü özelleşme olarak belirlemiş ve dersaneler için çözümü de dersanelerin özel okullara dönüşmesinde bulmuştur(Ercan & Kurt, 2011: 454). Hâlihazırdaki üniversiteye giriş için kullanılan sistemde dersanelere, özel derslere nitelik olarak daha farklı ilk ve ortaöğretim kurumlarına yönlendirme yaparak bu sisteme destekte bulunmaktadır (Değirmencioğlu & İnal, 2015: 22). Dersaneler sınav sistemi devam ettiği mühletçe devam eden bir sistem olarak karşımıza çıkacaktır ve her ne kadar sömürü koşulları olsa da atanamayan öğretmenler için bir istihdam alanı oluşturacaktır (Ercan & Kurt, 2011: 457). Eğitimde artık kaynak israfının meydana geldiği bu israfın kaynak yetersizliğine yol açtığı sebeplerinin ardından eğitim hizmetlerinin artık yeterli bulunmadığı noktada özel üniversite sayılarında oldukça fazla artış meydana gelmiştir (Değirmencioğlu & İnal, 2015: 216-217). YÖK'ün raporlarına göre devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesinin

yıllara göre dağılımını incelememiz gerekirse, YÖK raporlarına göre 2019 yılı itibari ile 2547 sayılı yasanın öngörmesi ile 206 yükseköğretim kurumunun hizmet vermesi uygun görülmüştür. Bunlardan 129'u devlet üniversitesi 72'si ise vakıf üniversitesidir 5 tanesi ise vakıf meslek yüksekokulu olarak faaliyet gösterecektir. 2020 yılına gelindiğinde ise 2547 sayılı yasa doğrultusunda 207 yükseköğretim kurumunun faaliyet göstermesi kararlaştırılmıştır, 129 devlet üniversitesi faaliyetine devam ederken vakıf üniversitesi sayısı 74 olmuştur, 4 tanede vakıf meslek yüksekokulu mevcuttur, bu dönemde dört üniversite henüz aktif olarak eğitim öğretime başlamamıştır. 2021 yılında faaliyet gösterecek 207 kurumun 129'u devlet 74'ü vakıf ve 4'ü yine vakıf meslek yüksekokulu olmuştur. 2022 yılında ise 127 devlet üniversitesi faaliyetine devam ederken 73 vakıf üniversitesi ve 4 vakıf meslek yüksekokulu hizmet vermeye devam etmiştir (YÖK Raporu: 2019-2020-2021-2022). Burada artan vakıf üniversitesi sayıları bize üniversitelerin artık kaynak yetersizliği yaşadığı ve kendi kaynaklarını oluşturma gereksinimi içerisinde olduğunu göstermektedir (Bozoğlu & Göktürk, 2022: 77). 2007 yılına gelindiğinde YÖK tarafından vakıf üniversitelerine yönelik bir rapor hazırlanmıştır (Değirmencioğlu & İnal, 2015: 48). 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ve 2010 yılında yapılan değişikliklerin olduğu dönemde vakıf üniversitelerinin kurulması hız kazanmıştır. 2007 yılına kadar sayısı 27 olan vakıf üniversiteleri 2007-2013 yılları arasında hızla artış göstererek sayılarını 69'a çıkarmıştır. 2009-2010 ve 2011 yıllarında 8-9 civarında vakıf üniversitesi kurulduğu gözlemlenirken 2012ve 2013 yıllarına geldiğinde artık belirlenen öğrenci kontenjanlarını dolduramama sebepleri ile azalma yoluna gidilmiş ve sırasıyla yalnızca 4 ve 3 vakıf üniversitesi kurulmuştur (Değirmencioğlu & İnal, 2015: 65). On birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde alınan kararlar ile de vakıf yükseköğretim kurumları için hem eğitim öğretim süreçleri, hem akademik ve idari yapıları, hem de mali ve denetim hususlarında düzenlemeler yapılacağı kararı alınmıştır. Aynı zamanda özel üniversitelere yönelik bir mevzuat hazırlanacağı, özel üniversitelerdeki akademik personellerin devlet üniversiteleri ile eşit düzeye getirilmesi için çalışmalar yapılacağı ve özel üniversitelerdeki araştırma görevlisi sayısının artırılacağı kararları da bu planda karara bağlanmıştır (Öz & Karabay, 2022: 446). Ancak 20. Yüzyıl sonları ve 21. Yüzyılda neoliberalizmin etkisi altına giren üniversitelerde artık vakıf üniversiteleri bir patron tarafından yönetilen şirket halini almış ve rektörün fikirleri bile geri planda kalmıştır. Akademide bir birlik kalmamış bireysel çalışmalar yapılırken bir akademisyenin başka bir akademisyenin çalışmasından haberinin olmadığı sanki bir şirkete çalışır gibi hizmet verdikleri gözlemlenmiştir. Devlet

üniversitesinden farklı olarak öğrencilerin bir hizmet satın aldığı bilinci ile hareket edip para karşılığı bir hizmet alıp onu kullanıp gitmesi mantığı vakıf üniversitelerinde işlemektedir. Bu düşünceler hem eğitimin değersizleşmesi hem de akademisyenlerin değersizleşmesi boyutuna gelmiştir. Akademisyenler tarafından üretilen bilginin öğrenciler tarafından satın alması düşüncesi hâkim olup öğrencilerin müşteri statüsünde olduğu bir düzen gelişmiştir (Değirmencioglu & İnal, 2015: 204-205).

Bu kurumlarda öğrenim gören öğrenci sayıları ise şu şekildedir: 2017-2018 yıllarında 3.305.559 öğrenci devlet üniversitesinde iken 574.962 öğrenci vakıf üniversitesinde, 7.161 öğrencide vakıf meslek yüksekokullarında eğitim görmektedir. 2018-2019 yıllarına gelindiğinde 3.180.735 öğrenci devlet üniversitesinde eğitim görmektedir bu rakamlara bakıldığında geçen yıla göre düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Fakat vakıf üniversiteleri 585.667 öğrenci sayısı ile geçen yıla göre artış sergilemiştir yine aynı şekilde 10.712 öğrenci sayısı ile vakıf meslek yüksekokullarında da artış gözlemlenmektedir. 2019-2020 yılında 3.124.705 öğrenci devlet üniversitesinde 604.066 öğrenci vakıf üniversitesinde ve 11.561 öğrenci vakıf meslek yüksekokullarında eğitim almaktadır. 2020-2021 yılına gelindiğinde 3.160.953 kişi devlet üniversitesinde 640.341 kişi vakıf üniversitesinde ve 8.716 kişi vakıf meslek yüksekokullarında bulunmaktadır. 2021-2022 yıllarında ise 3.162.232 kişi devlet üniversitesinde, 671.437 kişi vakıf üniversitesinde ve 9.162 kişide vakıf meslek yüksekokullarında öğrenim görmektedir. Yıllara göre bakıldığında özel üniversitelere giden öğrenci sayılarında her yıl artış yaşandığı gözlemlenmektedir (YÖK Raporu, 2019-2020-2021-2022-2023).

için iyi eğitilmiş genç nüfus ve eğitimin önemine bir vurguda Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yapılmıştır. 1996-2000 yıllarını kapsayan bu planda eğitim öncelikli bir sektör olarak yer almış ve rekabet gücü için iyi yetiştirilmiş genç nüfusa ihtiyacın önemi gösterilmiştir. Bu durum Türkiye Avrupa Birliği ile olan uyum sürecine de oldukça fazla katkı sağlamıştır (Öz & Karabay, 2022: 445). Öğrenci sayıları bu dönemlerde hızla artmış fakat devlet finansmanları aynı oranda artış göstermemiştir buda yükseköğretimde neoliberalizmin bir etkisi olarak karşımıza çıkmıştır ve bu durum sorun teşkil etmiştir. Artan öğrenci sayılarını etkili bir şekilde karşılayıp kaliteden ödün vermemek için çalışmalar yapılmıştır bu sebeplerden ötürü bu dönemde yükseköğretimin uluslararası düzeyde de kendini gösterdiği bir dönem yaşanmıştır çünkü uluslararası düzeyde eğitimi olan bir üniversite derecesi kalitenin karşılığı olarak bilinirdi. Türkiye’de de Bologna süreci öğrenci ve akademisyenlerin uluslararası düzeyde hareketlilik gösterdiği ve kalitenin esas alındığı bir dönemi anlatır (Bozoğlu & Göktürk, 2022: 78-79). 2001 yılı itibari ile Bologna sürecine üye olan Türkiye o tarihten beri aktif olarak üyeliğini devam ettirmektedir. Yükseköğretimde yapılacak olan değişiklik ve düzenlemeler Bologna sürecinin belirlediği şartlara göre yapılmaktaydı. 2003 yılında çıkarılan Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği, 2005 yılında çıkarılan Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği hep Bologna sürecinin getirdiği yenilikler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. 2006 yılına gelindiğinde ise artık üniversitelerde Avrupa Kredi Transfer Sistemi zorunlu kılınmıştır. Bologna süreci ile birlikte Erasmus ve Sokrates adı altında öğrenci değişim programları gündeme gelmiştir (Ercan & Kurt, 2011: 406). Bologna Süreci 2010 yılına gelene kadar Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturmayı kendine hedef koyan bir reform süreci olarak karşımıza çıkmıştır. Bu süreç 47 ülkenin bir araya gelmesi ile oluşmuş alınan kararların herhangi bir bağlılığının olmadığı tamamen özgür iradeye dayanan bir süreçtir. Burada amaç burada ki üye ülkelerin Avrupa’da ya eğitim almak ya da çalışmak amacıyla rahatça gidip gelebileceği bir ortam hazırlamaktır. Aynı zamanda yükseköğretimde çeşitlilik hedeflenmiş hem öğrencilerin hem de öğretim görevlilerinin hareketliliği esas alınmış ve istihdamın artırılması amaçlanmıştır. 1999 yılında Bologna Bildirisi ile resmiyet kazanan bu sürecin hedefleri arasında;

- Yükseköğretim diploma ve derecelerini hem kolay ve anlaşılır hem de karşılaştırılabilir olarak düzenlemek (bu madde ile diploma eki uygulaması da geliştirilmiştir).
- Lisans ve Yüksek Lisans olarak ikili bir sistem oluşturmak.

- Avrupa Kredi Transfer Sistemini uygulamaya koymak (Bu sistem akademik yıllık düzen içerisinde her bir dersin gerektirdiği iş yükünü gösterir).
- Öğrenci ve öğretim görevlilerinin hareketliliğini sağlayıp bunu sürekli hale getirmek.
- Yükseköğretimde kaliteyi artırmak ve bunu güvenceli hale getirmek.
- Yükseköğretimi Avrupa tarzında bir boyuta taşımak.

Tüm bunların ardından Prag’da tekrar toplanılmış ve üç ana hedef daha belirlenmiştir.

- Öğrenim tüm hayat boyunca motive edici bir unsur olarak yer almalıdır (YÖK, Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında da bu maddeyi destekleyecek kişilerin istihdam becerilerini geliştirme amacı ile yaşam boyu eğitim stratejisi geliştirme kararı alınmıştır (Öz & Karabay, 2022: 446).
- Hem öğrenciler hem de yükseköğretim kurumları bu süreçte etkin bir şekilde yer almalıdır.
- Avrupa Yükseköğretim Alanı çekici hale getirilmelidir.

En son ise 2007 yılına kadar gerçekleştirilmesi beklenen bir rapor hazırlanmış burada ise;

- Kalite esas alınarak yükseköğretimlerde tüm üyelerde uygulanacak kalite Güvencesi Standartları ve Uygulama Prensipleri esas alınarak uygulamaya konulmuştur.
- Ulusal yeterlikler çerçeveleri uygulama alanı bulmuştur.
- Yükseköğretim programları ortak bir şekilde ilerlerken bunlara doktora programları da dâhil edilmiştir(YÖK, Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı).

Bu durum daha önce İkinci Beş Yıllık Kalkınma Programında da yer almış ve kararlar arasında yabancı ülkelere doktora öğrencisi gönderme çabalarına devam edileceği yer almıştır.1968 ve 1972 yıllarında da 3000 öğrencinin doktora için yurt dışına gönderilmesi için çalışmalar yapılmıştır (Öz & Karabay, 2022: 445).

-Yükseköğretimde öğrenim şartlarında esneklik esas alınmıştır (YÖK, Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı).

Bologna Süreci Türkiye’de eğitim sistemine bir kalite anlayışı getirmiştir. Bu kalite anlayışının getirdiği yeniliklerden biri Yükseköğretim Kalite Kurulu’nun

kurulması olmuştur. Uluslararası düzeyde üniversitelerin yaptığı sıralamalara bir ek olarak YÖK'te değerlendirme ve izleme raporları hazırlamıştır. TÜBİTAK bu bağlamda Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi'ni 2012 yılından itibaren yayımlamaya başlamıştır. Akademide yapılan yayınlara araştırmalara destek olmak ve buradaki kaliteyi artırmaya yönelik olarak Akademik Teşvik Ödeneği programı geliştirilmiştir. 100/2000 YÖK Doktora Bursu Projesi (100 farklı alandan toplamda 2000 kişiye sağlanan imkân) ve ülkeler ve üniversiteler arasında gerçekleştirilen ikili anlaşmalar bu sürecin birer sonucu olarak ele alınmaktadır (Bozoğlu & Göktürk, 2022: 81). Bologna süreci aynı zamanda doğrudan piyasalaşmayı hedeflemiyor gibi gözükse de temelde piyasalaşmaya destek olan bir süreçtir. Aslında Bologna süreci eğitimin küresel bağlamda iç içe geçmiş ideolojik ve maddi süreçlerden oluşması ve standartlaşmasına bir örnek olarak karşımıza çıkmıştır. Kaynak sıkıntısı yaşayan üniversitelerin eğitimde özel fayda sağlayan bir hizmet sürecine girdiği dönemde Bologna Süreci de bilim üretiminde kapitalist kar üretimi süreci için yol açan bir süreç olmuştur. Bu süreç akademisyenlerinde emekçi, işçi statüsünde değerlendirilmesinin önünü açmıştır. Bu yapısal dönüşümler sonucunda araştırma görevlileri iş güvencesinden yoksun burslu öğrenci niteliğinde çalışan kişiler haline getirilmişlerdir. Burada amaç aslında tamamen üniversite yönetimine bağlı akademisyenler yetiştirmek olmuştur iş güvenceleri de ellerinden alınmıştır. Böylece piyasalaşmaya karşı çıkarılacak olan seslerinde önüne geçilmiş olunmuştur (Ercan & Kurt, 2011: 408-409-410). Bazı vakıf üniversitelerinde de Bologna süreci beraberinde yığınlaşma ve taşeronlaşmayı getirmiştir ve öğretim üyesi istihdamı azalmıştır. Bu süreç çoğu akademisyene göre işin itibarsızlaşmasına yol açmıştır. Birçok akademisyen bu süreçten sonra alının elinde malzemesi olan, öğretim tekniği olan herkesin bu işi yapabileceği yönünde ilerlediği düşüncesindedir, akşamdan çalışıp sabah anlatmanın üniversitede eğitim vermekle eş değer olduğu bir dönem yaşanmaya başlamıştır (Değirmencioğlu & İnal, 2015: 200).

Yükseköğretimde meydana gelen bu sorunlarda etkinlik, kalite, denetim olarak önümüze konulan hedeflere bakıp bunların bizim için neden gerekli olduğunu, hangi değer ve toplumsal ilişki için kullanmamız gerektiğini sorgulamamız gerekiyor. Bilimsel bilgiyi kimin çıkarına uygun olarak kullanıyoruz tüm bunların sorgulamaya alınması gerekiyor. Burada da egemen olan politikaların iyi araştırılıp neye hizmet ettiğini hem ideolojik hem de maddi açıdan değerlendirmemiz gerekiyor (Ercan & Kurt, 2011: 410).

SONUÇ

Her dönem için olağan şartlarda üniversitelere çok fazla iş düşmezken, toplumun değiştiği, ileriye gittiği dönemlerde ve krizler yaşandığı dönemlerde üniversitelere olan baskılar artmış ve tartışmalar meydana gelmiştir. Şuan bulunduğumuz dönemde böyle bir kriz döneminden farklı değildir. Bu durum felsefe temelli üniversite fikrini, bilginin toplumsal işlevini, üniversitenin geleceği ve toplumdaki yeri ile ilgili tartışmaları da gün yüzüne çıkarmıştır. Bilgi ekonomisine geçiş ile yükseköğretim hükümetler için bir politika olarak görülmüş ve üniversiteler ile sanayi iş birliği, bölgesel kalkınma ve istihdam stratejileri, kitlesel ve uluslararası yükseköğretim yönetimi gibi konular akademik çalışmaları politika odaklı olarak geliştirmiştir (Kurtoğlu, 2019). Küreselleşen dünyadaki değişimin etkisi ile üniversitelerde dönüşmüş gerek reformlarla, gerek kanunlarla ileri ve özerk seviyelere getirilmeye çalışılmıştır. Tam anlamıyla özerk yapı hiçbir zaman başarı ile gerçekleştirilememiştir. Humboldt modeli tam oturtulmadan, özerk üniversite yapısı kurulamadan girişimci üniversite modeline geçilmiştir (Erat, 2019). Özerkliğin benimsendiği dönemler üniversite yapılarında seçim usulü gerçekleştirilirken, özerkliğin olmadığı dönemlerde de atama usulü devreye girmiştir. Tarihsel süreçte bu konuyu ele aldığımızda Darülfünun döneminde nazırlar yönetim yetkisini ellerinde bulunduran kişilerdi fakat yönetim müdürler eliyle sağlanırdı. Daha sonra bilimsel özerklik söz konusu olmuş ve seçimle başa gelen eminlik görevi çıkarılmıştır. 1919 ve 1924 düzenlemelerinde eminler seçimle başa geldiği için her ne kadar vekil Darülfünun reisi olsa da kısmi de olsa bir özerklikten bahsedilebilirdi (Erat, 2019: 381). 1933 yılında kişiler eliyle bir yönetim söz konusu iken, 1946 yılına gelindiğinde artık kurullar ile yönetim esas alınmıştır. 1933 yılında yapılan reform ile artık üniversite ve rektör kavramı oluşturulmuş ve burada atama usulüne geçildiği görülmüştür. 1946 yılı ise üniversite tarihinin en özerk dönemi olarak karşımıza çıkmıştır (Erat, 2019: 381). 1946 yasının 26. maddesi ile başlarında Ordinaryüs Profesörlerin olduğu kürsüler oluşturulmuştur. Bu dönemde çıkarılan yasa ile rektör seçim ile belirlenecek kararı alınmıştır. Bu yasa ile her dönem farklı fakültelerden rektör seçilme kararı alınmıştır çünkü öğretim üyesi fazla fakültelerden rektör seçiminin önüne geçilmek istenmiştir. 1750 sayılı kanun ile özerklikten bir geri adım daha atılmış ve seçim usulü korunsun bile farklı fakültelerden rektör seçimi uygulaması kaldırılmıştır. 1980 darbesi ile üniversiteler özerk yapılarından tekrar alıkonulmuş ve Yükseköğretim Kanunu ile atama usulü tekrar getirilmiştir. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile kürsü sistemi kaldırılmış

akademik yapıya bölümler düzeni getirilmiştir. 1961 yılında ki idari özerkliğin kaldırılması ile birlikte kurullar eliyle yönetime de son verilmiş ve hiyerarşik bir düzene geçilmiştir. Bu hiyerarşik düzende en üstte YÖK başkanı ardından Rektör, dekan ve bölüm başkanı olmak üzere bir sistem söz konusu olmuştur. Ardından 1992 yılındaki koalisyon hükümeti seçim sistemini tekrar getirmiştir (Erat, 2019: 381). 24 yıl gibi uzun bir süre devam eden bu sistem ardından 2016 yılında gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi sonucunda tekrar atama sistemine dönüş yapılmıştır böylece uygulamada 1992 tarihi öncesine dönmüş olmuştur. Bugüne kadar yapılan en merkezîyetçi model olarak karşımıza çıkan 2018 yılında çıkarılan 703 sayılı kanun hükmünde kararname ile hem devlet hem vakıf üniversitelerine cumhurbaşkanı ataması ile rektör atanır kararı alınmıştır ve vakıf üniversitelerinde mütevelli heyeti teklifi üzerine yapılacağı hükmü getirilmiştir (Hoştürk, 2021). Rekabetin olduğu bu girişimci modelde rektörler artık nasıl marka üniversite oluşturacakları konusunda yarışır olmuşlardır. 1923-1980 dönemlerinde yükseköğretimde Kıta Avrupası modeline göre bir yönetim sistemi esas alınmıştır. 2547 Yükseköğretim Kanunu ile de Anglo-Sakson üniversite sistemi esas alınmaya başlanmıştır. Atama ile göreve gelen fakülte ve üniversite yöneticileri bu sistemin bir sonucudur.

Neoliberalizmde her şeyde olduğu gibi burada da yenilik, dönüşüm fikri ile olayları ele almıştır. Fakat neoliberalizm fikrinin olayları rekabet boyutunda ele alması her alanda olduğu gibi eğitim ve üniversite yapılarında da karmaşalara sebep olmuştur. Neoliberalizm ve piyasa çevresinde gelişen süreçler sonunda, girişimci üniversite, üniversite ve sermayenin iş birliği içerisinde olması gibi durumlar söz konusu olduğundan ötürü Türkiye gibi ülkelerde özerklik bu sistemde üniversite yapısının bir gerekliliği değil de iktidarın bir lütfu olarak her dönem karşımıza çıkmıştır (Özcan & Çakır, 2016: 39). Neoliberal politikaların yaşandığı dönemde girişimci üniversite anlayışı birçok ülkede de yükseköğretim sistemi üzerinde etkili olmuştur (Erat, 2019).

Humboldt modeli araştırmayı üniversitede en önemli durum haline getirmiştir ve Cumhuriyet döneminden beri yükseköğretimde bu sistem benimsenmiştir. Fakat yükseköğretim sistemi daha sonra 1950 yıllarından itibaren Amerika modeli, 1990 yıllarının sonundan itibaren de küreselleşme, Avrupa Birliği ve Bologna Süreci etkilerinin altına girmiştir. Neoliberalizmin ve rekabetin etkisi ile ortaya çıkan yenilikçi düşünme, eğitim ve araştırma anlayışları karşımıza girişimci üniversite modeli olarak

çıkmıştır. Humboldt modelinin benimsediği bilim için özgürlük anlayışı girişimci üniversitenin rekabet ve yenilikçilik anlayışı karşısında geri planda kalmıştır (Erat, 2019).

1950 yılından bu yana bakıldığında fırsat eşitsizlikleri eğitimin her alanında görülmektedir. Artık bu durum yükseköğretim politikasının bir parçası olarak görülmekte ve birçok ülkede karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu durumun olumsuz halleri 1980 yıllarında seçkin, verimli ve rekabet edebilir bir toplum anlayışı oluşturma çabası yanında geri planda kalmıştır artık fırsat eşitsizliği konusu pek gündeme getirilmemeye başlanmıştır. Bologna süreci ile birlikte de bu süreç uluslararası bir boyut kazanmıştır. Her ne kadar söylemlerde yükseköğretime katılmada fırsat eşitliği önemi vurgulanmış olsa da uygulamada hiçbir zaman bu konuyla ilgili gerçek adımlar atılmamıştır (Kurtoğlu, 2019: 229).

1970 sonlarında meydana gelen serbest piyasa anlayışı olarak ifade edilebilecek olan neoliberalizm hem ekonomide hem de eğitimde köklü değişimlere sebep olmuştur. Bu süreçte üniversiteler bir kamu kurumu olmaktan daha çok bir şirket işleyişine geçmiş akademisyenlerin ve öğrencilerin konumu değişmiş meslektaşlık bilinci yerini rekabete bırakmış ve öğrenciler müşteri konumunda yer almıştır (Kurtoğlu, 2019: 287). Tüm bu dönüşümlerin altında yatan rekabet anlayışıdır (Erat, 2019). Eğitimdeki bu dönüşümler toplumun geleceğini de dönüştürmüştür çünkü eğitim sadece meta üretmez aynı zamanda eğitim yeni insan tiplerinin oluşumunda da etkilidir (Ercan & Kurt, 2011: 14).

Tüm bu etkilerden kurtulmak üniversitenin gerçek işleyişini kazanabilmek için demokratik bir ortam geri kazanılmalı ve kamu yararı sağlanması konusunda harekete geçilmelidir. Burada akademisyenlerinde emek köleliğinden çıkıp öğrencilere adalet, eşitlik, özgürlük ve demokrasiyi anlatıp öğrencilerin eleştirel ve müdahale edebilen yönlerini geliştirmeleri gerekiyor. Üniversitelerin asıl amacı olan araştırma ve üretme eğitimleri öğrencilere verilip bu yönde yetişen nesillerin geliştirilmesi gerekiyor. Akademisyenler ve öğrenciler olarak birlikte mücadele edilip üniversitelerin özüne dönmesi, şirket konumundan çıkarılması ve herkesin eğitim alabileceği düzeyde makul şartlara indirilmesi gerekiyor. Üniversitedeki eğitimin bireysel değil tüm toplumu ilgilendiren, tüm topluma fayda sağlayan eğitim içerik ve araştırmaları yapılması konusunda harekete geçirilmesi gerekiyor (Kurtoğlu, 2019: 288-289-290). Tüm bunları yapmak içinde şuan herhangi bir sendikaya bağlı olmaya bile mesafeli bakan akademisyenler için özgür bir alan oluşturulması gerekiyor. Tüm bu sorunlar karşısında bireysel bir hareketlilikten öte toplu bir hareketlilik ve istikrar gerekiyor.

Tüm bu sorunlar ve çözümlere son bir bakış olarak uzun bu tarih yolculuğunda eğitimciler için eğer farklı bir gelecek, farklı hayaller olduğunu biliyorsak farklı düşünüp harekete geçmemiz gerekiyor Howard Zinn'in de dediği gibi en karamsar anlarda bile bir sürpriz olasılığını her zaman kendimize hatırlatmamız gerek (Kursoğlu, 2019: 292).

KAYNAKLAR

- Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve sosyal refah devleti ekseninde üçüncü yol yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 248-259.
- Akalın, S., & Akalın, G. (2009), “*Neoliberal İktisadın Gelişimi Üzerine Kısa Bir Not*”, Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi. Kalkedon Yayınları.
- Antalyalı, Ö. L. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 25-40.
- Arap, K. S. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye’de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(01), 1-29.
- Arıkan, İ. (2011). Türk Anayasa Hukukunda Yükseköğretim(Yayımlanmış Yüksek lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Arslan, A. (2008). Üniversite ve Özerklik: Tek parti döneminde yükseköğretim (1923-1946). *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (12), 349-370.
- Arslan, A. (2013). Çok partili döneme geçişten 27 Mayıs'a Türkiye'de siyaset ve üniversite. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (2), 41-83.
- Arslan, M. (2005). Cumhuriyet Dönemi üniversite reformları bağlamında üniversitelerimizde demokratiklik tartışmaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(18), 23-49.
- Ayer, H. (2021). Vallier, Kevin, Neoliberalizm, Stanford Felsefe Ansiklopedisi.
- Baltacı, C., & Akın, F. (2007). 1946 Üniversite Reformu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 83-94.
- Baskan, G. A. (2001). Türkiye’de yükseköğretimin gelişimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 21-32.
- Başar, E. (2014). Türk yükseköğretim sisteminin dünü, bugünü, yarını. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 23-57.
- Başkan, Y. (2020). *Sabit Duman Armağanı*. Sonçağ Yayıncılık.
- Baysal, T. (2017). Neo-liberalizm tartışmaları çerçevesinde Kamu Yönetiminin dönüşümü: Türkiye pratiği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 171-195.
- Bianet. Org. (2018 Eylül). 11 Eylül 1973 Şili Darbesinden Dersler <https://bianet.org/yazi/11-eylul-1973-sili-darbesinden-dersler-23560>

Bianet. Org. (2021 Şubat). Rektörlük Seçimlerini Kaldıran İki Tarih (1981-2016). <https://bianet.org/haber/rektorluk-secimlerini-kaldiran-iki-tarih-1981-2016-180407>.

Bozoğlu, O., & Göktürk, Ş. (2022). Yükseköğretimde Neoliberal değişim: Mikrokurumsalcılık teorik perspektifinin örgütsel analize yansımaları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 72-102.

Coşkun, B. (2021). Neoliberalizm ve eleştirel kuram: Neoliberalizmin teori ve pratik uyumsuzluğu, *Sosyoloji Notları*, 5(1), 53-76.

Çelik, Z. (2012). “Neoliberalizmin kısa tarihi”, *İdealkent*, 3(7), 187-193.

Çiftçi, M. (2015). Girişimci Üniversite ve Üçüncü Kuşak Üniversiteler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27).

Değirmencioğlu, S., & İnal, K. (2015). *Yükseköğretimin Serbest Düşüşü: Özel Üniversiteler*. Ayrıntı.

Ekinci, C. E., Türkkas Anasız, B., & Ilıman Püsküllüoğlu, E. (2018). Yükseköğretim modelleri ve Türkiye yükseköğretim modelinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 778-791.

Erat, V. (2019). Osmanlıdan günümüze rektör belirleme usulü. *Turkish Studies (Elektronik)*, 14(2), 371-383.

Erat, V. (2019). *Rekabet Çağında Yenilik ve Yönetişim (Yeniliğin İktidarı ve Türkiye’de Dönüşen Üniversiteler)*, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Erat, V. (2020). Kamu Yönetimi çalışmalarında yönetişim. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 121-136.

Ercan, F., & Kurt, S. (2011). *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*. Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 299-314.

Erol, A., & Erol, M. (2018). Platon’un Devlet eserinin eğitsel açıdan değerlendirilmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 12-27.

Eryılmaz, E. (2020). Bir yükseköğretim modeli olarak medrese ve günümüz yükseköğretim kurumlarına yönelik çıkarımlar. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20(1), 263-298.

Fidan, Y. (2011). Yönetimden yönetişime: Kavramsal bir bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).

Gelişli, Y. (2024). Darülfünunun Kuruluşu ve Gelişimi. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/18.htm

- Güler, C. (2022). 115 Sayılı Kanunun Türk üniversite tarihindeki yeri ve önemi. *History Studies*, 14(1), 205-225.
- Gür, B., & Özoğlu, M. (2015). *Türkiye’de Yükseköğretim Politikaları: Erişim, Kalite ve Yönetim*, Nobelyayın.
- Gürüz, K. (2003). *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk Ve İdare Sistemleri*. ÖSYM Yayınları.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*(A.Onacak, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Hız, G. (2010). 1980 sonrasında Türkiye’de yükseköğretimde piyasalaştırma ve özelleştirmedeki gelişmeler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 55-80.
- Hoştürk, G. (2021). Osmanlıdan Günümüze Rektör Seçimleri ve Atamaları. <https://bianet.org/yazi/osmanli-dan-gunumuze-rektor-secimleri-ve-atamaları-237315>
- Hürriyet.com.tr, (2020). Neoliberalizm Nedir? Neoliberalizm Tanımı, Temsilcileri ve Özellikleri Hakkında Bilgi.
- İshakoğlu Kadioğlu, S. (2004). 1933 Üniversite Reformu hakkında bir bibliyografya denemesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (4), 471-492.
- Karahanoğulları, Y. (2019). Türkiye’de Neoliberalizmin kuruluş süreci: 1980-1994. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(2), 429-464.
- Kenan, S. (2012). Üniversite. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 42, ss.338-348). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kılıç, A. (2023). *Türkiye’de Askeri Darbelerin Eğitim Ve Kültür Hayatı Üzerindeki Etkileri (27 MAYIS 1960-12 MART 1971-12 EYLÜL 1980)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kılıç, R. (2015). Türkiye’de yükseköğretimin kapsamı ve tarihsel gelişimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3).
- Kılın, T., & Kalaycı, İ. (2020). İki darbe arası Türkiye’de üniversite. *Kafdağı*, 5(2), 191-211.
- Koçak, H. (2009). Küreselleşme ve yerelleşme çağında yerel demokrasi ve kentsel yaşam. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 133-142.
- Kurtoğlu, M. (2019). *Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler Eleştirel Yükseköğretim Araştırmalarına Giriş*. NotaBene Yayınları.
- Mamur Işıkcı, Y. (2017). Türkiye’de İdari Reform çalışmalarının tarihsel perspektif açısından değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 167-191.

Orkunoğlu, I. F. (2010). Özelleştirme ve alternatifleri. *Akademik Bakış Dergisi*, (22).

Öz, H., & Karabay, H. (2022). Kalkınma planları temelinde yükseköğretim politika ve hedefleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 12(3), 437-449.

Özcan, D., & Çakır, H. (2016). Üniversite toplum, devlet, piyasa/ sermaye ilişkileri bağlamında üniversite özerkliği. *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*, (1), 31-40.

Özdemir, S., Boyacı, A., Kılınç, A.Ç., & Koşar, S. (2019). Türk Yükseköğretim Sistemi bağlamında Girişimci Üniversite modelinin incelenmesi: Nitel bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 989-1027.

Rukancı, F., & Anameriç, H. (2004). Ortaçağda ilk üniversiteler: Stadium Generale. *Felsefe Dünyası*, (39), 72-88.

Sakınç, S., & Aybarç Bursalıoğlu, S. (2012). Yükseköğretimde küresel bir değişim: Girişimci Üniversite Modeli. *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*, (2), 92-99.

Saklı, R. (2017). *Dünyada ve Türkiye’de Üniversitelerin Tarihi Gelişimi*. Ankara Ofset Basım Matbaacılık.

Sargın, S. (2007). Türkiye’de üniversitelerin gelişim süreci ve bölgesel dağılımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 133-150.

Sayılan, F. (2006). Küresel aktörler(DB ve GATS) ve eğitimde Neoliberal dönüşüm. *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası*, 44-51

Sevinç, H. (2014). Değişim ve kurumsal yapılandırma süreci: Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi (MEHTAP). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 730-747.

Tekin, S. (2017) 3. Kuşak Üniversiteler ve 3. Kuşak Üniversitelerin Stratejik Planlaması (Yayımlanmış Yüksek lisans Tezi). TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi.

Toku, N. (2024). Batı’da ve Türkiye’de Üniversite. <https://nesettoku.com.tr/?p=958>.

Tosun, H. (2024). Yükseköğretim ve Üniversite(M). <http://www.hasantosun.net/?sec=1&menuid=44&altmenuid=45>

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2021, 4 Şubat). <https://ticaret.gov.tr/dis-liskiler/hizmet-ticareti-anlasmalari/hizmet-ticareti-anlasmasi-tisa-muzakereleri>

Türkiye Gazetesi (2017, 20 Haziran).

Türkoğlu, Ö. (2023). Darülfünundan İstanbul Üniversitesine Osmanlıda ilk üniversitenin tarihçesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 1745-1767.

Türkoğlu, Y. İ., & Demirhan, Y. Y. (2013). Yerel Yönetim gelir ve giderleri bağlamında Türkiye’de İdari Reformlar. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 315-332.

Uçkaç, A. (2010). Türkiye’de Neoliberal ekonomi politikaları ve sosyo-ekonomik yansımaları. *Maliye Dergisi*, (158), 422-430.

Üniversiteler Kanunu, TC. Resmi Gazete. 10641, 28 Ekim 1960.

Üniversiteler Kanunu, TC. Resmi Gazete. 14587, 7 Temmuz 1973.

Wikipedia. (2021, Mayıs). <https://tr.wikipedia.org/wiki/Neoliberalizm>

Yalçın, Soner, <https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/soner-yalcin / mont-pelerin cemiyeti-3996628>, 2019.

Yavuz, M. (2017). Batı medeniyetinde üniversite kurumunda yaşanan dönüşümü anlamak: Metadolojik bir okuma denemesi. *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*, (2), 211-220.

Yıldız, N. (2008). Neoliberal küreselleşme ve eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 13-32.

YÖK, Türkiye Yükseköğretim Sistemi, 2019

YÖK. Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu, 2019. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu-2019.pdf>.

YÖK. Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu, 2020. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2021/universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu-2020.pdf>.

YÖK. Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu, 2021. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2022/universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu-2021.pdf>.

YÖK. Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu, 2022. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2022/2022-universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu.pdf>.

YÖK. Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu, 2023. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/2023-universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu.pdf>.

Yükseköğretim Kanunu, T.C Resmi Gazete. 17506, 4 Kasım 1981

Yükseköğretim Kurulu Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı. (2024). Bologna Süreci Nedir? <https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasilasma/bologna/temel-bilgiler/bologna-sureci-nedir>.

